

Kohtute seaduse muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse (kohtukorralduse muudatused) eelnou seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõukohase seadusega kavandatud muudatused on osa kohtureformist, mille eesmärk on kujundada kohtutest nüüdisaegne organisatsioon, mis keskendub kiirele, kvaliteetsele ja kõikjalt Eestist kättesaadavale õigusemõistmisele. Teise osa kohtureformist moodustavad menetluseseadustike muudatused, mille eesmärk on optimeerida kohtute töökoormust, tõhustada kohtute tööd ja kiirendada kohtumenetlusi. Eelnõu ei suurenda halduskoormust.

Kohtute töökoormus kasvab aasta-aastalt. Peamiselt väljendub see kohtuasjade lahendamisele kuluva aja pikenemises ja kohtunike ülemäärases töökoormuses.¹ Riigikohtu esimees esitas 14. novembril 2024 Justiitsministeeriumile ettepanekud kohtute seaduse (KS) ja teiste seaduste muutmiseks. Ettepanekud koostas kohtute töögrupp.² Töögrupi ettepanekute eesmärk on ajakohastada ja reformida Eesti kohtusüsteemi struktuuri, juhtimist ja haldusmehhanisme, sealhulgas muuta kohtute organisatsioonilist ja menetluslikku korraldust.³ Praegu tegelevad kohtuhaldusega esimeses ja teises kohtuastmes Justiits- ja Digiministeerium, kohtute haldamise nõukoda (kooskõlastava ja nõuandva organina), kohtute esimehed ja kohtudirektorid. Kohtute personali ja kohtunike ning kohtujuristide koolituse valdkonnas tegeleb kohtuhaldusega ka Riigikohus. Kohtuhalduses osalejate rohkus ja pädevuse killustatus ei loo soodsat pinnast tõhusaks halduseks, mille ülesanne on tuvastada probleemid, leppida kokku lahendused ja viia need tulemuslikult ellu.

Kohtusüsteemis on käimas laiaulatuslik põlvkonnavahetus ja lühikese aja jooksul tuleb leida suur hulk kohtunikuametisse sobivaid kvalifitseeritud juriste, kuid huvi kohtunikuametisse kandideerimise vastu on väike. Uute kohtunike värbamiseks tuleb muuta töö kohtus atraktiivsemaks ja arvestada uuema põlvkonna juristide ootustega tööandjale ning mõelda juba ametis olevate kohtunike motiveerimisele ja toetamisele. Kohtunike järelkasvu jaoks tuleb üle vaadata kohtunikuametiga kaasnevad ranged ametikitsendused, mis on püsinud muutumatuna alates kohtute seaduse jõustumisest 2002. aastal, ja rohkem tähelepanu pöörata kohtunike enesearengu toetamisele.

Ülevaade eelnõuga kavandatud muudatustest

Esimese ja teise astme kohtus moodustatakse eestseisus. Kohtu eestseisusesse kuuluvad kohtu esimees, kohtu nõukogu nimetatud kohtunikud ning kohtu üldkogu poolt valitud liikmed. Kohtu eestseisus kehtestab kohtu kodukorra ja tööjaotusplaani.

---

¹ Maa-, haldus- ja ringkonnakohtute 2023. aasta menetlusstatistika kokkuvõte. Riigikohus, 2023.

² Töögrupi koosseis: Villu Kõve (Riigikohtu esimees), Üllar Kaljumäe (Riigikohtu direktor), Urmas Volens (Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtunik), Kristjan Siigur (Tallinna Ringkonnakohtu esimees), Kaupo Kruusvee (Tallinna Halduskohtu esimees), Priit Kama (Harju Maakohtu kohtunik) ja Martin Tuulik (Harju Maakohtu kohtunik).

³ Vabariigi Valitsus kiitis 17. aprillil 2025 heaks Justiits- ja Digiministeeriumi kohtute seaduse muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse (kohtuhaldusmudel) eelnõu.

Maakohtutesse luuakse täiendavad osakonnad. Igas maakohtus peab olema tsiviilasjade üldosakond, perekonna- ja eestkoste asjade osakond, maksejõuetus- ja ühinguõiguse osakond ning süüteoasjade osakond. Kohtunikele luuakse tingimused senisest detailsemaks spetsialiseerumiseks.

Teatud liiki kohtuasjad suunatakse kohtualluvust muutmata väikseima töökoormusega kohtu kohtunikule. Kohtualluvus ja asja arutamise koht ei muutu. Asja lahendab alluvusjärgse kohtu kohtunikuna väikseima töökoormusega kohtu kohtunik.

Kohtuhaldusülesanded antakse valdavas osas Justiits- ja Digimisteeriumilt üle kohtusüsteemile ehk kohtuhaldus läheb täitevvõimult üle kohtuvõimule. Kohtute haldamise ja arendamise korraldamiseks kohtusüsteemis luuakse senise kohtute haldamise nõukoja ümberkujundamise teel **uus kohtute nõukogu**. Senisest nõuandvast ja kooskõlastavast organist saab kohtuhalduse strateegilise tasandi otsustuskogu.

Kohtunike koguarv sätestatakse edaspidi seaduses, mis tagab süsteemi stabiilsuse ja välistab võimaluse muuta kohtunike arvu haldusotsustega. Seaduses sätestatud ülempiir (näiteks maakohtus kuni 164 kohtunikku) vastab praegusele kohtunike koguarvule, kuid jätab võimaluse ametikohtade täitmisel paindlikkuseks tegeliku vajaduse ja töökoormuse järgi.

Kohtute kohtumajade asukohad määratakse seaduse tasandil ning antakse kohtumajade täpsete asukohtade määramise pädevus ministri asemel kohtute nõukogule. Seadusega tagatakse kohtumajade regionaalne jaotus, mis aitab tagada elanikele juurdepääsu kohtule.

Kohtusüsteemi eelarvestamise ja strateegilise planeerimise korraldus viiakse terviklikuks mudeliks, mis ühendab kohtute enesekorralduse ja poliitilise vastutuse tasandi. Kohtute rahastamine põhineb läbipaistval ja tulemuspõhisel eelarvestamisel, mis võimaldab hinnata kohtusüsteemi arengut ja tulemuslikkust.

Luuakse kohtuhaldusteenistus (KHT), mis hakkab pakkuma kohtutele tugiteenuseid ja nõukogule tuge kohtute arendamisel. KHT alla koondatakse senised Justiits- ja Digimisteeriumi kohtuhaldusülesanded, kohtute tsentraliseeritud tugiteenused (näiteks tõlketeenistus, arhiiviteenus) ning kohtudirektori täidetavad ülesanded (näiteks finants- ja varahaldus). KHT moodustatakse struktuuriüksusena Tartu Ringkonnakohtu koosseisu.

Nähakse ette kohtunikule tagasiside andmise korraldus, mille eesmärk on toetada kohtunikku tema erialateadmiste ja -oskuste täiendamisel. Kõrgema astme kohtunikule antakse pädevus madalama astme kohtunikule tagasiside andmiseks.

Lihtsustatakse kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlemist ja kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmist, kuna praegu kehtiv kord on liialt keerukas ja aeganõudev.

Täpsustatakse kohtuniku ametipiiranguid ja väljaspool kohtunikuametit töötamise tingimusi. Kohtunik võib lisaks õppe- ja teadustööle väljaspool kohtunikuametit tegeleda ka ettevõtluse ja õigusloomega ning töötada juriidilisel tööalal rahvusvahelises organisatsioonis, kui kõrvaltegevus ei kahjusta kohtuniku ametikohustuste täitmist, sõltumatust õigusemõistmisel ega lähe vastuollu kohtunikuameti väärikuse ega kutse-eetikaga.

Pikendatakse kohtuniku distsiplinaarvastutuse kehtivust. Pikendatakse distsiplinaarkaristuse kustumise tähtaega ühelt aastalt kolmele ning kõrvaldatakse võimalus seda tähtaega lühendada.

Rahvakohtunike institutsioon kaotatakse. Eesmärk on suurendada efektiivset korrakohast õigusemõistmist. Käesoleval hetkel on rahvakohtunike institutsioon tekitanud rohkelt küsitavusi õigusriigile kohasel õigusemõistmisel ning on saanud takistuseks mõistliku menetlusaja tagamisel.

1.2. Eelnõu ettevalmistajad

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiits-ja Digiministeeriumi justiitshalduspoliitika asekanstler Mari-Liis Mikli, kohtute talituse nõunikud Marilin Reintamm (680 3116, marilin.reintamm@justdigi.ee) ja Mari Kirs (mari.kirs@justdigi.ee) ning sama talituse analüütik Külli Luha (kylli.luha@justdigi.ee). Eelnõu koostamisse andis olulise panuse Justiits-ja Digiministeeriumi kohtureformi projektijuht Viljar Peep.

1.3. Märkused

Eelnõukohase seadusega muudetakse järgmiste seaduste järgmisi redaktsioone

- 1) kohtute seaduse (KS), RT I, 08.04.2025, 7;
- 2) avaliku teenistuse seadus (ATS), RT I, 05.07.2025, 5;
- 3) halduskohtumenetluse seadustik (HKMS), RT I, 08.07.2025, 14;
- 4) kaitseväeteenistuse seadus (KVTS), RT I, 27.09.2024, 6;
- 5) kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (KOKS), RT I, 31.12.2025, 4;
- 6) kriminaalmenetluse seadustik (KrMS), RT I, 09.10.2025, 7;
- 7) raamatupidamise seadus (RPS), RT RT I, 07.01.2025, 12;
- 8) riigieelarve seadus (RES), RT I, 28.11.2024, 4;
- 9) riigivastutuse seadus (RVastS), RT I, 08.04.2025, 12;
- 10) riigivara seadus (RVS), RT I, 30.12.2024, 16.

Eelnõu on seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga⁴. Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2025–2027 näeb ette järgmise ülesande: suurendame kohtute sõltumatust täitevvõimust ja kiirendame kohtuotsuseni jõudmist, võrdsustades kohtute halduse ja arenduse põhiseadusliku institutsiooniga. Muudame kohtute haldamise tõhusamaks, kohtunikuameti ja kohtute juhtimise paindlikumaks ning vähendame ametkondade vahelisi piire, ühendades kohtuid tehtud analüüside põhjal ja võimaldame inimestel kohtusse pöörduda üle Eesti.

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks Riigikogus on vajalik koosseisu hääلteenamus, sest muudetakse kohtukorralduse seadust (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 104 lg 2 p 14).

Eelnõu on koostatud arendamisel olevas riigi koosloome keskkonnas (edaspidi koosloome keskkond). Koosloome keskkonnas koostatakse seaduse muutmise seaduse eelnõu selliselt, et aluseks võetakse Riigi Teatajast muudetava seaduse terviktekst. Kõik muudatused kirjutatakse otse tervikteksti ja need on jäljega eristuvalt esitatud nii, et oleks aru saada, mida lisati juurde või mis soovitakse välja jätta. Sama tekstiga saab üheaegselt töötada mitu inimest, võimaldades

---

⁴ [Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm | Eesti Vabariigi Valitsus.](#)

koosloomet. Seaduse muutmise seaduse eelnõu tekst genereeritakse terviktekstis tehtud muudatuste põhjal automaatselt. Suurema trafaretsuse ja vigade tekkimise vältimiseks on koosloome keskkonnas muutmiskäske kohandatud ja need on mõningal määral erinevad sellest, mida senises praktikas on kasutatud. Näiteks, sõltumata sellest, kas teksti täiendatakse arvuga, sõnadega, ühe või mitme lausega, on muutmiskäsus läbivalt kasutusel sõnastus „tekstiosa“. Sama lähenemist on rakendatud erinevate tekstiosade väljajätmisel. Tekstis tehtavate asendamiste korral ei väljenda koosloome keskkonnas genereeritud muutmiskäsud asendamist, vaid muutmismvormel on ka sel juhul sõnastatud „muudetakse ja sõnastatakse“ kujul, esitades sätte sõnastuse tervikuna uuel kujul. Eelnevast tulenevalt on käesoleva eelnõu seletuskirjale lisatud kavandatavate muudatuste peaesmärki kandva kohtute seaduse muudatustega terviktekst. Tulevikus, koosloome keskkonna arenduse valmides, on võimalik kõigi seotud tekstidega tutvuda veebis ligipääsetava koosloome keskkonna avaliku vaate kaudu.

2. Eelnõu eesmärk

Eelnõu peamine eesmärk on luua tänapäevane, kollegiaalsel juhtimisel põhinev ja tõhus kohtute töökorralduse süsteem, mis toetab kohtunike sõltumatust, spetsialiseerumist ja õigusemõistmise kvaliteeti kogu riigis.

Selle eesmärgi saavutamiseks nähakse ette kohtute juhtimise ja struktuuri ajakohastamine, ning uue juhtimismudeli loomine.

Kohtu eestseisus saab keskseks kollegiaalseks juhtimisorganiks, mille kaudu kohtunikud osalevad töökorralduse ja juhtimise otsustamises. Eestseisuse pädevusse antakse seni kohtu esimehe ainupädevuses olnud otsustused, nagu kohtu kodukorra, struktuuri ja koosseisu kinnitamine. Eestseisus kinnitab ka kohtu tööjaotusplaani. **Kohtu esimees** juhib eestseisuse tööd ning vastutab selle otsuste elluviimise eest, kuid ei tee enam olulisi juhtimisotsuseid üksinda. Samal ajal säilib **kohtu üldkogu** kui kohtunikukonna omavalitsusorgan, kelle roll on jätkuvalt oluline kohtu sisulistes ja põhimõttelistes küsimustes.

Eelnõu peamiste ettepanekute eesmärk on:

- 1) võimaldada kohtunikele suuremat valdkonnasisest spetsialiseerumist;
- 2) ühtlustada eri piirkondade kohtunike töökoormust;
- 3) ühtlustada kohtupraktikat ja menetlusaegasid kogu riigis;
- 4) tagada paremini kohtumenetluses osalejate võrdne kohtlemine;
- 5) tõhustada kohtunike järelevalvet ja distsiplinaarvastutust.

Teiseks on eelnõu eesmärk suurendada kohtuvõimu sõltumatust täitevvõimust:

- 1) vähendada vastutuse hajumist kohtute haldamisel ning laiendada kohtuteülelt vaadet kohtute arendamisele ja haldamisele;
- 2) tagada ühtne ja ühtlase kvaliteediga kohtuhaldusteenus kõigi kohtute jaoks;
- 3) luua kohtute eelarvestamise ja strateegilise planeerimise tervikmudel.

Kolmandaks on eelnõu eesmärk toetada kohtunikku tema erialateadmiste ja -oskuste täiendamisel. Nähakse ette kohtusüsteemisisene kohtuniku töö kohta üldistatud tagasiside andmise korraldus.

Neljandaks on eelnõu eesmärk kohtunikuameti ajakohastamine ja atraktiivsemaks muutmine, tagades samal ajal kohtuniku sõltumatuse õigusemõistmisel. Leevendatakse kohtunike ametikitsendusi ja reguleeritakse ametivälised kõrvaltegevused paindlikumalt.

2.1. Eelnõu menetluskäik

Eelnõu aluseks on:

1. Kohtute seaduse muutmise seaduse (kohtunikule tagasiside andmine, ametikitsenduste leevendamine) eelnõu⁵. Eelnõu esitati kooskõlastamiseks ministeeriumitele ja arvamuse avaldamiseks Riigikohtule, esimese ja teise astme kohtutele, Eesti Kohtunike Ühingule, Õiguskantsleri Kantseleile, Eesti Advokatuurile, Riigiprokuratuurile ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale. Kooskõlastusperiood kestis 22.07.2024. a – 30.08.2024. a. Eelnõu kohta esitasid arvamuse Haridus- ja Teadusministeerium, Siseministeerium, Rahandusministeerium, Riigikohus, Viru Maakohus, Harju Maakohus, Tartu Ringkonnakohus, Eesti Kohtunike Ühing, Riigiprokuratuur, Tartu Maakohus.
2. Kohtute seaduse muutmise seaduse (kohtuhaldusmudel) eelnõu⁶. Eelnõu esitati kooskõlastamiseks ministeeriumitele ja arvamuse avaldamiseks Riigikohtule, esimese ja teise astme kohtutele, Eesti Kohtunike Ühingule, Õiguskantsleri Kantseleile, Eesti Advokatuurile, Riigiprokuratuurile, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudile, TalTechi Majandusteaduskonnale ja Riigikogule. Kooskõlastusperiood⁷ kestis 23.12.2024. a – 20.01.2025. a. Eelnõu kohta esitasid arvamuse Tartu Halduskohus, Viru Maakohus, Pärnu Maakohus, Harju Maakohus, Tartu Ringkonnakohus, Riigikohus, Eesti Kohtunike Ühing. Eelnõu teine lugemine on Riigikogus katkestatud⁸.
3. Väljatöötamiskavatsus (edaspidi VTK) „Kohtunike töökoormuse ühtlustamine, asenduskohtunike ametisse nimetamine, kohtunikele lisatasu maksmise võimaldamine jt ettepanekud kohtute töö efektiivsemaks muutmiseks“⁹. VTK saadeti kooskõlastamiseks ministeeriumitele ning arvamuse avaldamiseks Riigikohtule, esimese ja teise astme kohtutele, Eesti Kohtunike Ühingule, Õiguskantsleri Kantseleile, Eesti Advokatuurile, Riigiprokuratuurile, Registrate ja Infosüsteemide Keskusele ning Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale. Kooskõlastusperiood kestis 25.04.2025. a – 28.05.2025. a. VTK kohta esitasid arvamuse Eesti Advokatuur, Eesti Kohtunike Ühing, Harju Maakohus, Haridus- ja Teadusministeerium, Riigiprokuratuur, Pärnu Maakohus, Rahandusministeerium, Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, Riigikohus, Sotsiaalministeerium, Tartu Halduskohus, Tartu Ringkonnakonnakohus, Tartu Maakohus, Viru Maakohus.
4. Kohtute seaduse ja kriminaalmenetluse seaduse (kohtukorralduse muudatused) eelnõu¹⁰. Eelnõu saadeti kooskõlastamiseks ministeeriumitele ja arvamuse avaldamiseks Riigikohtule, esimese ja teise astme kohtutele, Eesti Kohtunike Ühingule, Õiguskantsleri Kantseleile, Eesti Advokatuurile, Riigiprokuratuurile, Registrate- ja Infosüsteemide Keskusele ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale. Kooskõlastusperiood kestis 07.11.2025. a – 03.12.2025.a. Eelnõu kohta esitasid arvamuse Pärnu Maakohus, Tartu Ülikool, Viru Maakohus, Eesti Advokatuur, Tallinna Halduskohus, Tallinna Ülikool, Riigiprokuratuur,

---

⁵ [Kohtute seaduse muutmise seadus – EIS.](#)

⁶ Eelnõu töötas välja töörühm koosseisus Riigikohtu kohtunik Heiki Loot, Tartu Ringkonnakohtu direktor Tiina Ereb, Justiits- ja Digiministeeriumi justiitshalduspoliitika asekancler Mari-Liis Mikli, Viru Maakohu esimees Liina Naaber-Kivisoo, Tartu Maakohu kohtunik Rutt Teeveer ning Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik Villem Lapimaa.

⁷ [Kohtute seaduse muutmise ja sellega seondvalt teiste seaduste muutmise seadus \(kohtuhaldusmudel\) – EIS.](#)

⁸ [Eelnõu - Riigikogu.](#)

⁹ [Kohtunike töökoormuse ühtlustamine, asenduskohtunike ametisse nimetamine, kohtunikele lisatasu maksmise võimaldamine jt ettepanekud kohtute töö efektiivsemaks muutmiseks – EIS.](#)

¹⁰ [Kohtute seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus \(kohtukorralduse muudatused\) – EIS](#)

Harju Maakohus, Tartu Halduskohus, Tartu Ringkonnakohus, Riigikohus, Tartu Maakohus, Tallinna Ringkonnakohus, Eesti Kohtunike Ühing, Eesti Kohtunikuabide Ühing, Haridus- ja Teadusministeerium, Siseministeerium, Sotsiaalministeerium.

VTK ja kohtukorralduse eelnõu tagasiside ning finants-¹¹ ja põhiseaduslikkuse analüüsi¹² tulemuste alusel ei ole eelnõus järgmisi VTK ettepanekuid:

- 1) samaliigiliste kohtute ühendamise;
- 2) kohtunikukandidaadi julgeolekukontrolli läbimise aja muudatused;
- 3) asenduskohtunike süsteemi loomine;
- 4) kohtuniku nõusolekuta ametist vabastamine Riigikohtu üldkogu poolt, kui tervis takistab kohtunikuna töötamist;
- 5) kohtuniku ametist vabastamine Riigikohtu üldkogu poolt ametisse sobimatuse tõttu ka pärast kolme aasta möödumist ametisse nimetamisest;
- 6) kohtuniku õigus kuu aja jooksul ametist lahkuda ja saada hüvitist kuue kuu ametipalga ulatuses kui kohtunik ei nõustu üleviimisega teise valdkonna osakonda;
- 7) kohtunikule lisatasu maksmine teatud perioodi jooksul keskmisest töökoormusest märgatavalt suurema koormusega töötamise eest või lahendades suurepäraselt kvalifikatsiooni nõudvaid asju kohtuasutuse eelarve piires.

Eelnõu sisaldab võrreldes 07.11.2025.a kohtukorralduste muudatuste eelnõuga järgmisi olulisi muudatusi:

- 1) kohtuasja menetlus ei kesta ühes kohtuastmes üldjuhul üle üheksa kuu;
- 2) kohtuhaldusteenistus moodustatakse Tartu Ringkonnakohtu koosseisus;
- 3) tarbijakrediidi- ja vangistusasjad suunatakse kohtualluvust muutmata väikseima töökoormusega kohtu kohtunikule;
- 4) tööjaotusplaaniga tuleb tagada tsiviilkohtunike spetsialiseerumine perekonnaõiguse ja eestkoste asjadele, maksejõuetuse- ja ühinguõiguse asjadele, tööõiguse asjadele, intellektuaalse omandi kaitse asjadele, süüteokohtunike spetsialiseerumine alaealistega seotud süüteasjadele, lähisuhtevägivalla asjadele ja majandusalaste süütegude asjadele ning halduskohtunike spetsialiseerumine planeerimisõiguse asjadele, keskkonnaõiguse asjadele ja maksuõiguse asjadele;
- 5) kohtute nõukogu koosseisus on asendatud üks Riigikogu liige Justiits- ja Digiministeeriumi kantsleriga;
- 6) rahvakohtunike institutsioon kaotatakse.

---

¹¹ Finantsanalüüsi koondtulemustest selgub, et kõik kavandatud muudatused netomõjus toovad süsteemile kaasa lisafinantskulu. Ainus arvutuslik sääst tuleb samaliigiliste kohtute ühendamisest, samas kui kõik ülejäänud lisanduvad toetused ja hüved on finantsiliselt negatiivse loomuga. Sääst sõltub sellest, kui palju on tulevikus osakonnajuhatajaid või kolleegiumi esimehi. [PwCA_Kohtusüsteemi_struktuurimuudatuse_finantsanalüüs_lõpparuanne.pdf](#).

¹² Ettepanek nimetada teatud osa kohtunike ametisse tähtaegsetelt (kuni kolmeks, teatud juhtudel kuni viieks aastaks) isegi juhul, kui nad asuvad õigust mõistma asenduskohtunike rollis, s.o kohtunikena, ei ole kooskõlas PSi § 147 lg-ga 1, mille kohaselt nimetatakse kõik riigi nimel õigust mõistvad kohtunikud ametisse eluaegselt. https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-07/VTK_po%CC%83hiseaduspa%CC%88rasuse_analu%CC%88u%CC%88s_lo%CC%83plik.pdf.

Kohtu praeguse arengukava¹³ eesmärk on, et kohus, selle kolm astet ja kolm haru on vastutustundlikult juhitud terviklik nüüdisaegne organisatsioon, mis täidab oma ülesandeid efektiivselt ja kvaliteetselt.¹⁴ Arengukavas rõhutatakse, et kohtutest kujundatakse organisatsioon, mis tagab stabiilselt võrdse töökoormuse, kvaliteetse töö ja soodustab spetsialiseerumist, kaaludes erinevaid võimalusi, et tagada ühetaoline ja ühtlase kvaliteediga õigusemõistmine üle Eesti, sh kohtuasjade üleriigiline jagamine ja valdkonnapõhiste eksperdivõrgustik tugevdamine. Samuti rõhutatakse arengukavas, et kohus peab olema igaühele mõistlikult kättesaadav. Igas olulisemas tõmbekeskuses, mis on üldjuhul maakonnakeskus, asub kohtumaja või ruumid, kus saab pidada kohtuistungit ning kus igaühel on võimalik esitada kohtule dokumente ja saada kohtuga asjaajamiseks esmavajalikku teavet ja tuge.

Praeguse olukorra kirjeldus

Eestis on praegu neli maakohut (Harju Maakohus, Tartu Maakohus, Viru Maakohus ja Pärnu Maakohus), kaks halduskohut (Tallinna Halduskohus ja Tartu Halduskohus) ning kaks ringkonnakohut (Tallinna Ringkonnakohus ja Tartu Ringkonnakohus).

Kehtiva seaduse kohaselt põhineb kohtualluvus kohtute tööpiirkondadel, mis on geograafiliselt kindlaks määratud.¹⁵ Näiteks Harju Maakohtu tööpiirkond on Harju maakond ja Tartu Maakohtu tööpiirkond on Jõgeva, Tartu, Võru, Põlva, Viljandi ja Valga maakond. Tallinna Halduskohtu tööpiirkond on Harju, Hiiu, Järva, Pärnu, Saare, Rapla ja Lääne maakond. Menetlusseadustikes on sätestatud, milline kohus konkreetse vaidluse lahendab. Arvestada tuleb poolte asukohta (isiku elukoht või ettevõtja asukoht) või muid olulisi asjaolusid, näiteks vara asukoht. 2023. aasta 1. mail jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustiku muudatusega täpsustati kohtualluvuse põhimõtteid menetlusosalise jaoks, et kui hagi esitatakse kostja elu- või asukoha järgi või erandliku kohtualluvuse järgi, toimub kohtuistung üldjuhul kohtumajas, mis asub kõige lähemal kostja elu- või asukohale või kohale, mille järgi määratakse erandlik kohtualluvus. Menetlusosaliste huve arvestades võib kohus pidada istungi muus kohtumajas. Ringkonnakohtu kui apellatsiooniasutuse kohtu tööpiirkonna sätestavad KS-i § 22 lõiked 3 ja 4. Kohtute seaduse § 37 lõike 2 punkt 4 näeb ette, et kohtuasjade jaotamine peab tagama kohtunike ühtlase töökoormuse kohtu piires.

Alates viimasest ulatuslikust kohtuvõrgustiku reformist 2006. aastal, mil piirkondlikest väikestest maa- ja linnakohtutest moodustati neli maakohut, on ühiskonnas toimumas olulised demograafilised muutused: inimesed ja majandustegevus ning koos nendega ka vaidlused koonduvad keskustesse. See suundumus süveneb ja kohtuasjade arv väiksemates kohtades väheneb eeldatavasti veelgi. Kohtute paljusus teeb eri piirkondade kohtunike töökoormuse ühtlustamise keeruliseks. Kohtute tööpiirkonnad on eri suurusega ja seetõttu on eri suurusega ka kohtud, mis tähendab, et sisult samalaadsete kohtuasjade menetlusaeg on eri kohtutes erinev.

Praeguses kohtusüsteemis puudub paindlikkus kiiresti reageerida töökoormuse muutustele ja vastata ühiskonna ootusele tõhusta kohtumenetluse järele. Kehtiva korra kohaselt on esimese ja teise astme kohtunike ametikohad määratud justiitsministri määrusega¹⁶. Määrust on alates selle kehtestamisest 27. oktoobrist 2005 muudetud kolmekümmel korral, mis näitab, et

---

¹³ Siinkohal ei ole mõeldud arengukava Riigieelarve seaduse § 19 lg 3 tähenduses

¹⁴ Kohtu arengukava. https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/Kohtu_arengukava_2024-2030.pdf.

¹⁵ Justiitsministri 27. oktoobri 2005. a määrus nr 45. [Maa- ja halduskohtute tööpiirkonnad – Riigi Teataja](#).

¹⁶ Justiitsministri 27. oktoobri 2005. a määrus nr 47. [Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel – Riigi Teataja](#)

töökoormuse mõjutamiseks on pidevalt vaja muuta kohtunikukohtade arvu kohtutes. Määruse muutmiseks peab justiits- ja digiministrile nõusoleku andma kohtute haldamise nõukoda, lisaks tuleb enne ära kuulata asjaomaste kohtute esimeeste arvamusi. Selline lahendus on aeganõudev ega võimalda töökoormuse muutustele kiiresti reageerida.

Kohtuniku töökoormusest sõltub otseselt kohtumenetluse kestus, see tähendab, et kohtusüsteemi praegune korraldus toob kaasa kohtute erineva koormuse ja menetlusaja. Näiteks oli tsiviilasjade üldine keskmine menetlusaeg 2024. aastal Tartu Maakohtus 97 päeva, kuid Harju Maakohtus 134 päeva, kriminaalasjade keskmine üldmenetluses arutamise aeg Pärnu Maakohtus oli 263 päeva, kuid Harju Maakohtus 345 päeva. Ka haldusajade keskmine menetlusaeg on erinev: Tallinna Halduskohtus 139 päeva ja Tartu Halduskohtus 175 päeva. Alljärgnevas tabelis on esitatud keskmine menetlusaeg 2023. ja 2024. aastal.

Tabel 1. Keskmine menetlusaeg (päevades) esimese astme kohtutes aastatel 2023–2024

Kohus	Tsiviilasjad		Üldmenetluses arutatavad kriminaalasjad		Haldusasjad	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Harju Maakohus	116	134	340	345		
Pärnu Maakohus	124	139	203	263		
Tartu Maakohus	88	97	311	303		
Viru Maakohus	93	115	358	269		
Tallinna Halduskohus					153	139
Tartu Halduskohus					177	175
Keskmine	107	123	315	299	162	153

Kohtutega seotud rahulolu-uuringutes¹⁷ nimetatakse ühe läbiva probleemina pikki menetlusaegu, aga ka muud menetluslikku ebaühtlust. Selline olukord ei vasta ühiskonna ootustele. Kiiruse kõrval häirib inimesi ka kohtupraktika kohatine ettenähtamatus, ebaühtlus ja menetlusosaliste ebavõrdne kohtlemine. Suur töökoormus, mis tekib asjade jaotuse ebaühtlusest ja mis on eriti tuntav ning aastatepikkuse mõjuga, on üks kõige olulisem töökorralduslik probleem ka kohtunike endi arvates.¹⁸

Kuigi kohtute seaduse § 37 lõike 2 punkt 3¹ näeb ette, et asjade jaotamine peab tagama kohtunike spetsialiseerumise, on see säte alates seadusesse lisamisest¹⁹ 2017. aastal olnud kohtusüsteemile selle praeguses korralduses probleemne. Esiteks on ka spetsialiseerumine kohtuspetsiifiline, iga kohtu üldkogu otsustab, milliste kohtuasjade või kitsamate õigusvaldkondade kaupa spetsialiseerumine toimub. Teiseks mõjutab kohtunike spetsialiseerumist kohtu suurus. Selle tulemusena on näiteks kõige suurema maakohtu, Harju Maakohtu tööjaotusplaani põhjal tsiviilvaldkonna kohtunikel võimalik spetsialiseeruda 22 valdkonna kaupa, kuid väikestes maakohtutes vaid kuni kuue või seitsme valdkonna kaupa.²⁰

¹⁷ Menetlusosaliste rahulolu uuring 2021. [MORU aruanne 2021 \(professionaalsed menetlusosalised\) \(002\).pdf](#).

¹⁸ Uuringu „Kohtunikuameti kuvand Eestis“ aruanne (2023). [Kohtunikuameti kuvand Eestis aruanne.pdf](#).

¹⁹ Kohtuasjade jagamisele seati kohtunike spetsialiseerumist võimaldav tingimus karistusseadustiku muutmise käigus ja selle eesmärk oli tõhustada alaealiste õigusrikkujatega seotud tegevust

²⁰ Kohtute tööjaotusplaanid. <https://www.kohus.ee/dokumendid-ja-vormid/kohtute-toojaotusplaanid>

Süüteovaldkonna puhul on maakohtu kohtunike spetsialiseerumise ulatus ühtlasem (keskmiselt neli kuni viis kitsamat valdkonda). Kahe halduskohtu piires erineb spetsialiseerumisvaldkondade arv kolmekordselt: vastavalt kuus ja 18 kitsamat valdkonda.

Ringkonnakohtutes on kolleegiumid: tsiviil, haldus- ja kriminaalkolleegium. Apellatsioon- ja määruskaebused jagatakse eraldi arvestuses nii, et need jaguneksid vastava kolleegiumi kohtunike vahel võimalikult võrdselt.

Kohtute seaduse 1. mai 2023. aasta muudatustega nähti ette kohtunike spetsialiseerumine haldus-, tsiviil- või süüteovaldkonnas. Seadusemuudatusega minetasid kohtumajad varasema õigusemõistmise struktuuriüksuse tähenduse, aga säilisid avalikkuse jaoks kohtuistungipidamise, kohtukantselei asukoha ja kohtuniku alalise teenistuskohana. Kohtunike tsiviil- või süüteoosakonnasisese spetsialiseerumise ja lisaosakondade loomise vajaduse otsustab kohtu üldkogu. Ainsa kohtuna on lisaosakonna loonud Tartu Maakohus, kes lõi maksejõuetus- ja äriregistriasjade osakonna. Lisaks on Pärnu Maakohtusse loodud eestkoste järelevalve osakond, mille ülesanne on ühtlustada eestkostjate üle peetava järelevalve nõudeid. Kuigi Harju Maakohtusse ei ole loodud eraldi kitsamalt spetsialiseerunud osakondi, on selle kohtu kohtunikud põhimõtteliselt spetsialiseerunud näiteks maksejõuetus-, perekonna- ja tarbijakrediidi asjade lahendamisele.

Kohtunike vabatahtliku spetsialiseerumise negatiivseid kõrvalmõjusid iseloomustab kujukalt Eesti esimese astme kohtute kehtivate tööjaotusplaanide analüüs maakohtute põhjal. Analüüsist ilmneb, et neis puudub süsteemne lähenemine spetsialiseerumisele nii ühes kohtus kui ka üle riigi. Jättes kõrvale otseselt kohtute seaduses nimetatud spetsialiseerumise kriteeriumid (KS § 37 lõige 4¹), varieeruvad spetsialiseerumise valdkonnad esimese astme kohtutes suurel määral, ulatudes kohati äärmiselt spetsiifilistest (suisa üksikküsimustele orienteeritud) spetsialiseerumise valdkondadest (näiteks Harju Maakohtu tööjaotusplaan) kuni selle täieliku puudumiseni (Tartu Maakohtu süüteoasjade tööjaotusplaan). Ilmselt takistab tööjaotusplaanides süsteemse lähenemise kehtestamist nende senine kinnitamiskord, mis näeb ette nende jõustamist esimese astme kohtu üldkogu otsusega (KS § 36 punkt 1). Pidades silmas, et iseäranis suuremates kohtutes eeldab tööjaotusplaani kinnitamine kohtunike enamuse konsensust, võib arvata, et selle tingimustes, sealhulgas ka spetsialiseerumise kriteeriumites, on kokkulepet keeruline saavutada.²¹

Teiste riikide praktikast nähtub, et kohtunike spetsialiseerumisega kaasneb efektiivsem kohtumenetlus, paraneb kohtuotsuste ettenähtavus ja suureneb kohtunike kompetentsus. Õiguskorra pideva teisenemise ja rahvusvahelisest, sh Euroopa Liidu õigusest lisanduvate nõuete tõttu, samuti kohtupraktika ja õigusteooria arengust tingituna muutuvad õigusharud järjest enam valdkonnaspetsiifilisemateks. Kohtunike spetsialiseerumine tuginebki arusaamale, et ebarealistlik oleks eeldada, et sama kohtunik jõuab võrdselt hästi olla kursis erinevate valdkondade eripäraga, eriti juhul, kui see eeldab mõne muu eluvaldkonna süvendatud tundmist. Kohtunike spetsialiseerumise eelistena nähakse just seda, et kohtuasja lahendab kohtunik, kellel on konkreetses õigusvaldkonnas väga head teadmised ja kogemus.²²

---

²¹ Esimese astme kohtu kohtunike ja kohtujuristide spetsialiseerumise analüüs, lk 32. https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Esimese_astme_kohtunike_spetsialiseerumine.pdf

²² Esimese astme kohtu kohtunike ja kohtujuristide spetsialiseerumise analüüs, lk 9. https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Esimese_astme_kohtunike_spetsialiseerumine.pdf

Harju Maakohtu 2023. aastal lahendatud tsiviilasjade menetlusaja analüüs näitas, et eelkõige kahele kuni kolmele valdkonnale spetsialiseerunud kohtunikud menetlevad asju kiiremini.²³ Kohtunike spetsialiseerumine eeldab piisavat tööhulka, kuid praeguses struktuurilises korralduses ja tööjaotuses ei ole ühetaoline spetsialiseerumine tihti võimalik. Ebaühtlane spetsialiseerumine seevastu võimendab kohtunike töötulemuste erinevusi ja eelkirjeldatud mõjusid kohtumenetlusele. Kohtuniku spetsialiseerumine kindlale valdkonnale või teatud liiki asjadele peab tagama, et tal on neis vajalikke teadmisi ja oskusi, mis omakorda parandab eelduslikult lõpplahendi kvaliteeti, soodustab õiguskindlust ja suurendab kohtu võimet asju võimalikult lühikeste menetlustähtaegade ja mõistlike menetluskuludega lahendada.²⁴

Kohtu eestseisuse ja osakondade moodustamine

VTK kohta esitatud tagasisides leiti, et juhtimise tsentraliseerimine ohustab kohtunike sõltumatust ja iseseisvust. Loodav eestseisus tähendab pigem rohkem juhte (VTKs ei ole märgitud liikmete arvu), mis toob kaasa hoopis kallima süsteemi ja vähem täiskoormusega kohtunikke. Kohtusüsteemi puudutavaid otsuseid teeks esimees ainuisikuliselt või siis võrdlemisi kitsas ring kohtunikke eestseisusena.

Ei saa pidada põhjendatuks VTK kohta esitatud tagasisides tõstatatud kahtlust, et kohtunike sõltumatust võib ohustada nende senisest väiksem kaasatus tööjaotusplaani koostamisse ja võimalik suurem vajadus pidada kohtuistungeid mujal kui teenistuskohaks olevas kohtumajas.²⁵

VTKs nähti ette, et kohtuniku üleviimise süüteo- ja tsiviilosakonna vahel otsustab kohtu esimees, arvestades õigusemõistmise vajadusi ja töökoormuse muutust. Eelnõus on lahendus muudetud, lähtudes kohtunike enesekorraldusõiguse ja kollegiaalse otsustamise põhimõttest.

Eelnõu kohaselt kohtuniku üleviimise valdkonna sees ühest osakonnast teise otsustab **kohtu eestseisus**, mitte üksnes kohtu esimees. Maakohtu kohtuniku võib viia teise valdkonda (tsiviilvaldkond ja süüteoalvaldkond) ning ringkonnakohtu kohtuniku võib viia teise kolleegiumisse (tsiviilkolleegium, kriminaalkolleegium ja halduskolleegium) üle vaid kohtuniku enda nõusolekul. Maakohtu kohtuniku kuulumise tsiviilvaldkonna osakonda (tsiviilasjade üldosakond, perekonna- ja eestkoste asjade osakond ning maksejõuetus- ja ühinguõiguse osakond) määrab maakohtu kohtunikest koosnev eestseisus. Ehkki maakohtu kohtuniku kuulumine osakonda ei sõltu iga kohtuniku nõusolekust, saab osakondade määramine toimuda üksnes tsiviilvaldkonnas ning kohtunikukonna enda kollegiaalse otsustusena. Maakohtu kohtuniku kuulumine osakonda ei sõltu välistest mõjutustest ega seadusandlikust või täidesaatvast võimust. Selline muudatus tugevdab kollegiaalset juhtimismudelit ning tagab tasakaalu juhtimise operatiivse vajaduse ja kohtuniku sõltumatuse vahel.

Erinevalt VTKs kavandatud on **välja jäetud kohtuniku teenistusest vabastamise võimalus** juhul, kui ta ei nõustu üleviimisega teise osakonda või kolleegiumi. Selline nõue ei oleks kooskõlas kohtuniku ametikindluse ja sõltumatuse põhimõttega.

---

²³ KHN-i 130. istungi 19.–20. septembri 2024. a protokoll. [130. protokoll 19.-20.09.24.pdf](#)

²⁴ Esimese astme kohtu kohtunike ja kohtujuristide spetsialiseerumise analüüs, lk 9.

https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Esimese_astme_kohtunike_spetsialiseerumine.pdf

²⁵ Nt Eesti Kohtunike Ühingu 25.05.2025 arvamus, Tartu Maakohtu 28.05.2025 arvamus.

Kohtu esimehel peab olema võimalus kohtuasutust juhtida, kohtunike ülesanne on esmajoones õigusemõistmine. Õigusemõistmise korrakohase toimimise tagamine on kohtu esimehe ning kohtute nõukogu ülesanne. Kohtunikud saavad olulisemates küsimustes kaasa rääkida kohtunike täiskogul ja vältendada oma seisukohta kohtu üldkogul.

Kohtu arengukava järgi on kohus vastutustundlikult juhitud terviklik nüüdisaegne organisatsioon, mis täidab oma ülesandeid efektiivselt ja kvaliteetselt. Konkreetsemalt on arengukavas ette nähtud järgmised meetmed:

- kujundada kohtu juhtimismudel, kus eelkõige tööjaotusplaani kehtestamise, kohtu osakondade moodustamise ja kohtunike osakondadesse jagunemise otsustab kohtuasutust juhtiv eestseisus, mille liikmete hulgas on mh kohtu üldkogu valitud kohtunik(ud);
- tugevdada kohtu üldkogu rolli kohtu arengusuundade määramisel ning üldistes küsimustes seisukohtade kujundamisel ja arvamuste andmisel;
- näha ette esimese astme kohtute jagunemine spetsialiseerumisvajadust arvestades tõhusaks toimimiseks sobiva suurusega osakondadeks, mille tööd korraldab juhtimisülesannete täitmisel kohtu esimehele alluv kohtunik;
- kasutada töökorralduse kujundamisel maksimaalselt spetsialiseerumise ja meeskonnatöö eeliseid;
- korraldada menetlusgrupi tööd, lähtudes otstarbekusest ja personali motiveerimisest.

Maakohtus, halduskohtus ja ringkonnakohtus moodustatakse kohtu eestseisus. Kohtu eestseisus kinnitab kohtu kodukorra ja tööjaotusplaani. Lähtudes kohtunike kitsamast spetsialiseerumisest, võib kohtu eestseisus moodustada täiendavaid osakondi. Eestseisuse töö tagamine ja korraldamine on kohtu esimehe ülesanne. Kohtute eestseisuses on kohtu esimees, kolleegiumi esimehed, kohtu üldkogu ja kohtute nõukogu poolt valitud liikmed.

Kohtu üldkogu pädevuses on kohtu kui terviku töökoormuse küsimused, st kuidas tagatakse kohtunike töökoormuse võrdsus ja üldiste põhimõtete loomine, mis tagavad kohtuasjade võrdse jagamise osakondade vahel.

Maakohtutes moodustatakse spetsialiseerumisvaldkondade järgi osakonnad. Tööjaotusplaanis määratakse iga kohtunik ühe osakonna koosseisu tema spetsialiseerumisvaldkonna järgi.

VTKs ei nähtud ette kindlaid osakondi, nende moodustamise otsustab kohtu eestseisus töömahu ja spetsialiseerumise järgi. Selline lahendus oleks jätnud osakondade struktuuri siiski liigselt avatuks ning tekitanud ohu, et kohtutes kujuneb välja ebaühtlane osakondade ülesehitus, kus osakondade arv ja pädevus võivad põhjendamatult erineda. Selline lahendus ei kaitseks piisavalt menetlusosalise õigust kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul.

Eelnõus on seetõttu otsustatud määrata osakonnad seaduses kindlaks, et tagada ühtne ja tasakaalustatud struktuur erinevates maakohtutes. Sellega luuakse selge raamistik kohtunike spetsialiseerumisele ja tööjaotusele, vältides olukorda, kus osakondade arv ja ülesehitus sõltuksid üksnes kohtute eestseisuste otsustest. Kohtunike tööjaotuslik spetsialiseerumine on otstarbekas just siis, kui teatud liiki asju on kohtus piisavalt palju ja need on spetsiifilised või nõuavad mitteõiguslike valdkondade tundmist. Sellised valdkonnad on eelkõige **perekonna- ja eestkostetasjad** ning **maksejõuetus- ja ühinguõiguse asjad**, mis erinevad tavapärastest tsiviilvaidlustest keerukuse ja tagajärgede ulatuse poolest.

Maakohtutes on osakonnad jagatud kahe valdkonna vahel. Maakohtu tsiviilvaldkonnas on kolm osakonda: tsiviilasjade üldosakond, perekonna- ja eestkoste asjade osakond ning maksejõuetus- ja ühinguõiguse osakond. Maakohtu süüteovaldkonnas on üks süüteasjade osakond. Selline seaduses sätestatud osakondade süsteem tagab, et maakohtud on üles ehitatud selgete põhimõtete alusel, vältides liigset killustatust ja tagades juhtimise ning töökorralduse tõhususe.

Kohtunike spetsialiseerumine aitab tagada, et teatud liiki kohtuasja lahendab kohtunik, kellel on konkreetsetes õigusvaldkonnas väga head teadmised ja kogemused, mis omakorda parandab asjas tehtava lõpplahendi kvaliteeti, soodustab kohtupraktika prognoositavust ja õiguskindlust ning suurendab tõenäoliselt kohtuasutuse suutlikkust seda liiki kohtuasju võimalikult lühikeste menetlustähtaegade ja mõistlike menetluskuludega lahendada. Ühtlasi tagab otstarbekalt korraldatud esimese astme kohtunike spetsialiseerumine eelduslikult lõpplahendi kiirema jõustumise seeläbi, et spetsialiseerunud kohtunike lahendeid vaidlustatakse vähem või kui seda isegi tehakse, siis jääb lahend tõenäoliselt muutmata.²⁶

Halduskohtutes ei ole otstarbekas luua eraldi osakondi, kuna tööjaotusplaani saab tagada valdkondade kaupa tasakaalu kohtunike ja menetletavate haldusasjade arvu vahel. Eraldi osakonna loomine kitsendaks kohtunike spetsialiseerumist ja vähendaks paindlikkust töökoormuse jaotamisel.

Kohtualluvust muutmata teatud liiki kohtuasjade suunamine väikseima töökoormusega kohtu kohtunikule.

KS § 45¹ lõike 1 järgi võivad ringkonnakohtute esimehed suunata maakohtu esimehe taotlusel oma ühise otsusega üldiste tunnuste alusel kindlaksmääratava kohtuasja lahendamiseks teise maakohtusse, kui see on vajalik õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks. Kohtuasja alluvus ega asja arutamise koht kohtuasja teise kohtusse lahendamiseks suunamise tulemusel KS § 45¹ lõike 2 järgi ei muutu. Õiguskirjanduses on selgitatud, et sisuliselt kaasatakse alluvusjärgse kohtu koosseisu teise kohtu kohtunik, kes peab asja lahendama alluvusjärgse kohtu kohtunikuna.²⁷ Seaduseelnõu seletuskirjas märgiti, et kõnealust sätet ei saa kasutada püsiva hoovana kohtute töökoormuse ühtlustamisel, vaid töövoogude reguleerimise erakorralise abinõuna.²⁸

Sarnaselt KS § 45¹ lõikele 1 nähakse eelnõus ette, et mingit konkreetset liiki avaldus antakse lahendamiseks kohtule, mille töökoormus on kohtute infosüsteemi andmete järgi kõige väiksem. Kohtuasja lahendab alluvusjärgse maakohtu kohtunikuna väikseima töökoormusega maakohtu kohtunik. Kohtuasja alluvus ega arutamise koht ei muutu ning ka sel juhul kaasatakse sisuliselt alluvusjärgse kohtu koosseisu teise kohtu kohtunik, kes peab lahendama asja alluvusjärgse kohtu kohtunikuna. Sellisteks kohtuasjadeks on tsiviilkohtumenetluses tarbijakrediidi asjad ja halduskohtumenetluses vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asjad.

Kohtunike töökoormuse ühtlasem jaotumine aitab kiirendada ja tõhustada kohtuasjade menetlemist, vähendades samas kohtunike ülekoormusest tingitud menetlusviivituse riski.

---

²⁶ Esimese astme kohtu kohtunike ja kohtujuristide spetsialiseerumise analüüs, lk 32. https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Esimese_astme_kohtunike_spetsialiseerumine.pdf

²⁷ https://pohiseadus.ee/sisu/3495/paragrahv_24, komm 7.

²⁸ <https://www.riigikogu.ee/download/fa74b1f0-ac11-4a47-9e93-f775d1eb34dc> lk 10.

Kohtuhaldusülesannete valdavas osas üleandmine Justiits- ja Digiministeeriumilt kohtusüsteemile ehk kohtuhaldus läheb täitevvõimult üle kohtuvõimule.

Täitevvõimu ning esimese ja teise astme kohtute omavahelise pädevuse jaotust ja ka haldusülesannete killustumist iseloomustavad tabelid 2–4.

Tabel 2. Kohtute seaduse alusel justiits- ja digiministri pädevusse kuuluvad ülesanded

<p><u>Annab määruseid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> kohtumajade asukohad kohtute tööpiirkonnad kohtunike arv ja jagunemine kohtumajadesse kohtuniku valveaja lisatasu arvestamise kord kohtunikuabide arv rahvakohtunike arv, tasu suurus ja kord KO, RO ja kohtu kantselei kodukord 	<p><u>Annab käskkirju:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> I ja II astme kohtute eelarve kohtu esimehe nimetamine ja ametist vabastamine kohtuniku konkursi kuulutamine kohtuniku üleviimise vormistamine statistilise aruande vorm kohtudirektori nimetamine ja vabastamine kohtudirektori töövaldkonna küsimuste korraldamine (nt tugiteenuste tsentraliseerimine) 	<p><u>Muud ministri tegevused:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> järelevalve kohtu esimehe kohustuste täitmise üle ATS järelevalve kohtudirektori üle <p><u>Muud ministeeriumi tegevused:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> infosüsteemide arendused kohtustatistika KHN teenindamine siseauditid <p>Võib anda JUM pädevusse kuuluva kohtuhaldusülesande üle kohtule</p>
---	--	--

Tabel 3. Kohtute seaduse alusel kohtu esimehe pädevusse kuuluvad ülesanded

<p><u>Kinnitab:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> kohtunike arvulise jaotuse osakondade vahel kohtu õigusemõistmise struktuuri ja koosseisu kohtunike puhkuste ajakava kohtu kodukorra (kooskõlastatult üldkoguga) 	<p><u>Nimetab:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> osakonnajuhataja kohtujuristid kohtunikuabid 	<p><u>Kontrollib, valvab:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> järelevalve KS § 45 alusel ATS järelevalve koolituskava täitmine õigusemõistmise korrakohast toimimist 	<p><u>Kooskõlastab:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> kohtudirektori koostatud kohtu eelarve eelnõu
---	---	---	---

Tabel 4. Kohtute seaduse alusel kohtudirektori pädevusse kuuluvad ülesanded

Kinnitab kohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu	Valmistab ette kohtu eelarve eelnõu	Määrab kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna juhatajad
Kinnitab ametisse ja vabastab ametist kohtuteenistujad	Käsutab kohtuasutuse eelarvevahendeid	Teostab järelevalvet kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna tegevusvaldkonnas
	Vastutab kohtuasutuse raamatupidamise korralduse eest	
	Korraldab kohtuasutuse asjaajamist, vara kasutamist	

Esimese ja teise astme kohtute andmine toonase Justiitsministeeriumi hallatavaks otsustati Vabariigi Valitsuse seadusega 1995. aastal. Samal ajal jäi Riigikohus jätkuvalt isehaldavaks. Otsuse tegemisel tugineti eelkõige sellele, et sama haldusmudel oli kasutusel Eestis ka enne 1940. aastat, kui eksisteeris kohtuministeerium. 2000. aastal kohtute seaduse eelnõule 607 SE I lisatud tolealeegse Riigikohtu esimehe Uno Lõhmuse eriarvamuse kohaselt tulenes see põhiseaduse ekslikust tõlgendamisest. Et 2000. aasta kohtute seaduse väljatöötamise käigus seda küsimust eraldi ei käsitletud, jäi selline säte siiski seadusesse ekslikult alles. Arvestades senise süsteemi ebaefektiivsust ja selle suhtes aastaid esitatud kriitikat, on põhjendamatu senise praktika jätkamine. Põhiseadus käsitab kohut ühe tervikliku kehana, mille ülesanne on õigust mõista. Põhiseaduse kohaselt on sõltumatu institutsioon kogu kohus: Maakohus, Halduskohus, Ringkonnakohus ja Riigikohus. Ehk kohtusüsteem on üks põhiseaduslik tervik, mida tuleb finantseerida ülesannete, mitte haldusala põhjal. Vaatamata sellele käsitatakse õigusaktides põhiseadusliku institutsioonina jätkuvalt vaid Riigikohtu ning maa-, haldus- ja ringkonnakohtud on osa riigiasutusest. Selline vahetegemine ei ole põhjendatud ning eriti suurt mõju avaldab see riigi eelarvestrateegia kujunemise protsessis. Kohtute sõltumatuse tagamiseks on oluline, et ka esimese ja teise astme kohtuid käsitletakse riigieelarve seaduses ja riigieelarve koostamise protsessis analoogselt Riigikohtuga põhiseadusliku institutsioonina, nagu näeb ja on alati ette näinud põhiseadus. Seega peavad ka esimese ja teise astme kohtud saama oma eelarvet ise koostada ja kujundada ning kaitsta Riigikogus iseseisvalt, ilma täitevvõimu sekkumiseta. Vähem tähtis ei ole ka see, et otsustuspädevus oma eelarve kujundamise ja kaitsmise üle annab kohtutele võimaluse tööprotsesse optimeerida ja tõhustada, mis toob menetlusosalistele kaasa kiirema kohtumenetluse. Seega tuleb esimese ja teise astme kohtuid käsitada Riigikohtu kõrval eraldiseisva põhiseaduslike institutsioonina. Varem on selgitatud, et Riigikohus on konstitutsioonikohus, mis lahendab tekkinud vaidlusi lõplikult, st igasugust võimalikku huvide konflikti tuleb ennetada. See toetab ka juba Eesti taasiseseisvumisel leitud lahendust, et Riigikohus peab olema isehaldav. Analoogselt hoitakse ka teistes lähiriikides kõrgeima kohtu haldus- ja juhtimismudelit eraldiseisvana alama astme kohtutest.

Eesmärgi täitmiseks on esiteks vaja muuta kohtuhalduse senist korraldust ning anda Justiits- ja Digiministeeriumilt kohtuhaldust puudutav pädevus üle kohtusüsteemile. Teiseks tuleb luua kohtusüsteemi sees organid, mis täidavad kohtuhaldusülesandeid, st luua õigusemõistmise toimimiseks vajalikud organisatsioonilised tingimused. Seejuures on kohtuhaldusmudeli ümbervaatamise vajadus pikaajaline. Kohtuhalduse eraldamise täitevvõimust nägi ette juba 2009. aasta kohtute seaduse eelnõu 649 SE²⁹, mille oluline plaanitud muudatus oligi Justiitsministeeriumilt esimese ja teise astme kohtute haldamise ülesande ülevõtmine ja kõigi kohtuastmete haldamise ülesannete jagamine loodavate kohtute nõukogu ja Kohtuhalduskeskuse vahel. Kavandatud muudatusi ei rakendatud, kuna eelnõu kritiseeriti Riigikohtu esimehele antava liigse võimu ja täitevvõimule omaste subordinatsiooniliste suhete kehtestamise tõttu. Eelnõu väljatöötamisel on muu hulgas arvestatud eelnõu 649 SE kohta esitatud kriitikat ja leitud optimaalseim lahendus.

Oluliseks toeks eelnõu väljatöötamisel on olnud Soome kogemus kohtuhalduse reformimisel 2020. aastal, arvestades seejuures Eesti kohtusüsteemi eripära ning eelnõu väljatöötamise käigus tehtud ettepanekuid. Soome kohtuhaldusreformiga anti suur osa kohtuhaldusülesandeid Justiitsministeeriumilt üle kohtute ametile (Tuomioistuinvirasto). Samamoodi on planeeritud eelnõus. Reformi üks peamisi eesmärgi oli suurendada kohtute ja kohtunike vastutust

---

²⁹ <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b05e68b5-7f81-a11a-485a-85fdff01f55c/kohtute-seadus>.

kohtusüsteemi tulemuste eest. Soome kohtute ameti ülesanne on tagada kohtute tööks vajalikud tingimused ning arendada, planeerida ja toetada kohtute tööd. Kuigi Soome kohtute amet on iseseisev riigiasutus Justiitsministeeriumi haldusalas, on selle ülesanded paljuski samad, nagu on kavandatud eelnõus kohtute nõukogule ja KHT-le. Kohtute ameti kõrgeim otsustusorgan on kaheksaliikmeline kohtute nõukogu, mille nimetab viieks aastaks ametisse valitsus. Nõukokku kuuluvad kuus kohtunikku eri kohtuastmetest ja -harudest, üks kohtuteenistujate esindaja ja üks avaliku halduse juhtimise ekspert. Kohtute nõukogu määrab kindlaks kohtute ameti peamised eesmärgid, strateegia ja juhtimispõhimõtted ning otsustab Justiitsministeeriumile esitatavad kohtute ja kohtute ameti eelarveettepanekud, eelarve kohtutevahelise jaotuse, kohtunike (v.a kõrgeimate kohtute kohtunike) ametikohtade loomise, kaotamise ja ümberpaigutamise ning muud ameti tegevuse seisukohast olulised küsimused. Soome kohtute ameti igapäevane juhtimine on peadirektori ülesanne, kelle nimetab viieks aastaks ametisse kohtute nõukogu. Kohtute ametis on kolm osakonda ja selles töötab umbes 60 inimest.³⁰

Eelnõu tulemusena luuakse kohtute haldamise ja arendamise korraldamiseks senise kohtute haldamise nõukoja (KHN) ümberkujundamise teel uus kohtute nõukogu. Kohtute nõukogu liikmete arv on 11. Kohtute nõukokku kuulub Riigikohtu esimees kui kohtute nõukogu esimees, viis täiskogu poolt valitud kohtunikku ja viis mittekohtunikust liiget väljastpoolt kohtusüsteemi.

Luuakse kohtuhaldusteenistus (KHT), mis hakkab pakkuma kohtutele tugiteenuseid ja kohtute nõukogule tuge kohtute haldamisel. KHT alla koondatakse senised Justiits- ja Digiministeeriumi kohtuhaldusülesanded (näiteks kohtute haldamise nõukoja tehniline teenindamine), kohtute tsentraliseeritud tugiteenused (näiteks tõlketeenistus, arhiiviteenistus) ning kohtudirektori täidetavad ülesanded (näiteks finants- ja varahaldus). KHT moodustatakse struktuuriüksusena Tartu Ringkonnakohtu koosseisu. Seejuures on sel vaid formaalne tähendus, kuna KHT ja selle direktor allub vahetult kohtute nõukogule³¹. Tartu Ringkonnakohtu esimehel ei ole KHT suhtes mingisuguseid juhtimis- ega järelevalvefunktsioone, samuti ei saa ta otsustada KHT eelarve kasutamise üle. Direktori nimetab ja vabastab ametist kohtute nõukogu. Eelnõu kohaselt on tema ametiaeg viis aastat, mida võib ühe korra pikendada. Direktor võib, aga ei pea olema kohtunik.

Eraldi tuleb märkida, et kohtute kinnisvarahaldust, raamatupidamisteenust ja IT-haldust jäävad ka edaspidi pakkuma Riigi Kinnisvara AS, Riigi Tugiteenuste Keskus ning Riigi Info- ja Kommunikatsioonitehnoloogia Keskus.

Kohtunikule tagasiside andmine

Kohtusüsteemi kaks peamist eesmärki on tagada parima kvaliteediga õigusemõistmine ja asjakohase vastutuse võtmine demokraatlikus ühiskonnas. Nende eesmärkide saavutamiseks on rahvusvahelised organisatsioonid pidanud põhjendatuks kohtunike teatud vormis hindamist. Kohtuniku töö hindamist on käsitletud mitmetes rahvusvahelistes soovituses ja rahvusvaheliste institutsioonide dokumentides. Olulisemad dokumendid on Euroopa kohtute nõukogude võrgustiku (ingl *European Network of Councils of the Judiciary*, edaspidi ENCJ) raport

---

³⁰ Kohtute aastaraamat. 2023. 15 aastat hiljem: uus katse muuta kohtuhaldust. Heiki Loot, Mait Laaring. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/15-aastat-hiljem-uus-katse-muuta-kohtuhaldust/>.

³¹ Analoogselt kuulub Konkurentsiameti koosseisu eraldiseisva struktuuriüksusena maksejõuetusteenistus, mille juhi on nimetanud valdkonna eest vastutav minister, samuti on järelevalveõigus ministril.

kohtunike hindamise miinimumstandardite kohta³², Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu arvamus nr 17 „Kohtunike töö hindamise, õigusemõistmise kvaliteedi ja kohtunike sõltumatuse austamise kohta“³³, OSCE Kiievi soovitused Ida-Euroopa, Lõuna-Kaukaasia ja Kesk-Aasia kohtuliku sõltumatuse kohta³⁴, Veneetsia komisjoni arvamused kohtunike hindamise kohta³⁵, samuti Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus kohtunike kohta: sõltumatus, tõhusus ja kohustused.³⁶

ENCJ on kohtunike hindamise miinimumstandardite raportis selgitanud, et kohtuniku professionaalse hindamise süsteemi eesmärk on toetada kohtuniku professionaalse arengut, suurendada tööalast motivatsiooni ja rahulolu ning suurendada kohtusüsteemi tõhusust ja parandada juhtimisstruktuure, et parandada kohtusüsteemi avalikkusele pakutava teenuse kvaliteeti.

Kohtuniku töö ja oskuste hindamine on Euroopa riikide praktikas laialt levinud. Hindamist kasutatakse erinevatel eesmärkidel, näiteks kohtuniku oskuste ning ametiülesannete täitmise kvaliteedi ja kvantiteedi hindamiseks, kohtunikule tagasiside andmiseks, koolitusvajaduse kindlakstegemiseks, aga ka tulemuspalga määramiseks, edutamise otsustamiseks ja kohtunike eluaegse ametisse nimetamise kohta otsuse tegemiseks.

Kohtuniku töö hindamissüsteemid on riigiti erinevad. ENCJ aruandes tehakse vahet riikidel, mis kasutavad formaalset ja mitteformaalset hindamissüsteemi. Enamikus riikides on kohtunike hindamise eesmärk hinnata, säilitada ja parandada kohtunike töö ja kohtusüsteemi kvaliteeti.

Enamikus liikmesriikides korraldatakse hindamist korrapäraselt, kuid menetluse formaalsus on erineva ulatusega. Üldõiguse riikides (Inglismaa ja Wales, Iirimaa, Põhja-Iirimaa, Šotimaa, Küpros ja Malta) ning mõnes teises riigis (näiteks Norra, Rootsi ja Holland) hinnatakse kohtuniku tööd tavaliselt mitteformaalselt. Hollandis peetakse kohtunikega iga aasta kahepoolseid arenguvestlusi (ingl *performance interview*), kus arutatakse kohtuniku töö tulemuslikkust, isiklikku arengut ning töötingimusi ja -korda. Vestluse tulemuste kohta koostatakse kirjalik aruanne, mille kohta võib kohtunik esitada oma arvamuse, mis lisatakse aruande juurde.³⁷ Kohtunikega peetakse mitteformaalseid arenguvestlusi ka Põhjamaades, Šveitsis ja Suurbritannias. Nende vestluste käigus arutatakse kohtunike karjääri- ja arengueesmärke ning kohtukorralduslikke probleeme.³⁸

Mandri-Euroopa riikides (näiteks Austria, Belgia, Bulgaaria, Prantsusmaa, Saksamaa, Ungari, Itaalia, Läti, Leedu, Portugal, Rumeenia ja Hispaania) hinnatakse kohtunike (ja sageli ka

---

³² ENCJ Minimum Standards Regarding Evaluation of Professional Performance and Irremovability of Members of the Judiciary
https://www.ency.eu/images/stories/pdf/workinggroups/final_report_ency_project_minimum_standards_iii_corrected_july_2014.pdf.

³³ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu arvamus nr 17 „Õigusemõistmine ja ühiskond“
<https://www.riigikohus.ee/et/euroopa-kohtunike-konsultatiivnõukogu>.

³⁴ OSCE Kiievi soovitused Ida-Euroopa, Lõuna-Kaukaasia ja Kesk-Aasia kohtuliku sõltumatuse kohta – kohtustruktuur, kohtunike valik ja vastutus.

³⁵ Veneetsia komisjoni arvamused nr 629/2011 CDL-AD(2011)012 p 55, nr 751/2013 CDL-AD(2014)007 p 24.

³⁶ Ministrite komitee soovitus CM/Rec(2010)12 kohtunike kohta: sõltumatus, tõhusus ja kohustused
https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/cmrec_2010_12e_-_kohtunike_soltumatus_eeesti_keeles.pdf.

³⁷ Besluit rechtspositie rechterlijke ambtenaren <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006530/2017-01-01>.

³⁸ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu arvamus nr 17 „Õigusemõistmine ja ühiskond“ p-d 11, 15.

prokuröride) tööd formaalselt ja sellele on antud seadusega kindel vorm, mida täpsustavad kohtunõukogu (ingl *Council for the Judiciary*) aktid. Näiteks Saksamaal hinnatakse kohtunike professionaalseid, isiklikku, sotsiaalset ja juhtimisalast pädevust kogu nende karjääri jooksul iga nelja või viie aasta tagant ning see on oluline tegur kohtunike edutamisoskuste tegemisel. Hindamisel arvesse võetavad tegurid on näiteks võime pooli vahendada, koostada selgeid ja arusaadavaid kohtulahendeid, teha kolleegidega koostööd, suutlikkus töötada uutes õigusvaldkondades ja valmisolek täita kohtute haldamisega seotud lisaülesandeid.³⁹

Eesti on üks väheseid riike, mille õiguskorras puudub kohtunike hindamise süsteem. Formaalselt hinnatakse üksnes alla kolmeaastase teenistusstaaziga kohtunike menetluse juhtimise oskuse arengut ja sobivust kohtunikuametisse. Kauem kui kolm aastat ametis olnud kohtunikele tagasiside andmine on väga erandlik. Kohtunikega ei peeta ka avaliku teenistuse seaduses sätestatud arengu- ja hindamisvestlusi. Kuigi kohtunike 2011. aasta täiskogul kiideti heaks kohtunikule tagasiside andmise metoodika ja kriteeriumid⁴⁰, ei ole see metoodika rohkem kui kümne aasta jooksul kasutust leidnud ja vestlusi kohtunikega selle alusel ei peeta.

Kohtunike hindamise süsteemi olemasolu peetakse aga Euroopas oluliseks kohtute sõltumatuse, vastutuse ja kvaliteedi tagatiseks. Kohtunike hindamine aitab tagada kohtunike kvaliteetse töö ja on oluline kohtuniku professionaalse arengu toetamiseks.

Eelnõus sätestatud muudatusega luuakse selline tagasisidesüsteem, mille kohaselt antakse tagasisidet nii esimese astme kui ka teise astme kohtunikule. Tagasiside andmist maa- või halduskohtuniku tööle korraldaks ringkonnakohtu kolleegiumi esimees ning ringkonnakohtuniku tööle Riigikohtu kolleegiumi esimees. Eeskätt peaks kõrgema astme kohus saama kutsuda madalama astme kohtuniku tagasisidevestlusele juhul, kui kõrgema astme kohus märkab kohtuniku töös süstemaatiliselt esinevaid puudusi või leiab, et vestlemine võib kohtuniku professionaalset arengut toetada. Selliselt saaks tagasiside andmisel juhtida kohtuniku tähelepanu puudustele, mille puhul on põhjust arvata, et tegemist pole n-ö ühekordse väärsammu, vaid praktikaga, mille puhul peab kohtunik kaaluma oma menetluspraktika korrigeerimist.

Kuigi mitmes Euroopa riigis on kohtuniku töö hindamisel kohtuniku karjääri kohta otsuste tegemisel oluline roll (nt ametikõrgenduse otsustamine, tulemuspalga määramine vms), ei kasutata Eesti kohtusüsteemis karjääripõhist mudelit. Seetõttu ei ole eelnõus välja pakutud tagasisidesüsteem seotud kohtuniku atesteerimise ega tema karjääriotsuste tegemisega. Samuti pole tegemist distsiplinaarmenetlusele sarnase protsessiga. Eelnõus välja pakutud tagasisidesüsteem teenib kohtuniku erialateadmiste ja -oskuste täiendamise eesmärki ning selle korraldamine on Riigikohtu ja ringkonnakohtu kolleegiumi esimehe ülesanne. Kolleegiumi esimees võib otsustada anda kohtunikule tagasisidet ise või delegeerida selle kolleegiumi liikmetele. Sellisel viisil oleks võimalik tagasisidestamisse kaasata kõik kolleegiumi kohtunikud. Ettepaneku tagasisidevestluse korraldamiseks kõrgema astme kohtu kolleegiumi esimehele saab teha kohtu esimees.

Tagasisidevestlusel saab ühelt poolt juhtida kohtuniku tähelepanu probleemidele tema töös, aga tuua välja ka kohtuniku tugevusi ja tunnustada tema töö positiivseid aspekte ja head praktikat.

---

³⁹ Review of Judicial Training and Education in Other Jurisdictions, lk 121-122 https://www.ucl.ac.uk/judicial-institute/sites/judicial-institute/files/judicial_training_and_education_in_other_jurisdictions.pdf.

⁴⁰ Kohtunikule tagasiside andmise metoodika ja kriteeriumid (2010), muudetud kohtunike X täiskogul 11.02.2011 https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumentid/muudetud_metoodika.pdf.

Selle käigus saab muu hulgas arutada kohtuniku võimalikke arengusoove ning vajaduse korral suunata teda koolitusele. Seaduse tasandil jäetakse reguleerimata hindamise sagedus ja tagasisidevestluse tulemused. Ka saabunud arvamustes toodi välja, et tagasiside puhul ei tohiks tegemist olla seaduses sätestatud kohustusega regulaarsete vestluste pidamiseks, vaid see peaks jääma kohtusüsteemi otsustada. Muus osas jäetakse tagasiside andmise praktilise korralduse üksikasjad kohtusüsteemi kujundada (näiteks tagasisidevestluse tulemuste fikseerimise ja kokkuvõtte täpsema sisu jms). See annab kohtusüsteemile suurema vabaduse kujundada hindamissüsteemi ise.

Kohtuniku ametikitsendused

Kohtunike ametikitsenduste täpsema reguleerimise vajadus tuleneb PSi § 147 lõikest 3, mille kohaselt ei tohi kohtunikud peale seaduses ettenähtud juhtude olla üheski muus valitavas ega nimetatavas ametis, ning PSi § 147 lõikest 4, mille kohaselt sätestab seadus kohtuniku sõltumatuse tagatised ja õigusliku seisundi. Õigusemõistmise sõltumatuse ja erapooletuse tagamiseks sätestab KSi § 49 kohtunikuametiga seotud ametikitsendused, mis võivad sisult olla poliitilise tegevuse piirangud või era- ja äriõiguslikud piirangud. Eelnõu tegeleb üksnes kohtuniku era- ja äriõiguslike piirangute muudatustega.

Kohtuniku ametiväline töötamine on PSi § 147 lõike 3 kohaselt üldjuhul keelatud, välja arvatud seaduses ettenähtud juhtudel. Kui seadus ühtegi erandit ette ei näeks, puuduks kohtunikel seega igasugune võimalus olla kohtunikuameti kõrvalt veel muudes ametites. Seadusandja on kohtunikuametiga kokkusobivaks pidanud üksnes töötamist õppe- ja teadustööl.⁴¹

Kohtunikuametiga kaasnevad ulatuslikud ametikitsendused on püsinud muutumatuna alates kohtute seaduse jõustumisest 2002. aastal ning suures osas langevad kokku 1990ndatel kehtinud kohtuniku staatuse seaduse §-s 4⁴² sätestatud piirangutega. Mitmeid ametikitsendustega seotud küsimusi on täpsustatud kohtunike eetikakoodeksis⁴³ ja kohtuniku ametiväliste kõrvaltegevuste kohta on korduvalt arvamust avaldanud kohtunike eetikanõukogu⁴⁴.

Aruteludel kohtunikega on esile toodud vajadus kohtunikuamet ajakohastada, eelkõige kohtunikule kehtivate ametikitsenduste muutmise teel. Kuna äri- ja majanduskeskkond on kohtute seaduse jõustumisest edasi arenenud, siis on küsitav, kas kõik piirangud kohtuniku ametivälisele tegevusele on endiselt vajalikud ja põhjendatud, kui need on avalikud ja välditud huvide konflikti.

Riigikohtu esimees Villu Kõve pöörab kohtute aastaraamatus tähelepanu, et käimas on ulatuslik kohtunike põlvkonnavaheetus, mis on toonud kaasa üha süveneva mure kohtunikukonna järelkasvu leidmise pärast. Riigikohtu esimees tõdeb, et kohtusüsteem on juba praegu raskustes vabanevate ametikohtade täitmisel silmapaistvate juristidega. Õigusemõistja amet ei pruugi olla

---

⁴¹ Kohtute seaduse kommenteeritud väljaanne. Juura: Tallinn, 2018, lk 246.

⁴² Kohtuniku staatuse seadus § 4 <https://www.riigiteataja.ee/akt/22214>.

⁴³ Eesti kohtunike eetikakoodeks, vastu võetud 13.02.2004 kohtunike täiskogul. <https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikuamet/kohtunike-eetikakoodeks>.

⁴⁴ Kohtunike eetikanõukogu arvamused ja soovitusel <https://www.riigikohus.ee/et/kohtunike-omavalitsuskogud/kohtunike-eetikanoukogu>.

kiirelt muutuv ja rohkelt võimalusi pakkuv maailmas enam noorema põlvkonna jaoks atraktiivne. Seega vajavad lahendust küsimused, kuidas ajakohastada kohtusüsteemi kui organisatsiooni ning kuidas muuta kohus atraktiivseks tööandjaks.⁴⁵

Kohtunike 2023. aasta täiskogu kõnes märgib Riigikohtu esimees: „Oleme jõudnud olukorda, kus süsteemi esmaseks mureks ei ole enam puudus mitte niivõrd materiaalsest ressursist, kuivõrd inimestest. Meil lihtsalt ei jätku enam piisava kvalifikatsiooni ja sobivate isikuomadustega kohtunikukandidaate, täitmaks põlvkonnavahtetusest tingitud auku. Rahvastik vananeb ja noori lihtsalt enam ei jätku kõigisse ametitesse. Soovitakse töötada paindlikult, kaugtööl ja osakoormusega, selgete ülemuse-alluva suheteta ühes tööperes, võtta piisavalt aega perele, õpingutele ja hobidele. Olulisem kui varem on uuele põlvkonnale võrdne tööalane kohtlemine ja pidev tunnustamine töö eest ning kestvad karjääri- ja hariduse omandamise võimalused.“⁴⁶

Praegu kehtiva seaduse kohaselt ei või kohtunik olla äriühingu asutaja, juhtimisõiguslik osanik, juhatuse või nõukogu liige ega välismaa äriühingu filiaali juhataja (KSi § 49 lg 2 p 3). Äriühingu asutamise, juhtimise ja kontrollimise keeld ei tähenda, et kohtunik ei võiks üldse saada ettevõtlustulu, kuid sunnib kohtuniku passiivsesse rolli juba tegutsevates äriühingutes.⁴⁷

Kohtunike eetikakoodeksi punkti 5 kohaselt võib kohtunik osaleda tegevuses, mille eesmärk on tulu saamine, arvestades hea käitumise ja ausa äritegevuse tavaid. KSi § 49 lõike 2 punkti 3 alusel ja kohtunike eetikanõukogu arvamuste valguses kehtib kohtunikele aga ettevõtlusega tegelemise keeld. Kohtunike eetikanõukogu on leidnud, et kohtunik võib tegeleda investeerimisega, soetada kinnisvara ja olla osanik äriühingus, mis tegeleb kinnisvara üürimisega. Lubatavaks on peetud ka töötamist asendusõpetajana, treenerina spordiklubis või tasu eest osalemist filmivõtetel. Samas peab kohtunik arvestama seadusest tulenevate formaalsete piirangutega, millele lisandub keeld tegeleda äriühingu õigusnõustamisega või olla äriühingus mingil ametikohal.⁴⁸ Nii võib kohtunik olla äriühingus pigem passiivne osanik ning aktiivne roll ettevõtluses, olgu siis endale kuulavas äriühingus või perefirmas kaasa lüües, on välistatud või vähemasti taunitav. Seega on kohtuniku võimalused ametipalga kõrvalt lississetulekuid saada piiratud.⁴⁹

Kohtunike ametitegevuse piirangud ning väljaspool kohtunikuametit töötamisest teavitamine või selleks loa taotlemine on Euroopa Nõukogu liikmesriikide praktikas tavapärane. Valdavalt on liikmesriikide õiguses kohtunike kõrvaltegevused lubatud üksnes ulatuses, mida peetakse kokkusobivaks kohtunikuametiga kaasnevate ülesannete täitmisel. Nii on tavapärane, et kohtunike osalemine äritegevuses on piiratud, samas peetakse sobivaks tegelemist loominguilise töö, kohtusüsteemi täiendamise ja arendamisega ning töötamist õppe- või teadustööl.

---

⁴⁵ Kohtute aastaraamat 2022. Eessõna. Villu Kõve. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/eessona-2022/>.

⁴⁶ Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 8. juunil 2023, Narvas. Villu Kõve <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/T%C3%A4iskogu/Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%202023%20t%C3%A4iskogul%20FINAL.pdf>.

⁴⁷ Kohtute seaduse kommenteeritud väljaanne. Juura: Tallinn, 2018, lk 244.

⁴⁸ Kohtunike eetikanõukogu arvamus jaanuar 2023. [https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/Eesti%20kohtus%C3%BCsteem%20\(ja%20seal%20olevad%20failid\)/eetikan%C3%B5ukogu/Eetikan%C3%B5ukogu%20arvamus%202023.pdf](https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/Eesti%20kohtus%C3%BCsteem%20(ja%20seal%20olevad%20failid)/eetikan%C3%B5ukogu/Eetikan%C3%B5ukogu%20arvamus%202023.pdf).

⁴⁹ J. Laidvee. Kümme aastat ametipensionide reformist – teekond kasina, ent eetilise vanaduspõlveni? Kohtute aastaraamat 2022. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/kumme-aastat-ametipensionide-reformist-%E2%80%92-teekond-kasina-ent-eeetilise-vanaduspõlveni/>.

Leedus pole kohtunikul äritegevusega tegelemine lubatud. Lisaks ametipalgale võib kohtunik saada tasu ainult õppe- või teadustöö või loomingu tegevuse eest.^{50, 51} Leeduga sarnane kord on ka Ungaris, kus kohtunik ei või olla äriühingu juhataja, juhatause või nõukogu liige, füüsilisest isikust ettevõtja ega majandus- ja äritegevusega tegeleva vabaühenduse juhataja. Kohtunik võib töötada küll õppe- või teadustööl, kuid peab selleks enne saama loa, millest keeldumist ei saa vaidlustada.⁵² Hispaania õiguse järgi on kohtniku ametikohaga kokkusobimatu igasugune muu tasustatud töö, välja arvatud teaduslik ja pedagoogiline töö. Samuti on kohtunikul keelatud igasugune õigusteenuse osutamine ja äritegevuses osalemine, sealhulgas juhataja, direktori või mis tahes muu rolli täitmine.⁵³ Analoogsed piirangud kohtunikule kehtivad ka Moldovas⁵⁴, Sloveenias⁵⁵, Rumeenias⁵⁶, Bulgaarias⁵⁷, Itaalias⁵⁸ ja Prantsusmaal.⁵⁹

Slovakkias ei või kohtunik kuuluda ärilisel eesmärgil tegutseva juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorganisse ega muul moel ettevõtluses osaleda, välja arvatud oma vara haldamiseks.⁶⁰ Ka Inglismaa ja Walesi kohtusüsteemis ei tohi täistööajaga kohtunikud (ingl *salaried judges*) olla äriühingu juhataja rollis, välja arvatud juhul, kui see on seotud perekonna vara haldamisega. Kuigi päevatasu saavate kohtunike (ingl *fee-paid judges*) suhtes ei kehti samasugused piirangud, ei tohiks nad oma ametisse nimetamist ära kasutada isiklike, professionaalsete või äriliste eeliste saamiseks.⁶¹

Mitmel Põhjamaal peavad kohtunikud enne ametiväliste tegevustega alustamist luba taotlema kohtu esimehelt või kohtuhaldusteenistusest. Soome õiguse kohaselt peavad kohtunikud saada loa kohtu esimehelt. Luba ei saa taotleda vaidlevate poolte valitud vahekohtunikuna tegutsemiseks. Kohtunike ametiväliste tegevuste kohta väljastatud load ja selle eest makstud tasud, kui need ületavad 10 000 eurot aastas, koondatakse kuuluvus- ja kõrvaltegevuste registrisse (sm *sidonnaisuus- ja sivutoimirekisteri*), mis on avalikkusele kättesaadav.⁶² Norra õiguse järgi taotleavad kohtunikud kõrvaltegevuseks luba kohtuhaldusteenistusest. Analoogselt registreeritakse avalikus registris investeeringud, varasemad töökohad ja kõrvaltegevusteks antud load.⁶³

Šotimaa kohtusüsteemis kohtuniku sõltumatuse põhimõte ei takista kohtunikul äritegevusega tegelemast. Täistööajaga kohtunik, välja arvatud šerif (ingl *salaried sheriffs principals, sheriffs and summary sheriffs*), võib tegeleda äritegevusega, mis hõlmab töösuhtesse astumist,

⁵⁰ Constitution of the Republic of Lithuania, Article 113 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?fwid=rivwzvvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD>.

⁵¹ Law on Courts of the Republic of Lithuania, Article 48 <https://www.teismai.lt/en/courts/legal-acts/655>.

⁵² ACT CLXII of 2011 on the Legal Status and Remuneration of Judge,s Articles 39-40.

⁵³ Organic Law on the Judiciary, Article 389.

⁵⁴ Republic of Moldova Law No. 544 of 20.07.1995 on the Status of Judge, Article 8 https://www.ecoi.net/en/file/local/1290603/1226_1404470326_moldova-law-status-of-judges-am2013-en.pdf.

⁵⁵ The Judicial Service Act, Articles 40-43.

⁵⁶ Law no 303/2022 regarding the Status of Judges and Prosecutors, Article 227-234.

⁵⁷ The Judiciary System Act, Article 195.

⁵⁸ Degree of the President of the Republic of 6 October 1993, no 418, CPGA Resolution of 18 December 2001, Article 3.

⁵⁹ Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature, Article 8 <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006451901/2007-06-01/>.

⁶⁰ Constitution of the Slovak Republic Article 145a <https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf>.

⁶¹ Guide to Judicial Conduct (July 2023), lk 11 <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/06/Guide-to-Judicial-Conduct-2023.pdf>.

⁶² Tuomioistuinelaki 9 luku § 5 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160673?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Tuomioistuinelaki>.

⁶³ Court of Justice Act § 121a-k <https://www.domstol.no/contentassets/357f3eda118248838bde49274ebb4d5/courts-of-justice-act-english-translation-.pdf>.

äriühingu juhtimist või mõne muu rolli täitmist, mille puhul on kohtunikul juhtimisvastutus või kontroll ettevõtte üle. Enne sellise rolli täitma asumist peab kohtunik kaaluma, kas selline roll on kooskõlas kohtunikuameti väärikusega ja küsima luba oma vanemkohtunikult, kes võtab arvesse nelja tegurit: 1) äri olemust ja selle potentsiaali avaliku kriitika tekitamiseks; 2) tegevuse võimalikku mõju kohtunikuameti väärikusele; 3) tegevuse mahtu ja sellega kaasnevad nõudmisi kohtunikule; 4) formaalseid piiranguid, millele kohtunik allub, ning tegevuse ebaõnnestumise võimalust, mis võib tõstatada küsimuse kohtuniku ametisse sobivuse kohta. Ükski täistööajaga kohtunik ei tohi töötada ettevõttes, mis tegeleb kohtuvaidluste lahendamisega, kuna sellises olukorras on oht huvide konflikti tekkeks liiga suur. Nii tuleks vältida kõiki tegevusi, mis kujutavad ohtu kohtuniku või kohtusüsteemi mainele või kohtuniku töökohustuste täitmisele. Päevatasu saavad kohtunikud on vabad tegelema nii äritegevuse kui ka õigusteenuse osutamisega, arvestades eeltoodud teguritega.⁶⁴

Eelnõu kohaselt lisaks senisele õppe- ja teadustööle on kohtunikul edaspidi lubatud väljaspool kohtunikuametit töötada juriidilisel tööalal rahvusvahelises organisatsioonis, tegeleda õigusloome ja äriühingu juhtimisega. Igasuguse ametivälise töötamise puhul tuleb arvestada tingimusega, et kohtuniku ametivälise tööülesannete maht ega sisu ei tohi kahjustada kohtuniku ametikohustuste täitmist ega tema sõltumatust õigusemõistmisel või minna vastuollu kohtunikuameti väärikuse või kutse-eetikaga. Kohtunik peaks kõigi ametivälise töötamise juhtudel ette nägema riske ja hindama, kas konkreetne tegevus võiks kõrvaltvaatajas tõstatada küsimuse tema erapooletuses või mitte.

Rahvakohtunike institutsiooni kaotamine

Kehtiva seaduse järgi arutab maakohtus esimese astme kuritegude kriminaalasju eesistujast ja kahest rahvakohtunikust koosnevas kohtukoosseisus. Õigusemõistmisel on rahvakohtunikul võrdsed õigused kohtunikuga. Rahvakohtunike kaasamise mõtteks on olnud tavainimeste kaasamine õigusemõistmisse kui menetluse läbipaistvust ja avalikkuse usaldust suurendav ja inimlikkust lisav meede, kuid esile on kerkinud probleemid, mis toetavad muudatuse vajalikkust:

- 1) kohtuasjad on läinud oluliselt keerulisemaks ja mitteprofessionaali osalus on seetõttu üha keerulisem ning formaalsem;
- 2) erinevalt kohtunikest puudub rahvakohtunikele võrreldava taustakontrolli tegemine, samuti sisuliselt järelevalve ja vastutuse kohaldamine. Samuti puudub kontroll tema võimaliku poliitilise erapooletuse üle;
- 3) demograafilised riskid – rahvakohtunike väljalangemise risk mahukate kriminaalasjade menetluse kestel võib viia menetluse uuesti algusesse ning põhjustada süüteo aegumise;
- 4) tasustamine on ebapiisav ja ebaproportsionaalne (2025. aastal oli rahvakohtuniku tunnitasu alammääraks 5,31 eurot).

---

⁶⁴ Guidance to Judicial Office Holders on Judicial Ethics in Scotland (Revised 2023), lk 9-12, 31 https://judiciary.scot/docs/librariesprovider3/judiciarydocuments/guidance-to-johs-on-judicial-ethics.pdf?sfvrsn=25f075aa_0.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

3.1. Kohtute seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 1 muudetakse kohtute seadust.

KSi § 2¹

Seadust täiendatakse §-ga 2¹ järgmises sõnastuses: „Kohtuasja menetlus ei kesta ühes kohtuastmes üldjuhul üle üheksa kuu arvates asja saabumisest kohtusse, kusjuures nimetatud tähtaja hulka ei arvata aega, mil menetlus oli peatatud või menetlusosalised tagaotsitavad.“ Muudatusega kehtestatakse kohtumenetluse kestuse üldine orientiir, mille kohaselt ei kesta asja menetlus ühes kohtuastmes üldjuhul kauem kui üheksa kuud. Sätte eesmärk on seada kohtumenetluse kestusele ühes kohtuastmes ülempiir, millest kohtunikud ja menetlusosalised saaksid üldjuhul lähtuda, kahjustamata samas kohtumenetluse paindlikkust keerukamate asjade lahendamisel.

Kui asja menetlus ühes kohtuastmes ei kesta üldjuhul üle üheksa kuu, siis saab omakorda eeldada, et asja menetlus kõigis kohtuastmetes kokku (võttes muu hulgas arvesse asja võimalikku tagasi saatmist madalama astme kohtusse) jääb mõistliku aja piiresse.

EiÕK art 6 lg 1 järgi on isikutel nende tsiviilõiguste ja -kohustuste või esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul. Kohtumenetluse mõistliku aja nõude näevad ette ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta art 47 lg 2 ning ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti art 14 lg 3. PS §-dest 14 ja 15 tulenev põhiõigus tõhusale menetlusele hõlmab samuti õigust sellele, et menetlus toimuks mõistliku aja jooksul.⁶⁵

Kohtumenetluse pikkust hakatakse üldjuhul lugema avalduse, kaebuse või süüdistusakti esitamisest pädevale kohtule.⁶⁶ Kui asi on olnud kohtu menetluses vähemalt üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuva põhjusega vajalikku menetlustoimingut, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul, saab taotleda kohtult menetluse kiiremaks lõpuleviimiseks sobiva abinõu tarvitusele võtmist (TsMS § 333¹ lg 1, HKMS § 100 lg 1, KrMS § 274¹ lg 1). Kohtumenetluse kiirendamise taotluse tulemuslikkuses on samas põhjust kahelda. Taotluse esitamine ja selle läbivaatamisel tehtud määruse vaidlustamine võib asja sisulise lahenduse saabumist hoopis edasi lükata.⁶⁷ Kehtivas õiguses ettenähtud kohtumenetluse kiirendamise taotlus ei pruugi olla efektiivne õiguskaitsevahend.

⁶⁵ RKÜKm 22.12.2000, 3-3-1-38-00, p 19; RKHKo 06.03.2015, 3-3-1-78-14, p 13 ja 18; RKKKm 19.12.2025, 1-25-1140, p 18; Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne (2017). § 15, komm. 24 (M. Ernits).

⁶⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne (2017). § 333¹, komm. 3.1.a (I. Parrest); RKHKo 06.03.2015, 3-3-1-78-14, p 14; Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne (2012). § 274¹, p 4.1.1 (A. Plekksepp).

⁶⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne (2017). § 333¹, komm. 3.2.1.c (I. Parrest);

Mainitud tähtaeg ei ole sätestatud imperatiivse reeglina, vaid üldise põhimõttena („ei kesta üldjuhul“), mis võimaldab keerukamaid asju pikemalt menetleda. Kirjeldatud lahendus vastab kohtupraktikale, mille kohaselt tuleb menetlusaja mõistlikkuse hindamisel lähtuda iga üksikjuhtumi asjaoludest, võttes muu hulgas arvesse kohtuasja keerukust, menetlusosaliste käitumist ja menetlusega seotud hüve kaalu.⁶⁸ Arvestada tuleb ka menetluse peatamise ajaga ja menetlusosaliste tagaotsimise ajaga, kuna siis ei toimu menetlustoiminguid ning menetluse peatamise ja tagaotsimise asjaolude esinemine ei ole üldjuhul kohtu kontrolli all. Samas kiiruse mõttes prioriteetsemad asjad (nt alaealise huvidega seotud perekonnaasjad ja muud eestkostetasjad), tuleks lahendada mainitud tähtajast kiiremini.

KSi § 9 lõiked 2¹, 3 ja 4

Paragrahv 9 sätestab maakohtu pädevuse, struktuuri ja korralduse, määraes kindlaks, et maakohus arutab esimese astme tsiviil-, kriminaal- ja väärteoasju, koosneb kohtumajadest ning töökorralduse ja koosseisu kinnitavad kohtudirektor ja kohtu esimees.

Lõige 2¹ muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: 1) Harju Maakohtu kohtumaja asub Tallinnas; 2) Viru Maakohtu kohtumajad asuvad Jõhvis, Rakveres ja Narvas; 3) Pärnu Maakohtu kohtumajad asuvad Haapsalus, Kuressaares, Kärdlas, Paides, Pärnus ja Raplas; 4) Tartu Maakohtu kohtumajad asuvad Jõgeval, Tartus, Valgas, Viljandis ja Võrus.

Kehtiva seaduse kohaselt võib maakohtul olla üks või mitu kohtumaja, kohtumajad asuvad maakohtu tööpiirkonnas (KS § 9 lõige 3) ning kohtumajade täpsed asukohad määrab valdkonna eest vastutav minister (KS § 9 lõige 3). Seega on kehtiva seaduse kohaselt kohtumajade paiknemise üle otsustamine täitevvõimu pädevuses ja muudatusi on võimalik teha ministri määrusega.

Muudatusega määratakse maakohtute kohtumajade asukohad seaduse tasandil. Muudatuse eesmärk on suurendada kohtusüsteemi stabiilsust, sõltumatust täitevvõimust, säilitades õigusemõistmise kättesaadavuse iga maakonnas. Muudatus näeb ette, et seadusesse lisatakse ammendav loetelu linnadest, kus asuvad maakohtute kohtumajad.

Kohtumajade asukohtade sätestamine seaduses annab inimestele kindlustunde, et kohtumajade säilimine ei sõltu täitevvõimust, vaid muudatuste jaoks on vajalik parlamentaarne heakskiit. Samuti aitab seaduses sätestatud regionaalne jaotus tagada inimestele juurdepääsu kohtule. Täpsete aadresside määramine jääb kohtute nõukogu pädevusse (KS § 9 lõige 3), mis võimaldab vajaduse korral teha väiksemaid muudatusi – näiteks kolida samas linnas teise hoonesse – ilma seadust muutmata.

Seaduse jõustumisel jäävad kõik kohtumajad tegutsema senistes asukohtades, kuni kohtute nõukogu otsustab teisiti.

Lõiget 3 muudetakse selliselt, et edaspidi otsustab maakohtu kohtumajade täpsed asukohad valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogu. Arvestades kohtuhalduse üleminekut Justiits- ja Digiministeeriumilt kohtutele ning esimese ja teise astme kohtute käsitamist põhiseadusliku institutsioonina, ei ole põhjendatud, et edaspidi määrab kohtumajade

---

⁶⁸ EIK 25.03.1999, *Pélissier ja Sassi vs. Prantsusmaa*, p 67; EIK 26.10.2000, *Kudla vs. Poola*, p 124; EIK 03.06.2010, *Konashevskaya jt vs. Venemaa*, p 42; RKPJKm 30.12.2008, 3-4-1-12-08, p 22; RKKKo 18.06.2010, 3-1-1-43-10, p 30 ja 35; RKÜKo 22.03.2011, 3-3-1-85-09, p 78-79.

asukohad minister. Pädevus anda kohtumajade täpsete asukohtade määramine kohtute nõukogule tugevdab kohtusüsteemi sõltumatust ja sisemist autonoomiat. Seejuures, kuna kohtute nõukogu liikmeteks on ka täitevvõimu ja seadusandliku võimu esindajad, on tagatud, et kohtumajade asukohtade määramisel võetakse aluseks ka laiem riigiülene vaade.

Muudatuse tõttu muutub kehtetuks justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 46 „Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad“.

Lõige 4 tunnistatakse kehtetuks.

KSi § 9 lõige 4 reguleerib maakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamise õigust. Muudatusega täpsustatakse maakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamise korda kohtuhalduse ümberkorraldamise, kohtute ühendamise ja kohtu eestseisuse moodustamise alusel.

Kehtivas seaduses eristatakse struktuuri ja koosseisu kinnitamise õigust sõltuvalt sellest, kas tegemist on õigusemõistmisega seotud struktuuri ja koosseisuga või mitte. Üldjuhul kinnitab kohtudirektor struktuuri ja koosseisu, välja arvatud õigusemõistmise funktsiooni, mille korral kinnitab struktuuri ja koosseisu kohtu esimees.

Kuna muudatusega kaotatakse kohtudirektorite ametikohad ja kohtuhaldust hakkab kohtute üleselt korraldama KHT, siis ei ole senine jaotus enam asjakohane.

Muudatusega (KS § 42 lõige 1) nähakse ette, et esimese ja teise astme kohtu struktuur, koosseis, sisekorraeeskiri ja töökorraldus on kohtu kodukorras. Kodukorra kehtestab kohtu eestseisus, kuulates enne ära kohtu üldkogu arvamuse. Selline lahendus tagab, et kohtu sisemine töökorraldus ja juhtimisstruktuur kujunevad läbipaistvalt ning kollegiaalselt, kaasates kohtu liikmeid otsustusprotsessi. Eestseisuse kui kollegiaalse juhtorgani roll tagab tasakaalustatud esindatuse ja juhtimisraamistiku.

Kuna maakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu reguleeritakse edaspidi kohtu kodukorras, tunnistatakse KSi § 9 lõige 4 kehtetuks.

KSi § 9¹

Kehtiv § 9¹ reguleerib maakohtu struktuuri ja osakondade moodustamise aluseid. Muudatuse kohaselt määratakse maakohtu osakonnad ja kohtunike jaotus valdkonna põhjal seaduse tasandil ning täpsustatakse kohtu kodukorras, mille kehtestab kohtu eestseisus. Muudatusega sätestatakse maakohtu kohtunike spetsialiseerumise ja osakondadesse jaotamise põhimõtted. Uue struktuuri eesmärk on tagada ühtne juhtimine, töökorraldus ja spetsialiseerumine kõigis neljas maakohtus.

KSi § 9¹ lõige 1

Kehtiva seaduse kohaselt määrab kohtu esimees kohtunike arvulise jaotuse osakondade vahel. Muudatustega lähevad esimehe pädevusest eestseisusele kohtunike arvulise jaotamine osakondade vahel. Muudatus tagab, et vastavat jaotust ei saa teha esimees oma suva järgi ning tagatud on laiapõhjalisem hinnang kohtunike jaotuse vajadusele.

KSi § 9¹ lõige 1¹

Paragrahvi täiendatakse lõikega 1¹, mis sätestab maakohtu valdkondade jagunemise osakondadeks. Maakohtu tsiviilvaldkonna osakonnad on tsiviilasjade üldosakond, perekonna- ja eestkoste asjade osakond, maksejõuetus- ja ühinguõiguse asjade osakond. Maakohtu

süüteovaldkonna osakond on süüteoasjade üldosakond. Kohtu eestseisus otsustab kohtunike arvulise jaotuse osakondade vahel.

Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu on leidnud, et kõige levinumad vahendid spetsialiseerumise saavutamiseks on kohtu kodukorraga erikolleegiumite või -osakondade loomine. Peamised spetsialiseerumise valdkonnad on perekonna- ja alaealistega seotud õigus, intellektuaalomandi õigus, äriõigus, pankrotiõigus, rasked kuriteod, kuritegude uurimine ja karistuste täideviimine.⁶⁹ Seejuures on märgitud, et õigusaktide järjekindlaks tõlgendamiseks ja kohaldamiseks peaks kõrgema astme kohtutes olema spetsialiseerumine mõneti väiksem.⁷⁰ Seeläbi saab kõrgema astme kohus võtta asja lahendamisel arvesse nii madalama astme kohtuniku spetsialiseerunud vaadet kui ka enda mõnevõrra laiemat vaadet õigussüsteemile tervikuna.

Eelnõu koostajad arvestasid spetsialiseerumise analüüsi töörühma lõppjäreldestes esitatud seisukohtadega, seetõttu seaduses süüteoasjade valdkonnas osakondi kitsamalt ei reguleerita.

Lõige 2. Spetsialiseerumise paremaks ja sisulisemaks rakendamiseks saab maakohtu eestseisus moodustada täiendavaid osakondi.

Lõige 3. Arvestades spetsialiseerumist, kuulub iga kohtunik ühte osakonda. See tagab, et iga kohtunikul on selgelt määratud töövaldkond ja vastutusala. Osakonnad on kujundatud õigusemõistmise sisulise spetsialiseerumise põhimõttel (nt tsiviil-, perekonna-, maksejõuetus- või süüteoasjad), mistõttu on vajalik, et kohtunik tegeleks püsivalt konkreetse õigusharu või menetlusliigiga. Eestseisus jaotab kohtunikud osakondadesse ja viib kohtuniku vajadusel ühest tsiviilvaldkonna osakonnast teise.

Spetsialiseerumine toetab õigusemõistmise kvaliteeti ja järjepidevust, kohtunik saab süvitsi keskenduda oma valdkonna normidele ja praktikale. Teiseks toetab kuulumine ühte osakonda tööjaotusplaani ning kohtu juhtimise läbipaistvust. Tööjaotusplaani on kohtu töökorralduse alusdokument, mille järgi määratakse kohtuasjad kohtunikele. Kui kohtunik kuulub ühte osakonda, on töökoormus, asjade jaotus ning asendamine selgelt reguleeritav. Mitmesse osakonda kuulumine muudaks tööjaotuse ebaselgeks. Kolmandaks loob ühte osakonda kuulumine organisatsioonilise stabiilsuse ning lihtsustab töökorralduse planeerimist (asendused, menetlusgrupid jms). Kohtu eestseisus hindab töökoormust ja saab vajaduse korral kohandada kohtunike arvu osakondade vahel tööjaotusplaani muutmisega.

Kohtunike arvulise jaotuse osakondade vahel otsustab kohtu eestseisus, mis tagab kollegiaalse ja läbipaistva juhtimisotsuse, arvestades töömahtu ja menetluste eripära eri valdkondades. Tööjaotusplaanis määratakse kohtunik ühe osakonna koosseisu tema spetsialiseerumise valdkonna järgi. Kuna kohtunikud määratakse osakonda tööjaotusplaaniga, mille kehtestab kohtu eestseisus, saab kohtuniku ühest osakonnast teise üle viia ainult kehtivat tööjaotusplaani muutes. See tagab, et kohtunike osakondlik kuuluvus ja tööjaotus on selgelt dokumenteeritud ning muutused toimuvad läbipaistva ja kollegiaalse menetluse raames.

Lõige 4. Kohtu esimees võib kohtuniku tema nõusolekul üle viia teise valdkonna kohtunikuks. Muudatusega luuakse selge õiguslik alus kohtuniku üleviimiseks süüteo- ja tsiviilvaldkonna

---

⁶⁹ [Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu \(CCJE\) aramus nr 15 \(2012\) kohtunike spetsialiseerumise kohta](#), p 42.

⁷⁰ [Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu \(CCJE\) aramus nr 15 \(2012\) kohtunike spetsialiseerumise kohta](#), p 45.

vahel. Kohtunik kandideerib konkreetse valdkonna kohtunikuks, mistõttu valdkonna muutmine eeldab eraldi reeglit. Muudatus võimaldab kohtu esimehel kohtuniku tema nõusolekul viia üle teise valdkonna kohtunikuks. Üleviimise algatus võib tulla nii kohtu esimehelt kui ka kohtunikult endalt, näiteks juhul, kui kohtunik soovib oma töövaldkonda muuta. Samuti võib üleviimine olla vajalik töökoormuse tasakaalustamiseks erinevate valdkondade vahel.

Kohtu esimehe pädevuses ei ole enam kohtuniku ühest osakonnast teise üleviimine, see saab toimuda ainult tööjaotusplaani muudatusega. Kohtu eestseisus otsustab, millisesse osakonda kohtunik kuulub.

KSi § 10 lõige 1

KSi § 10 reguleerib maakohtu tööpiirkonda. KS-i § 10 lõike 1 kohaselt määrab maakohtu tööpiirkonna valdkonna eest vastutav minister. Muudatuse tulemusel on tööpiirkonna määramiseks lisaks vajalik ka kohtute nõukogu ettepanek. Arvestades, et kohtute nõukogul on eelnõu jõustumisel suur roll kohtute haldamisel ja arendamisel, on kohute nõukogu ettepanek konkreetse tööpiirkonna kohta oluline. Tööpiirkonna määramise õigust ei anta valdkonna eest vastutavalt ministrilt kohtute nõukogule, kuna erinevalt näiteks kohtumajade konkreetse asukoha otsustamisest (KS § 9 lõige 3), mis antakse eelnõuga kohtute nõukogu pädevusse, eeldab tööpiirkonna määramine määruse andmise õigust, mis on ministril.

KSi § 11

KSi § 11 reguleerib maakohtu kohtunike arvu. Kehtiva seaduse kohaselt määrab maakohtute kohtunike arvu ja jagunemise kohtumajade vahel valdkonna eest vastutav minister, kuulunud ära maakohtu esimehe ja selle ringkonnakohtu esimehe arvamuse, kelle tööpiirkonda kohus kuulub.

Senise korralduse järgi määras maakohtute kohtunike arvu minister, tuginedes küll kohtu esimeeste ettepanekutele, kuid tegemist oli täidesaatva võimu otsustusega. Muudatusega sätestatakse, et maakohtutes on kuni 164 kohtuniku kohta. Muudatus tagab kohtusüsteemi stabiilsuse ja välistab võimaluse muuta kohtunike arvu haldusotsustega. Seaduses sätestatud ülempiir „kuni 164 kohtuniku“ vastab praegusele nelja maakohtu kohtuniku kohtade koguarvule, kuid jätab võimaluse ametikohtade täitmisel paindlikkuseks tegeliku vajaduse ja töökoormuse järgi. Kohtuniku kohtade koguarv on kohtusüsteemi seisukohalt strateegiline ressurss, mis mõjutab otseselt õigusemõistmise kättesaadavust ja kvaliteeti. Seetõttu on põhjendatud, et see on sätestatud seaduses, mille muutmine eeldab Riigikogu otsustust ja poliitilist vastutust.

Kohtunike täpse arvu esimese ja teise astme kohtutes ning nende jagunemise kohtumajade vahel on aga töökorralduslik küsimus, mille peaks ministri asemel kindlaks määrama kohtute nõukogu. Tegemist on pigem haldusliku ja töökorraldusliku küsimusega, mille lahendamine on otstarbekas anda kohtusüsteemi enesekorraldusliku organi pädevusse.

Seetõttu täpsustatakse lõikes 2, et kohtunike arvulise jagunemise maakohtute ja kohtumajade vahel otsustab kohtute nõukogu, kuulunud ära maa- ja ringkonnakohtute esimeeste arvamuse. Kuigi kehtiv kord justkui viitab, et kohtunike jagunemise määramisel kuulatakse ära vaid ühe maakohtu esimehe ja ringkonnakohtu esimehe arvamus, kelle tööpiirkonda kohus kuulub, arvestatakse praktikas kõikide seotud kohtute esimeeste arvamusega. Ühese arusaadavuse huvides on eelnõuga korrigeeritud, et kuulatakse ära esimeeste, st kõikide seotud kohtute esimeeste arvamus.

Maakohtu kohtunike arvulise jagunemise maakohtute ja kohtumajade vahel määrab kohtute nõukogu, arvestades korrakohase õigusemõistmise vajadust ja tagades isikutele õigusemõistmise kättesaadavuse. Kohtunike arvulise jagunemise otsustamise kohtute nõukogu pädevusse jätmine tagab, et otsus kohtumajade kohtunike arvu kohta tehakse süsteemselt ja arvestades riigi terviklikku kohtukorraldust ning halduslikku ja arengulist vajadust. Konkursi kohtuniku ametikoha täitmiseks kuulutab edaspidi välja kohtute nõukogu koostöös kohtu esimehega, st kuigi kohtute nõukogul on pädevus konkurss välja kuulutada (varasema valdkonna eest vastutava ministri asemel), on väljakuulutamise eeldus teave kohtu esimehelt, millisesse kohtumajja konkurss välja kuulutatakse (KS § 53 lõige 3¹).

Kohtuniku alaline teenistuskoht on kohtumajas, kuhu Riigikohtu üldkogu (KS § 55 lõige 3) on ta määranud. Kohtuniku teenistusse määramisel määrab Riigikohtu üldkogu ka kohtumaja, mis saab kohtuniku alaliseks teenistuskohaks.

Kohtuniku üleviimine ühest kohtumajast teise jääb **kohtu esimehe pädevusse** (KS § 57), üle saab kohtuniku viia ainult tema nõusolekul.

Selline pädevuste jaotus – seadusandja, kohtute haldusorganite ja kohtu juhtorganite vahel – loob selge vastutuse piiri, tugevdab kohtuvõimu iseseisvust ja võimaldab paindlikku, kuid läbipaistvat kohtute juhtimist. Riigikogu määrab kohtunike koguarvu ja kohtute haldusorganid otsustavad kohtunike paigutuse töökoormuse ja piirkondliku vajaduse järgi. Selline lahendus tagab, et kohtunike koguarvu muudetakse läbimõeldult ja arvestades laiemalt õigusemõistmisele juurdepääsu vajadusega, kuid samas tagades piisava paindlikkuse kohtusüsteemis töö korraldamiseks kohtunike jaotamise kaudu kohtumajade vahel.

Muudatuse jõustumisel tuleb muuta ka justiitsministri 27.10.2005 määrust nr 47 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel“.

KS § 11¹ lõige 2

KS paragrahvi 11¹ lõige 2 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: „Kohtunik ei või keelduda asja arutamisest kohtuasja alluvusjärgse kohtu asukohas.“. KS § 11¹ lõike 1 järgi on maakohtu kohtuniku alaline teenistuskoh t kohtumajas, kuhu Riigikohtu üldkogu või kohtu esimees on ta määranud. Õiguskirjanduses on leitud, et regulatsioon on oluline kohtuniku sõltumatuse tagamiseks, sest sellest sõltub paljuski kohtuniku elu- ja töökorraldus (Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 80). Euroopa Hartas kohtunike seaduse kohta (p 3.4) ja Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) on arvamuses nr 1 (p 57) on märgitud, et see laieneb ka ilma nõusolekuta teise paikkonda nimetamisele ja määramisele, kuid ei välista ajutist suunamist.

Kehtiva KS § 11¹ lõike 2 järgi ei või maakohtu kohtunik keelduda asja arutamisest teises sama maakohtu kohtumajas. Ühelt poolt tähendab teises kohtumajas asja arutamisest keeldumise lubamatus seda, et kohtunik ei või keelduda talle tööjaotusplaani kohaselt jagatud kohtuasja lahendamise argumendil, et asja arutamiseks tuleb pidada kohtuistung teises kohtumajas. Teiselt poolt ei saa kohtunik oma alalise teenistuskohaga õigustada kohtuistungi pidamise kohta ehk määrata kohtuistungi toimumine selles kohtumajas, kus on tema alaline teenistuskoh t (Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 83).

Kohtuistungi toimumise koht tuleneb menetlusseadustikust. TsMS § 74 lõike 2 järgi toimub kohtuistung hagiastjades üldjuhul kostja elu- või asukohale või kohale, mille järgi määratakse erandlik kohtualluvus, kõige lähemal asuvas kohtumajas. TsMS § 74 lõike 3 järgi toimub

kohtuistung hagita asjades üldjuhul kohtumajas, mis asub kõige lähemal kohale, mille järgi määratakse kohtualluvus. Kohus võib pidada istungi menetlusosaliste huve arvestades ka muus kohtumajas.

Kehtiv õigus näeb aga ette juhtumeid, kus kohtunikul tuleb õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks arutada asja mitte ainult sama kohtu teises kohtumajas, vaid ka teise kohtu kohtumajas. KS § 38⁴ lõike 1 järgi võib Riigikohtu üldkogu saata maa-, haldus- või ringkonnakohtu kohtuniku arutama kohtuasju teise sama või madalama astme kohtusse. KS § 45¹ lõike 1 järgi võivad ringkonnakohtute esimehed suunata üldiste tunnuste alusel kindlaksmääratava kohtuasja lahendamiseks teise sama astme kohtusse, kusjuures asja arutamise koht sellest KS § 45¹ lõike 2 järgi ei muutu. KS § 45² lõike 1 järgi võivad ringkonnakohtute esimehed saata maakohtu või ringkonnakohtu kohtuniku välismaalase kinnipidamise loa taotlusi läbi vaatama halduskohtusse. KS § 58³ lõike 1 järgi võib kohtu esimees lähetada kohtuniku arutama kohtuasju teise sama või madalama astme kohtusse.

Eelnevast tulenevalt on põhjendatud muuta õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks KS § 11¹ lõiget 2 selliselt, et asja lahendamisest ei saa keelduda selle kohtu kohtumajas, millele lahendatav asi allub. Muudatus on põhjendatud õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks ka asjades, milles eelnõu näeb ette kohtute töökoormusest lähtuva jaotamise. Eelnõu järgi ei või kohtunik keelduda asja arutamisest kohtuasja alluvusjärgse kohtu asukohas. Kohtu asukoht on KS § 9 lõike 3 järgi iga selle kohtu kohtumaja asukoht. See tähendab, et kohtunik ei või keelduda asja arutamisest kohtumajas, kus istung peaks TsMS § 74 lõike 2 ja 3 järgi toimuma. Menetlusosaliste huve arvestades või menetlusosalistega kokku leppides võib pidada istungi ka muus kohtumajas.

Muudatus ei mõjuta kohtunike alalist teenistuskohta ning vajadus arutada asja kohtumajas, mis ei ole kohtuniku alaline teenistuskoht, jääb erandlikuks. Kui kohtunik arutab asja kohtumajas, mis ei ole tema alaline teenistuskoht, hüvitatakse talle sõidu- ja majutuskulud, samuti muud lähetuskulud.

KS § 12 lõiked 1, 1¹, 2–5, 10, 12 ja 13

Lõike 1 kohaselt nimetatakse maakohtu esimees esimese ja teise astme kohtunike seast seitsmeks aastaks. Kohtu esimehe nimetab valdkonna eest vastutav minister, kuulanud ära selle kohtu üldkogu arvamuse, mille esimeheks kohtunik nimetatakse. Muudatuse tulemusel nimetab edaspidi esimehe valdkonna eest vastutava ministri asemel ametisse kohtute nõukogu. Arvestades nõukogu rolli kohtute haldamisel ja arendamisel, on põhjendatud, et just kohtute nõukogul on õigus teha lõplik otsus, kes on sobivaim esimees. Ka kehtiva seaduse kohaselt on esimehe valikul vaja kohtute haldamise nõukoja nõusolekut (KS § 41 lõike 1 punkt 5), st ka juba praegu on antud kohtusüsteemile oluline roll esimehe valikul. Muudatuse tulemusel see roll tugevneb veelgi.

Samuti sätestatakse, et maakohtu esimehe konkursiks moodustab kohtute nõukogu konkursikomisjoni. Ka praegu moodustatakse esimehe konkursi korraldamiseks tavapäraselt komisjon, mistõttu on tegemist senise praktika õigusliku fikseerimisega. Muudatuse kohaselt kehtestab esimehele esitatavad täpsemad nõuded ja konkursi korraldamise korra kohtute nõukogu. Seega määrab kohtute nõukogu kindlaks esiteks selle, millised on esimehele esitatavad töökogemuse (näiteks ka varasem juhtimiskogemus) või isiksuseomaduste nõuded. Seejuures on kohtute nõukogul võimalik valikukriteeriumite kujundamisel lähtuda ka juba väljatöötatud kompetentsimudelitest, näiteks Riigikantseleis väljatöötatud avaliku teenistuse

tippjuhtide kompetentsimudel⁷¹. Samuti on kohtute nõukogu reguleerida see, kuidas konkurss on üles ehitatud, näiteks kandidaatide läbitavad voorud ning konkursikomisjoni kohustus esitada kohtute nõukogule otsustamiseks valik kandidaatidest, keda tutvustatakse ka üldkogule arvamuse andmiseks. Seega tuleb kohtute nõukogul kujundada kogu esimehe valikuprotsess. Protsessi paindlikkuse tagamiseks ei ole põhjendatud ega vajalik selle täpsem reguleerimine seaduse tasandil. Sama muudatus kehtib ka haldus-ja ringkonnakohtu esimeeste valikul (KS § 20 lõige 1, § 24 lõige 1).

Lõike 1¹ muudatus on seotud kohtunike üldarvu kehtestamisega seaduses. Kui maakohtu esimeheks nimetatakse kohtunik, kelle alaline teenistukoht oli teises kohtus (sh maakohtus, halduskohtus või ringkonnakohtus), võib maakohtunike üldarv olla suurem käesoleva seaduse § 11 lõikes 1 nimetatud arvust (164).

Kehtiva seaduse kohaselt on maakohtu kohtunike arvu ja nende jaotuse kohtumajade vahel määranud valdkonna eest vastutav minister. Muudatuse tulemusena ministri määrust kohtunike arvu kindlaksmääramiseks enam ei anta ning maakohtute kohtunike üldarv sätestatakse seaduses.

Sellest tulenevalt on vajalik täpsustada kehtivat erandit, mis puudutab olukorda, kus maakohtu esimeheks nimetatakse kohtunik, kelle alaline teenistukoht oli varem teises kohtus. Kui kohtunike arvu ei määrata enam ministri määrusega, ei ole kehtivas sõnastuses piisavalt selge, kas ja millisel viisil on sellisel juhul võimalik maakohtunike arvu ajutine suurenemine võrreldes seaduses sätestatud üldarvuga.

Muudatusega nähakse seetõttu selgesõnaliselt ette, et nimetatud juhul võib maakohtunike üldarv olla seaduses sätestatust suurem. Täpsustus tagab regulatsiooni järjepidevuse olukorras, kus kohtunike arv on viidud seaduse tasandile, ning väldib ebaselgust kohtu esimehe nimetamisel teisest kohtust. Muudatus ei muuda maakohtute kohtunike arvu üldist regulatsiooni ega seaduses sätestatud ülempiiri, vaid tagab selle paindliku kohaldamise üksnes selgelt määratletud erandjuhul.

Kuna maakohtute kohtunike arvuline jaotus otsustatakse kohtute nõukogu poolt, eeldab seaduses sätestatud üldarvu ja selles ette nähtud erandi rakendamine vajaduse korral kohtute nõukogu otsust konkreetse maakohtu kohtunike arvu kohta.

Lõike 2 esimese lause kohaselt esindab ja juhib maakohtu esimees kohtuasutust oma pädevuse piires. Lause sõnastust muudetakse selliselt, et jäetakse ära sõnad „oma pädevuse“ piires. Tegemist on ebavajaliku täiendusega: kui seni jagunes kohtuasutuse juhtimine kohtu esimehe ja kohtudirektori vahel, siis muudatuse jõustumisel lõpevad ka kohtudirektori sellised volitused. Seega esimehele sätestatakse ühene õigus esindada ja juhtida kohtuasutust. Esimehe konkreetsed ülesanded on seaduses juba eraldi reguleeritud.

Lõiget 3 täiendatakse punktiga 1¹, millega lisatakse maakohtu esimehe ülesannete hulka korraldada kohtuasutuse haldamist koostöös KHTga ulatuses, mis ei ole KHT pädevuses. Kuivõrd KHT on kohtuid teenindav struktuuriüksus, st ta täidab oma ülesandeid, lähtudes kohtute vajadustest ja koostöös esimeestega, on põhjendatud see ülesanne sätestada ka esimehe

---

⁷¹ Riigikantselei. Avaliku teenistuse tippjuhtide kompetentsimudel. <https://www.riigikantselei.ee/et/tippjuhtide-kompetentsimudel>.

ülesannete hulgas. Pärast kohtudirektori volituste lõppemist vastutab kohtu esimees oma kohtuasutuse haldamise eest täielikult. Kohtute nõukogu võib tema vastutuse ulatust vähendada, andes osa kohtuhalduse ülesandeid üle KHTle. Samas võib kohtute nõukogu jätta vastutuse teatud ülesannete täitmise eest küll kohtu esimehele, kuid selleks vajaliku ressursi (näiteks tööjõu) koondada KHTsse. Sellisel juhul peab kohtu esimees täitma ülesannet KHTga koostöös, st kohtu esimehel oleva ülesande täitmisel vajamineva ressursi tagab KHT. Seega seisneb esimehe vastutus ühelt poolt kohtuasutuse kui süsteemi ühe osa haldamises, kuid teisalt koostöös KHTga ja teiste kohtute esimeestega ehk arvestades kogu kohtusüsteemi huve. Vaid sellisel juhul on võimalik tagada kohtusüsteemi kui terviku efektiivne eesmärgipärane toimimine.

Lõike 3 punktis 2 täpsustatakse, et esimees kooskõlastab KHT direktori koostatud kohtu eelarve eelnõu. Kehtiva seaduse kohaselt kooskõlastab esimees kohtu direktori koostatud kohtu eelarve eelnõu, aga muudatuse tulemusel koostab eelnõu edaspidi KHT direktor. Muudatus on eelkõige tehniline, kuna eelarve eelnõu kooskõlastaja muutub, kuid samas tagab esimehe kooskõlastus ka eelarve vastavuse kohtu vajadustele.

Lõike 4 muudatuse tulemusel võib kohtu esimehe enne tähtaja lõppemist ametist vabastada valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogu. Arvestades, et eelnõu kohaselt on kohtute nõukogul õigus esimees ametisse nimetada ja järelevalvet teha, on põhjendatud, et kohtute nõukogul on õigus esimees enne tähtaja lõppemist ka ametist vabastada. Kuna kohtute nõukogul on õigus esimees ametist vabastada, täpsustatakse lõikes 5, et esimehe vabastamisel KSi § 12 lõike 4 punktis 2 nimetatud juhul (kui ta on süüliselt jätnud oma ülesanded olulisel määral täitmata), kuulab kohtu üldkogu ja ringkonnakohtu esimehe arvamuse ära kohtute nõukogu.

Lõike 4 punkt 4. Muudatusega lisatakse täiendav vabastamise alus juhuks, kui kohtu esimehe koostöö kohtute nõukoguga ei laabu. Muudatus on vajalik kohtu juhtimise tõhusa toimimise tagamiseks olukordades, kus püsiv koostöö puudumine takistab kohtute nõukogu ülesannete täitmist. Kehtiv regulatsioon näeb ette piiratud alused, mille esinemisel võib kohtu esimehe enne ametiaja lõppemist vabastada.

Kohtute nõukogul on keskne roll kohtute töökorralduse, kohtunike jaotuse ning muude strateegiliste juhtimisotsuste tegemisel. Nende ülesannete tõhus täitmine eeldab toimivat ja konstruktiivset koostööd kohtu esimehega.

Muudatus on vajalik, et vältida olukordi, kus kohtu juhtimine on pikema aja jooksul takistatud struktuursete erimeelsuste või koostöö puudumise tõttu, kuid kehtiv õigus ei võimalda sellele adekvaatselt reageerida. Muudatus ei anna alust vabastamiseks üksikute eriarvamuste või sisuliste vaidluste korral, vaid on mõeldud rakendamiseks üksnes juhul, kui koostöö puudumine on püsiv ja takistab kohtu juhtimise eesmärkide saavutamist.

Muudatus toetab kohtute juhtimise tõhusust ja tagab, et kohtu esimehe roll oleks sisuliselt täidetav koostöös kohtuvõimu enda organitega, kahjustamata seejuures kohtu esimehe sõltumatust kohtunikuna.

Lõike 12 muudatuse järgi tuleb esimehel ametiaja lõppemisel tähtaja saabumise tõttu esitada tagasipöördumise avaldus kohtute nõukogule, mitte enam valdkonna eest vastutavale ministrile.

Lõike 13 muudatus täpsustab, et kui kohaldatakse KS § 12 lõikeid 11 ja 12, võib kohtunike kohtade üldarv olla suurem seaduse § 11 lõikes 1, § 19 lõikes 1 ja § 24 lõikes 1 nimetatud arvust. See tähendab, et kui maakohtu esimehe ametiaeg lõpeb ja ta otsustab naasta oma varasemasse kohtusse (sh haldus- või ringkonnakohtusse), võib kohtunike üldarv ajutiselt ületada seaduses kehtestatud ülempiiri. Kui näiteks halduskohtutes on juba 26 kohtunikku ametis ning maakohtu esimees, kes varem töötas halduskohtunikuna, otsustab halduskohtusse naasta, tekiks olukord, kus halduskohtunikke oleks 27. Selline üleminek on ajutine ja vajalik selleks, et kohtunikule oleks tagatud töökoht. Tegemist ei ole kohtunike arvu püsiva suurendamisega. Kohtunike arv võib olla ajutiselt, kuni kohtunikukoha vabanemiseni suurem.

KSi § 14 reguleerib rahvakohtunike arvu. Kuna eelnõuga rahvakohtunike institutsioon kaotatakse, puudub vajadus ka rahvakohtunike arvu reguleerimiseks ja säte tunnistatakse kehtetuks. Muudatuse jõustumisel muutub kehtetuks justiitsministri 14.04.2015 määrus nr 15 „Maakohtute rahvakohtunike arvu määramine“.

KSi § 15 lõige 4, § 16 lõige 4, § 16¹ lõige 3.

KSi § 15 lõike 4 muudatuse kohaselt määrab kohtu direktori asemel kohtu esimees edaspidi kinnistusosakonna juhataja kohtunikuabide seast. Muudatus on vajalik, kuivõrd senised kohtu direktori ülesanded lähevad suures ulatuses üle KHTsse. Seejuures ei saa kohtu põhitegevuse hulka kuuluvaid ülesandeid KHTle üle anda ning need jäävad kohtusse. Kuna kohtunikuabide töö on seotud õigusmõistmisega, peab ka osakonna juhataja määramine ja kohtunikuabide üle järelevalve tegemine olema esimehe ülesanne. Samal põhjusel muudetakse ka KSi § 16 lõiget 4 ja § 16¹ lõiget 3 ning antakse kohtu esimehele õigus määrata kohtu direktori asemel registriosakonna juhataja ja maksekäsuosakonna juhataja.

Kinnistus-, registri- ja maksekäsuosakonna juhataja määrati senise korra järgi vastava osakonna kohtunikuabide seast. See sidus juhataja valiku konkreetse osakonnaga ja piiras valikuvõimalusi.

Muudatuse kohaselt määrab kohtu esimees kohtunikuabide seast osakonna juhataja. Seega ei ole juhataja valik enam seotud konkreetse kinnistusosakonnaga, vaid juhataja võib tulla kõikide kohtunikuabide hulgast. Kohtu esimehel on rohkem valikuvõimalusi sobiva juhataja määramiseks, näiteks kui konkreetses kinnistusosakonnas ei ole piisavalt kogenud või sobivaid kandidaate. Võimaldab valida juhiks kohtunikuabi, kellel on juhtimiskogemust või kompetensi, sõltumata sellest, millises osakonnas ta seni töötas.

KSi § 16² lõige 3 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: kohtu esimees nimetab perekonna- ja eestkoste asjade osakonna kohtunike seast eestkoste järelevalve osakonna juhataja.

Kehtiva seaduse järgi peab eestkoste järelevalve osakonna juhataja olema tsiviilosakonna kohtunik. Muudatus on vajalik seoses perekonna- ja eestkoste asjade osakonna loomisega kohtutes. Eestkoste järelevalve osakonna juhataja täpsustamine tagab, et osakonda juhivad vastava valdkonna kohtunik ning regulatsioon on kooskõlas kohtu uue struktuuriga.

KSi § 16² lõige 4 muudetakse. Kehtiva seaduse kohaselt kinnitab eestkoste järelevalve osakonna kodukorra Pärnu Maakohtu esimees, kuulanud ära maakohtute esimeeste arvamuse. Edaspidi kehtestab Pärnu Maakohtu eestseisus eestkoste järelevalve osakonna kodukorra.

KSi § 18 lõiked 2¹, 3 ja 4.

KSi § 18 reguleerib halduskohut ning selle muutmine on seotud kohtuhalduse üleminekuga.

Lõige 2¹ muudetakse ja uue sõnastuse järgi asub Tallinna Halduskohtu kohtumaja Tallinnas ja Tartu Halduskohtu kohtumajad asuvad Jõhvis ja Tartus. Kohtumajade täpsed asukohad kehtestab kohtute nõukogu. Iga kohtumaja asukoht on ka halduskohtu asukoht.

Kehtiva seaduse kohaselt võib halduskohtul olla üks või mitu kohtumaja (KS § 18 lõige 2¹), kohtumajad asuvad halduskohtu tööpiirkonnas ning kohtumajade täpsed asukohad määrab valdkonna eest vastutav minister (KS § 18 lõige 3). Seega on kehtiva seaduse kohaselt kohtumajade paiknemise üle otsustamine täitevvõimu pädevuses ja muudatusi on võimalik teha ministri määrusega.

Muudatusega määratakse halduskohtute kohtumajade asukohad seaduse tasandil. Muudatuse eesmärk on suurendada kohtusüsteemi stabiilsust, sõltumatust täitevvõimust, säilitades õigusemõistmise kättesaadavuse iga maakonnas. Muudatus näeb ette, et seadusesse lisatakse ammendav loetelu linnadest, kus asuvad maakohtute kohtumajad.

Kohtumajade asukohtade sätestamine seaduses annab inimestele kindlustunde, et kohtumajade säilimine ei sõltu täitevvõimust, vaid muudatuste jaoks on vajalik parlamentaarne heakskiit. Samuti aitab seaduses sätestatud regionaalne jaotus tagada inimestele juurdepääsu kohtule. Täpsete aadresside määramine jääb kohtute nõukogu pädevusse (KS § 18 lõige 3), mis võimaldab vajaduse korral teha väiksemaid muudatusi – näiteks kolida samas linnas teise hoonesse – ilma seadust muutmata.

Seaduse jõustumisel jäävad kõik kohtumajad tegutsema senistes asukohtades, kuni kohtute nõukogu otsustab teisiti.

Lõige 3 muudetakse. Kohtumajade asukoha määramise ning seega ka avamise ja sulgemise õigus antakse valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogule. Iga kohtumaja asukoht on jätkuvalt ka halduskohtu asukoht.

Lõige 4 tunnistatakse kehtetuks. Lõige 4 reguleerib halduskohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamise õigust. Kehtivas seaduses eristatakse struktuuri ja koosseisu kinnitamise õigust sõltuvalt sellest, kas tegemist on õigusemõistmisega seotud struktuuri ja koosseisuga või mitte. Üldjuhul kinnitab kohtu direktor struktuuri ja koosseisu, välja arvatud õigusemõistmise funktsiooni korral, mil struktuuri ja koosseisu kinnitab kohtu esimees.

Kuivõrd muudatusega kaotatakse kohtudirektorite ametikohad ja kohtute kohtuhaldust korraldab KHT ning esimehe ülesandeks jääb konkreetse kohtuasutuse juhtimine, kinnitab halduskohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu edaspidi kohtu eestseisus kohtu kodukorras (KS § 36¹). Kohtu struktuuri ja koosseisu reguleerimine viiakse kohtu kodukorra sätte alla.

Seega kinnitatakse kohtu struktuur ja kohtuteenistujate koosseis kollegiaalselt kodukorra kaudu, mitte enam eraldi seaduses sätestatud normi alusel. Selline lahendus koondab kõik kohtu sisemist korraldust puudutavad küsimused ühte sättesse ning tagab selgema ja ühtlasema korra.

Muudatuse jõustumisel muutub kehtetuks justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 46 „Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad“.

KS § 19

KS § 19 tekst muudetakse ja uue sõnastuse järgi on halduskohtutes kuni 26 kohtuniku kohta. Halduskohtute kohtunike arvulise jagunemise kohtute ja kohtumajade vahel määrab kohtute nõukogu, arvestades korrakohase õigusemõistmise vajadust ja tagades isikutele õigusemõistmise kättesaadavuse ning kuulates ära halduskohtute ja ringkonnakonnakohtute esimeeste arvamuse.

Kehtiva seaduse kohaselt määrab halduskohtu kohtunike arvu ja jagunemise kohtumajade vahel valdkonna eest vastutav minister, kuulanud ära maakohu esimehe ja selle ringkonnakohtu esimehe arvamuse, kelle tööpiirkonda kohus kuulub. Minister tugineb küll kohtu esimeeste ettepanekutele, kuid tegemist oli täidesaatva võimu otsustusega.

Muudatus tagab kohtusüsteemi stabiilsuse ja välistab võimaluse muuta kohtunike arvu haldusotsustega. Seaduses sätestatud ülempiir „kuni 26 kohtuniku“ vastab praegusele kahe halduskohtu kohtunike koguarvule, kuid võimaldab täita ametikohti tegeliku vajaduse ja töökoormuse järgi.

Kohtunike koguarv on kohtusüsteemi seisukohalt strateegiline ressurss, mis mõjutab otseselt õigusemõistmise kättesaadavust ja kvaliteeti. Seetõttu on põhjendatud, et see on sätestatud seaduses, mille muutmine eeldab Riigikogu otsustust ja poliitilist vastutust.

Kohtute nõukogu rolliks jääb kohtunike arvulise jaotuse määramine Tallinna Halduskohtu ja Tartu Halduskohtu ning kohtumajade vahel, mis on pigem halduslik ja töökorralduslik küsimus ning mille lahendamine on otstarbekas anda kohtusüsteemi enesekorraldusliku organi pädevusse. Kohtute nõukogu pädevusse jäämine tagab, et otsus halduskohtute ja kohtumajade kohtunike arvu kohta tehakse süsteemselt ja arvestades riigi terviklikku kohtukorraldust ning halduslikku ja arengulist vajadust. Kohtuniku konkursi kuulutab edaspidi välja kohtute nõukogu koostöös kohtu esimehega, st kuigi kohtute nõukogu on pädev konkurssi välja kuulutama (varasema valdkonna eest vastutava ministri asemel), on väljakuulutamise eeldus kohtu esimehe teave, millisesse kohtumajja konkurss välja kuulutatakse (KS § 53 lõige 3¹).

KS § 19¹ lõige 2

Paragrahvi 19¹ lõige 2 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: „Kohtunik ei või keelduda asja arutamisest kohtuasja alluvusjärgse kohtu asukohas.“ KS § 19¹ lõike 1 järgi on halduskohtu kohtuniku alaline teenistuskohaks kohtumajas, kuhu Riigikohtu üldkogu või kohtu esimees on ta määranud. Õiguskirjanduses on leitud, et regulatsioon on oluline kohtuniku sõltumatuse tagamiseks, sest sellest sõltub paljuski kohtuniku elu- ja töökorraldus (Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 80). Euroopa Hartas kohtunike seaduse kohta (p 3.4) ja Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) on arvamuses nr 1 (p 57) on märgitud, et see laieneb ka ilma nõusolekuta teise paikkonda nimetamisele ja määramisele, kuid ei välista ajutist suunamist.

KS § 19¹ lõike 2 järgi ei või halduskohtu kohtunik keelduda asja arutamisest teises sama halduskohtu kohtumajas. Ühelt poolt tähendab teises kohtumajas asja arutamisest keeldumise lubamatus seda, et kohtunik ei või keelduda talle tööjaotusplaani kohaselt jagatud kohtuasja lahendamisest argumendil, et asja arutamiseks tuleb pidada kohtuistung teises kohtumajas. Teiselt poolt ei saa kohtunik oma alalise teenistuskohaga õigustada kohtuistung pidamise kohta ehk määrata kohtuistung toimumine selles kohtumajas, kus on tema alaline teenistuskohaks (Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 83).

Kohtuistungi toimumise koht tuleneb menetlusseadustikust. HKMS § 129 lõike 2 järgi toimub kohtuistung haldusajades kohtumajas, mis asub kõige lähemal kohale, mille järgi määratakse kohtualluvus. Kohus võib pidada istungi menetlusosaliste huve arvestades ka muus kohtumajas.

Kehtiv õigus näeb aga ette juhtumeid, kus kohtunikul tuleb õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks arutada asja mitte ainult sama kohtu teises kohtumajas, vaid ka teise kohtu kohtumajas. KS § 38⁴ lõike 1 järgi võib Riigikohtu üldkogu saata maa-, haldus- või ringkonnakohtu kohtuniku arutama kohtuasju teise sama või madalama astme kohtusse. KS § 45¹ lõike 1 järgi võivad ringkonnakohtute esimehed suunata üldiste tunnuste alusel kindlaksmääratava kohtuasja lahendamiseks teise sama astme kohtusse, kusjuures asja arutamise koht sellest KS § 45¹ lõike 2 järgi ei muutu. KS § 45² lõike 1 järgi võivad ringkonnakohtute esimehed saata maakohtu või ringkonnakohtu kohtuniku välismaalase kinnipidamise loa taotlusi läbi vaatama halduskohtusse. KS § 58³ lõike 1 järgi võib kohtu esimees lähetada kohtuniku arutama kohtuasju teise sama või madalama astme kohtusse.

Eelnevast tulenevalt on põhjendatud muuta õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks KS § 19¹ lõiget 2 selliselt, et asja lahendamisest ei saa keelduda selle kohtu kohtumajas, millele lahendatav asi allub. Muudatus on põhjendatud õigusemõistmise korrakohaseks toimimiseks ka asjades, milles eelnõu näeb ette kohtute töökoormusest lähtuva jaotamise. Eelnõu järgi ei või kohtunik keelduda asja arutamisest kohtuasja alluvusjärgse kohtu asukohas. Kohtu asukoht on § 18 lõike 3 järgi iga selle kohtu kohtumaja asukoht. See tähendab, et kohtunik ei või keelduda asja arutamisest kohtumajas, kus istung peaks HKMS § 129 lõike 2 järgi toimuma. Menetlusosaliste huve arvestades või menetlusosalistega kokku leppides võib pidada istungi ka muus kohtumajas.

Muudatus ei mõjuta kohtunike alalist teenistuskohta ning vajadus arutada asja kohtumajas, mis ei ole kohtuniku alaline teenistuskoht, jääb erandlikuks. Kui kohtunik arutab asja kohtumajas, mis ei ole tema alaline teenistuskoht, hüvitatakse talle sõidu- ja majutuskulud, samuti muud lähetuskulud.

KSi § 20 lõige 1¹

Seadust täiendatakse selliselt, et kui halduskohtu esimeheks nimetatakse teise kohtu kohtunik, võib halduskohtunike kohtunike üldarv olla suurem KSi §-s 19 lõikes 1 nimetatud arvust. Kehtiv seadus ei näe ette võimalust, et kohtunike arv halduskohtus võib ajutiselt olla suurem. Muudatus loob erandi, mis võimaldab halduskohtutes ületada ajutiselt 26 kohtuniku ülempiiri sel juhul, kui halduskohtu esimeheks nimetatakse kohtunik Maakohtust või Ringkonnakohtust.

KSi § 22 lõiked 6 ja 7

KSi § 22 muutmine on seotud kohtuhalduse üleminekuga kohtute nõukogule.

Lõige 6 on volitusnorm, mis annab valdkonna eest vastutavale ministrile õiguse kehtestada määrusega ringkonnakohtu täpne asukoht. KS-i § 22 lõiget 6 muudetakse selliselt, et edaspidi otsustab ringkonnakohtu täpse asukoha valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogu. Eelnõuga ei muudeta seni kehtivat erisust, et kui maa- ja halduskohtu tööpiirkonnad määrab valdkonna eest vastutav minister, siis ringkonnakohtute tööpiirkonnad on kehtestatud seaduses (§ 22 lõiked 3 ja 4).

Muudatuse jõustumisel muutub kehtetuks justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 46 „Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad“ .

Lõige 7 tunnistatakse kehtetuks. Lõige 7 reguleerib ringkonnakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamise õigust, mida muudetakse analoogselt maa- ja halduskohtuga (§ 9 lõige 4, § 18 lõige 4).

Kuna eelnõuga kaotatakse kohtudirektorite ametikohad ja kohtuhaldust korraldab kohtutes KHT ning esimehe ülesandeks jääb konkreetse kohtuasutuse juhtimine, kinnitab ringkonnakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu edaspidi kohtu eestseisus kohtu kodukorras (KS § 36² ja § 42 lõige 1). Kohtu struktuur ja kohtuteenistujate koosseis kinnitatakse kollegiaalselt kodukorra kaudu, mitte enam eraldi seaduses sätestatud normi alusel. Selline lahendus koondab kõik kohtu sisemist korraldust puudutavad küsimused ühesse regulatsiooni ning tagab selgema ja ühtlasema korra.

KSi § 23

KSi § 23 tekst muudetakse. Muudatuse kohaselt on ringkonnakohtutes kuni 46 kohtuniku kohta. Ringkonnakohtu kohtunike arvulise jagunemise kohtute vahel määrab kohtute nõukogu, arvestades korrakohase õigusemõistmise vajadust ja tagades isikutele õigusemõistmise kättesaadavuse ning kuulates ära ringkonnakohtute esimeeste arvamuse. Kehtivas seaduses ei ole kohtunike arv määratud, vaid selle määrab valdkonna eest vastutav minister, tuginedes küll kohtu esimehe ettepanekule, kuid tegemist oli täidesaatva võimu otsustusega.

Seadust muudetakse analoogselt maa- ja halduskohtute asjakohaste sätetega (KS-i §-d 11 ja 19). Muudatuse tulemusel määratakse ringkonnakohtute kohtunike üldarv seadusega.

Muudatus tagab kohtusüsteemi stabiilsuse ja välistab võimaluse muuta kohtunike arvu haldusotsustega. Seaduses sätestatud ülempiir „kuni 46 kohtuniku“ vastab praegusele kahe ringkonnakohtu koguarvule, kuid jätab võimaluse täita ametikohti paindlikult tegeliku vajaduse ja töökoormuse järgi. Kohtunike koguarv on kohtusüsteemi seisukohalt strateegiline ressurss, mis mõjutab otseselt õigusemõistmise kättesaadavust ja kvaliteeti. Seetõttu on põhjendatud, et see on sätestatud seaduses, mille muutmine eeldab Riigikogu otsustust ja poliitilist vastutust.

Kohtunike arvuline jaotus kohtute vahel määratakse kohtute nõukogu otsusega. Kohtute nõukogu rolliks jääb kohtunike arvulise jaotuse määramine kohtute vahel, mis on pigem halduslik ja töökorralduslik küsimus ning mille lahendamine on otstarbekas anda kohtusüsteemi enesekorraldusliku organi pädevusse.

Kohtute nõukogu pädevusse jäämine tagab, et otsus Tallinna ja Tartu ringkonnakohtu kohtunike arvu kohta tehakse süsteemselt, arvestades riigi terviklikku kohtukorraldust ning halduslikku ja arengu vajadust. Kohtunikukonkursi kuulutab edaspidi välja kohtute nõukogu koostöös kohtu esimehega, st kuigi kohtute nõukogu on pädev konkursi välja kuulutama (varasema valdkonna eest vastutava ministri asemel), on väljakuulutamise eeldus kohtu esimehe arvamus, millisesse kohtumajja konkurss välja kuulutatakse (KS § 53 lõige 3¹).

Muudatuse jõustumisel muutub kehtetuks justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 47 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel“.

KSi § 24 lõiked 4 ja 5

Lõike 4 muudatuse tulemusel võib Ringkonnakohtu esimehe enne tähtaja lõppemist vabastada valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogu. Samuti kuulab lõike 5 muudatuse tulemusel ringkonnakohtu esimehe vabastamisel § 24 lõike 4 punktis 2 nimetatud juhul (kui ta

on süüliselt jätnud oma ülesanded olulisel määral täitmata) üldkogu arvamuse ära valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogu.

Lõike 4 punkt 4. Muudatusega lisatakse täiendav vabastamise alus juhuks, kui kohtu esimehe koostöö kohtute nõukoguga ei laabu. Muudatus on vajalik kohtu juhtimise tõhusa toimimise tagamiseks olukordades, kus püsiv koostöö puudumine takistab kohtute nõukogu ülesannete täitmist. Kehtiv regulatsioon näeb ette piiratud alused, mille esinemisel võib kohtu esimehe enne ametiaja lõppemist vabastada.

Kohtute nõukogul on keskne roll kohtute töökorralduse, kohtunike jaotuse ning muude strateegiliste juhtimisotsuste tegemisel. Nende ülesannete tõhus täitmine eeldab toimivat ja konstruktiivset koostööd kohtu esimehega.

Muudatus on vajalik, et vältida olukordi, kus kohtu juhtimine on pikema aja jooksul takistatud struktuursete erimeelsuste või koostöö puudumise tõttu, kuid kehtiv õigus ei võimalda sellele adekvaatselt reageerida. Muudatus ei anna alust vabastamiseks üksikute eriarvamuste või sisuliste vaidluste korral, vaid on mõeldud rakendamiseks üksnes juhul, kui koostöö puudumine on püsiv ja takistab kohtu juhtimise eesmärkide saavutamist.

Muudatus toetab kohtute juhtimise tõhusust ja tagab, et kohtu esimehe roll oleks sisuliselt täidetav koostöös kohtuvõimu enda organitega, kahjustamata seejuures kohtu esimehe sõltumatust kohtunikuna.

KSi § 24¹ lõige 2

Lõike 2 muudatuse kohaselt otsustab kohtunike arvulise jaotuse kolleegiumite vahel Ringkonnakohtu eestseisus. Kehtiva seaduse kohaselt otsustab kohtunike arvulise jaotuse kolleegiumite vahel ringkonnakohtu esimees, kuulanud ära kohtu üldkogu arvamuse. Edaspidi otsustab kohtunike arvulise jaotuse kolleegiumite vahel ringkonnakohtu eestseisus. Ringkonnakohtu eestseisusesse kuuluvad kohtu esimees, kolleegiumi esimehed ja kohtunike üldkogu poolt valitud liikmed. Eestseisus kinnitab kohtu tööjaotusplaani, kodukorra, koosseisu ja struktuuri. See tagab kollegiaalse ja läbipaistva juhtimisotsuse, arvestades töömahtu ja menetluste eripära eri valdkondades.

Eestseisus võimaldab operatiivset ja sisulist juhtimist, kus otsused sünnivad mitme liikme arutelul, mitte üksnes esimehe tasandil. See toetab juhtimise läbipaistvust, kaasatust ja paindlikkust uues struktuuris.

KS 24² lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

Kolleegiumi esimehe nimetab kohtu esimehe ettepanekul kohtute nõukogu kolleegiumi liikmete seast viieks aastaks. Kolleegiumi esimehe võib ennetähtaegselt vabastada kohtu esimehe ettepanekul kohtute nõukogu otsuse alusel või tema enda soovil.

Muudatused võimaldavad ringkonnakohtute eestseisused komplekteerida kõige lihtsamal viisil, kus kolleegiumide esimehed on ühtlasi eestseisuse liikmed ning neid nimetatakse samas korras nagu esimese astme kohtutes kohtute nõukogu määratavaid eestseisuse liikmeid. Arvestades, et kolleegiumide arv on sätestatud seaduses, ei tekiks erinevalt maakohtutest (kus kohus võib ise osakondi juurde teha) probleemi sellega, et uute struktuuriüksuste juurde loomisel läheks eestseisuse-sisene tasakaal paigast ära. Kui ringkonnakohtu esimees on see, kelle ettepanekul kolleegiumide esimehed nimetatakse, siis vähendab see riski võimalust, et kohtu juhtimist hakkaksid takistama isikutevahelise koostöö tõrked. Samas saavutatakse mõistlik tasakaal, kus

ringkonnakohtu esimees teeb küll nimetamise ettepaneku, kuid ta ei otsusta iseseisvalt kolleegiumi juhi nimetamise üle. Samuti arvestatakse teise kohtuastme eripäraga, kus üksuse juhi juhtimiskoormus on väiksem kui 1. kohtuastmes (tugipersonali osakaal väiksem, asjade arv väiksem, kollegiaalkohtu põhimõtte kohtunike töö korraldamisel).

KSi § 24² lõike 2 punkt 4 ja § 28 lõige 6

KSi § 24² lõiget 2 täiendatakse punktiga 4 ja § 28 täiendatakse lõikega 6.

Muudatus on seotud KSi §-ga 74¹. Muudatusega sätestatakse, et ringkonnakohtu kolleegiumi esimees korraldab tagasiside andmise oma tööpiirkonna maa- või halduskohtu kohtuniku tööle ja Riigikohtu kolleegiumi esimees korraldab tagasiside andmise ringkonnakohtu kohtuniku tööle.

Muudatuse eesmärk on anda kõrgema astme kohtu kolleegiumi esimehele seaduslik alus madalama astme kohtuniku tööle üldistatud tagasiside andmise korraldamiseks. Kuna teave madalama astme kohtuniku töö kvaliteedi kohta on eeskätt selle kohtuniku lahendite peale esitatud edasikaebusi menetleva kohtul, siis on põhjendatud, et kohtuniku tööle antav üldistatud ja suunav tagasiside tuleks kõrgema astme kohtult. Kuigi kehtiv seadus võimaldab kohtu esimehel teatud ulatuses anda kohtunikule menetluseks juhiseid ja seega teatud määral teise kohtuniku menetluse juhtimisse sekkuda (KS § 45), siis võrreldes kohtu esimehega on kõrgema astme kohtu korral tegemist neutraalsema osapoolega. Edaspidi on Riigikohtu ja ringkonnakohtu kolleegiumi esimehe ülesanne kohtunikule tagasiside andmist korraldada, tehes seda ise või delegerides tagasiside andmise kolleegiumi liikmetele.

KSi § 34 lõiked 3 ja 3¹

Lõige 3 reguleerib kohtute infosüsteemi andmete koosseisu, esitamise korda ja juurdepääsuõiguse taotlemist. Kehtiva seaduse kohaselt kehtestab täpsema korra valdkonna eest vastutav minister kooskõlastatult kohtute haldamise nõukojaga. Muudatuse tulemusel kehtestab minister selle kooskõlastatult kohtute nõukoguga (lõige 3¹).

KSi § 36 punktid 1 ja 2

Muudatused on seotud eestseisuse moodustamisega.

Punkt 1 tunnistatakse kehtetuks. Kehtiva seaduse kohaselt kinnitab kohtunike tööjaotusplaani kohtu üldkogu. Muudatuse kohaselt kinnitab kohtunike tööjaotusplaani kohtu eestseisus, mille liikmed valib osaliselt üldkogu (lisatav punkt 1¹).

Kohtu üldkogu ei ole praktiline ega tõhus igapäevase töökorralduse otsustamiseks, eeskätt tööjaotusplaani kinnitamiseks. Tööjaotusplaani koostamine ja muutmine eeldab detailset ülevaadet struktuuriüksustest, kohtunike spetsialiseerumisest ja töökoormusest ning operatiivset reageerimist muudatustele (ajutised asendused, töökoormuse kõikumised, uute menetlusgruppide lisandumine).

Seetõttu antakse tööjaotusplaani kinnitamise pädevus üldkogult üle **kohtu eestseisusele**. Eestseisus on väiksemaarvuline ja juhtimisvõimeline organ, kuhu kuuluvad kohtu esimees, kolleegiumite esimehed, kohtute nõukogu ja kohtunike üldkogu poolt neljaks aastaks valitud liikmed. Tagatud on ühtaegu nii juhtimis- kui ka kohtunikukonna esindatus. Eestseisuse töökorraldus on selge: selle kutsub kokku kohtu esimees ning vähemalt kahe liikme taotlusel tuleb eestseisus kokku kutsuda, mis maandab riski, et otsustamine jääb venima.

Selline lahendus ühtlustab juhtimismudeli eri kohtutes ning loob läbipaistva süsteemi, kus igapäevase töökorralduse otsustab eestseisus, kellel on vahetu ülevaade koormusest ja

kohtunike koosseisudest. Muudatus suurendab töökorralduse tõhusust ja paindlikkust, tagab kohtunikukonna esindatuse eestseisuse tasandil, arvestades eri kohtuastmete struktuurilist eripära, loob õigusliku selguse ja vähendab töökoormust, jättes üldkogule strateegilisema rolli (näiteks eestseisuse liikme valimine, põhimõteteliste otsuste arutamine).

Punkti 2 muudatuse kohaselt annab kohtu üldkogu arvamuse kohtu esimehe ametisse nimetamise ja seaduses sätestatud juhul ka ametist vabastamise kohta edaspidi valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogule. Muudatus on vajalik, kuna esimehe nimetamine ja vabastamine on edaspidi kohtute nõukogu pädevuses. Seega tuleb ka üldkogu arvamus esitada valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogule.

KSi §-d 36¹ ja 36²

Muudatused on seotud kohtute eestseisuse moodustamisega.

Seadusesse §-de 36¹ ja 36² lisamisega nähakse I ja II astme kohtutesse ette uus juhtimisorgan, kohtu eestseisus. Selle eesmärk on võtta üle osaliselt kohtu üldkogu ja kohtu esimehe pädevus, teisalt aga olla püsivalt ja vajaduse korral operatiivselt olemas kohtu esimeest toetava nõustava ja abistava koguna. Kohtu eestseisusesse kuuluvad kohtu esimees, kolleegiumi esimehed, kohtu üldkogu ja kohtute nõukogu poolt neljaks aastaks valitud liikmed. Eestseisuse töö tagamine ja korraldamine on kohtu esimehe ülesanne, kuid vähemalt kahe eestseisuse liikme taotlusel tuleb eestseisus kokku kutsuda.

Eestseisuse koosseis on kujundatud nii, et see tagaks tasakaalu juhtimise ja esindatuse vahel. Esimese astme kohtute eestseisusesse kuulub kolm kuni seitse liiget sõltuvalt kohtu kohtunike arvust. Eestseisuse liikmete arvu diferentseerimine lähtuvalt kohtu kohtunike arvust tagab eestseisuse töövõime ja proportsionaalse esindatuse. Väiksema kohtunike arvuga kohtutes on väiksema koosseisuga eestseisus piisav kohtu töökorralduslike otsuste tegemiseks, sealhulgas kohtu kodukorra ja tööjaotusplaani kehtestamiseks. Suuremates kohtutes on laiem esindatus vajalik, et arvestada kohtu struktuuri, töömahu ning töökorralduslike eripäradega. Kohtu üldkogu ja kohtute nõukogu poolt valitud liikmete võrdne arv tagab tasakaalu kohtu sisemise enesekorralduse ja kohtusüsteemiülese vaate vahel.

Eestseisus on kollegiaalne juhtimisüksus, mis ühendab kohtu juhtimisfunktsiooni ja kohtunike enesekorraldusliku esindatuse. Eestseisuse kaudu osalevad kohtunikud otseselt kohtu töökorralduse ja juhtimise kujundamises, samas kui kohtu esimees tagab selle töö praktilise elluviimise. Selline lahendus tasakaalustab juhtimisvajaduse ja kohtunike sõltumatuse põhimõtted ning loob läbipaistva ja kaasava juhtimismudeli.

Kohtu eestseisusele antakse pädevus, mis seni kuulus nii kohtu üldkogule kui ka kohtu esimehele. Üldkogult liigub eestseisuse pädevusse kohtunike tööjaotusplaani kinnitamine, mis senises korras otsustati iga kohtu üldkogul. Tööjaotusplaani koostamine ja muutmine nõuab detailset ülevaadet kohtu töökoormusest ning võimalust otsustada kiiresti – see eeldab väiksemat, juhtimispädevusega kollektiivset organit.

Eestseisuse pädevusse kuulub kohtunike tööjaotusplaani kinnitamine, kohtu kodukorra kehtestamine ning teiste seadusest või kohtu kodukorrast tulenevate ülesannete täitmine. Maakohtu eestseisus otsustab ka kohtunike jaotuse osakondade vahel ning vajaduse korral nende üleviimise. Seeläbi koondub eestseisuse kätte kohtu sisemise töökorralduse ja spetsialiseerumise põhimõtete kujundamine.

Kohtu esimehelt liigub eestseisusele kohtu struktuuri, koosseisu ja kodukorra kinnitamise pädevus, samuti kohtuniku teise osakonda viimine. Need küsimused puudutavad otseselt kohtunike töötingimusi, töökorraldust ja vastutuse jaotust ning on seetõttu enesekorralduslikud. Otsustuse viimine kollegiaalsele tasandile tugevdab kohtunike osalust kohtu juhtimises, vähendab otsustuskoormuse koondumist ühe isiku kätte ning suurendab juhtimise läbipaistvust ja legitiimsust.

Muudatusega luuakse eestseisusele võimalus moodustada menetlusgruppe kohtunike spetsialiseerumise paremaks tagamiseks. Menetlusgrupp moodustatakse ühe osakonna piires ja sinna kuulub vähemalt kolm kohtunikku, kusjuures kohtunik võib samaaegselt kuuluda mitmesse menetlusgruppi. Menetlusgruppi koosseisu arvatakse ka kohtujuristid lähtudes menetlusgrupi spetsialiseerumisest.

Eestseisuse töökorralduse ja teenindamise tagab kohtu esimees. Eestseisus tuleb kokku kutsuda vähemalt kahe eestseisuse liikme taotlusel, mis tagab kohtunike võimaluse algetada arutelusid ja otsustusprotsesse.

Kokkuvõttes on eestseisus kohtu sisemise juhtimise ja enesekorralduse keskne mehhanism, mille kaudu tagatakse kohtute töökorralduse paindlikkus, otsustusprotsessi läbipaistvus ja kohtunike kaasatus juhtimisse. Muudatus tugevdab kohtusüsteemi terviklikkust, viies otsustamise isikukeskselt kollegiaalse juhtimistasandi alla.

KS § 37 lõiked 1 ja 1², lõike 2 punkt 3², lõike 2 punkt 4¹, lõiked 4 ja 4¹

KS § 37 muudatusega korrigeeritakse oluliselt tööjaotusplaani seotut, mille alusel jagatakse kohtunike vahel kohtuasju. Olulise muudatusena kinnitab tööjaotusplaani kohtu eestseisus.

Lõike 1 muudatuse kohaselt nähakse maakohtunike kuulumine osakonda ette tööjaotusplaanis. Kehtiva seaduse järgi nähakse tööjaotusplaanis ette kohtunike tööjaotus esimese ja teise astme kohtutes, st määratakse kindlaks, millised kohtunikud milliseid asju menetlevad. Muudatusega täpsustatakse, et tööjaotusplaanis määratakse lisaks ka kohtunike **kuulumine osakonda**, et tagada selgus kohtunike spetsialiseerumisest ja struktuuri jaotusest maakohtutes. See muudatus muudab tööjaotusplaani sisulisemaks ja peegeldab kohtu struktuuri uut ülesehitust.

Lõike 1¹ muudatuse kohaselt võib kohtu esimees käskkirjaga vähendada kohtunike töökoormust kohtuhaldusülesannete täitmise või osalemise tõttu kohtunike omavalitsusorganite või Vabariigi Valimiskomisjoni töös. Muudatus on vajalik, et luua enam paindlikkust kohtuniku töökoormuse vähendamisel, kui kohtunik soovib panustada kohtusüsteemi arengusse või valimiste korrakohasesse toimimisse ka muul viisil kui vaid õigusemõistmine, eeldusel et kohtu esimees on sellega nõus.

Lõige 1² reguleerib esimese astme kohtuniku töökoormust ametisse astumisel esimesel kuuel kuul selliselt, et töökoormus on 90%. Lõiget täiendatakse selliselt, et töökoormus ei saa olla rohkem kui 90%. Muudatus tagab suurema paindlikkuse tegeliku töökoormuse kehtestamisel, st esimehel on võimalik kehtestada esimesel kuuel kuul ka väiksem töökoormus.

Lõike 2 punkt 3². Muudatusega lisatakse seadusesse nõue, et asjade jaotamisel tuleb arvestada vajadust korraldada asjades suulisi istungeid või isikute ärakuulamisi mingis piirkonnas kohapeal ning vältida kohtu ja menetlusosaliste tarbetut sõitmist ja ajakulu.

Tööjaotusplaanis peab arvestama lisaks koormuse ühtlustamisele ka istungite ja menetlusosalise ärakuulamise puhul kohtuniku läheduse ja menetlusosaliste ootustega, vältimaks kohtunike ja menetlusosaliste ebamõistlikku sõitmist asjade lahendamisel. Istungimenetlus ei ole eesmärk omaette, vaid asjade tõhusa ja avaliku menetlemise vahend, mille vajalikkust tuleb alati kaaluda. Eesmärk ei ole piirata kohtuistungi pidamist juhtudel, kus see on vajalik ja põhjendatud, nt tunnistajate ülekuulamiseks, selgitamiskohustuse täitmiseks või poolte kompromissile suunamiseks. Professionaalsete esindajate osavõtuga korralduslikke eelistungeid peaks saama üldjuhul teha ka videosilla vahendusel, ilma et kohtuasja lahendamise kvaliteet kannataks. Kohtuasjade jagamisel tuleb arvestada ka seda, mis liiki asjades on istung eeldatavasti vajalik. Videosilla vahendusel tehtavate menetlustoimingute ringi tuleks laiendada, kohtunike kaalutlusvabadust suurendada ning vastavat tehnikat, selle töökindlust ja kvaliteeti parandada. Lisaks peab arvestama, et isegi kui menetlusnormid ei eelda menetlusosaliste ja kohtuniku füüsilist viibimist samas asukohas (ka näiteks tunnistajate ülekuulamiseks), võib kohtunik seda asja kiiremaks ja tõhusamaks lahendamiseks vajalikuks pidada.

Lõike 2 punkti 4¹ muudetakse nii, et kõigile kohtunikele asjade jaotamisel arvestatakse vähendatud töökoormust õigusemõistmisel.

Lõike 4 muudatus on tingitud sellest, et tööjaotusplaani kehtestab eestseisus. Seega võib üldkogu asemel eestseisus muuta tööjaotusplaani.

Lõike 4¹ muudatuse tulemusena kehtestab kohtute nõukogu kohtunike tööjaotusplaani koostamise täpsemad alused. Sättes loetletakse kohtuasjade liigid, millele tuleb kõikides maa- ja halduskohtutes kohtunikel spetsialiseeruda.

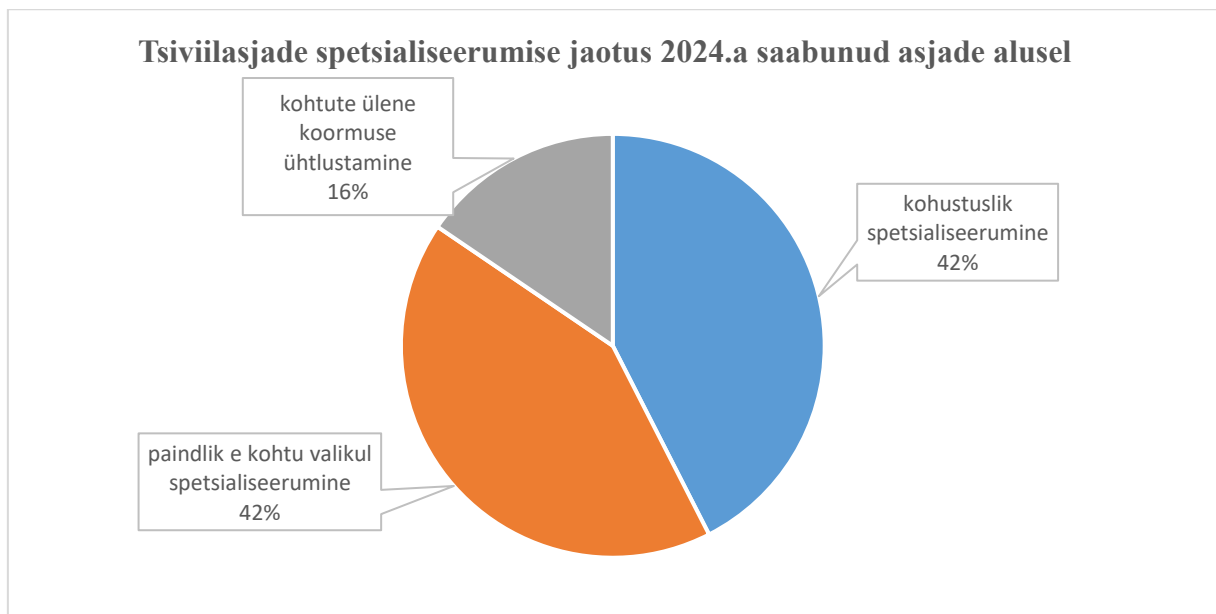
Kohtute spetsialiseerimise analüüsi lõppjärel duse kohaselt võiks kohtuasjade arvukuse ja nende spetsiifilisuse põhjal tsiviilasjades kaaluda esimese astme kohtunike spetsialiseerumist perekonnasjadele. Saksamaa näitel võimaldaks see omavahel seotud menetluste koos lahendamist. Eesti maakohtute menetlusstatistikat arvestades on oluline, et kohtunikud ei oleks spetsialiseerunud mitte ainult perekonnasjade lahendamisele, vaid ühtlasi ka eestkostesajadele (TsMS § 110). Tegemist on kompleksse, samas erinevaid õigusküsimusi hõlmava valdkonnaga.⁷² Lisaks eelnimetatud perekonnasjadele eeldab süvendatud valdkondlikke teadmisi ka pankroti- ja maksejõuetuse asjade lahendamine, aga ka intellektuaalse omandi asjade lahendamine. Kitsam spetsialiseerumine peab tagama nende asjade sujuvama ja kiirema menetluse, mistõttu on tuleb kohtunikel edaspidi spetsialiseeruda ka tööõiguse asjade lahendamisele.

Tööjaotusplaani koostamisel tuleb tagada et mingile kitsamale valdkonnale spetsialiseerunud kohtunikul moodustaksid need asjad enamuse töömahust, st kohtu eestseisusel tuleb hinnata asjade töömahtu ja kohtunike arvu proportsionaalselt. Eelnõu § 37 lg 4¹ ja §-s 45⁴ sätestatud muudatuste rakendumisel tuleb kohtute tööjaotusplaani koostamisel arvestada, et näiteks u 42% tsiviilasjadest tuleb tagada kohtunike spetsialiseerumine, u 16% tsiviilasjadest jaotatakse kohtute üleselt (tarbijakrediidi asjad) ning u 42% tsiviilasjadest on iga maakohtu eestseisuse otsustada kas või kuidas täiendavalt spetsialiseeruda.

---

⁷² Esimese astme kohtu kohtunike ja kohtujuristide spetsialiseerumise analüüs, lk 33. https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Esimese_astme_kohtunike_spetsialiseerumine.pdf

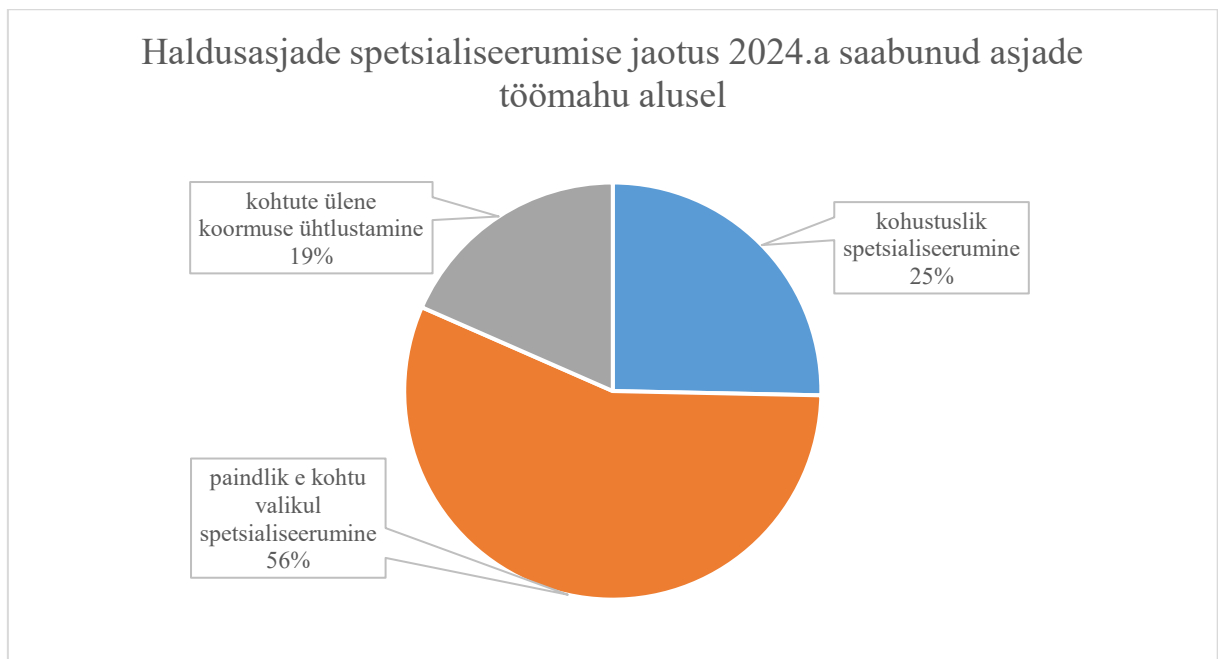

Joonis nr 1. Tsiviilasjade spetsialiseerumise jaotus maakohtutes 2024.a

Kohtute spetsialiseerimise analüüsi lõppjärgelduse kohaselt tuleb jätkuvalt süüteasjades pidada soovitavaks spetsialiseerumist alaealistega seotud asjade lahendamisele. See on eriti vajalik arvestades, et erinevalt paljudest teistest riikidest puudub Eestis eraldi n-ö noortekohtusüsteem. On äärmiselt oluline, et alaealiste asjadega tegelevad selleks eriettevalmistuse saanud ning selleks sobivate isikuomadustega kohtunikud. Spetsialiseerumine alaealiste asjadele tuleb korraldada üle riigi ühetaolistel alustel ning sellise asja mõistet kohtusüsteemiüleselt ühetaoliselt määratlades. Eeskätt tuleb sellise asjana mõista kohtuasja, milles menetlusalune isik või süüdistatav on noorem kui kaheksateistkümneaastane. Sellise kohtuasjana pole otstarbekas üldjuhul käsitada asja, milles osaleb alaealine kannatanu või tunnistaja. Muudes süüteasjades materiaalõiguslikku spetsialiseerumist olemasolev menetlusstatistika ei õigusta.⁷³ Muudatuse tulemusel tuleb süüteokohtunikel spetsialiseeruda ka majandusalaste süütegude lahendamisele ja lähisuhtevägivalla süütegude lahendamisele, millest esimesed eeldavad kohtunikult süvendatud valdkondlikke majandusalased teadmisi. Lähisuhtevägivalla asjade lahendamisel on oluline tagada sujuv ja kiire kohtumenetlus.

Halduskohtute eestseisusel tuleb tööjaotusplaani tagada kohtunike spetsialiseerumine keskkonnaõiguse asjade lahendamisele, planeerimise- ja ehitusõiguse asjade lahendamisele ja maksuõiguse asjade lahendamisele, et tagada sujuv ja kiire kohtumenetlus. Eelnõu § 37 lg 4¹ ja §-s 45⁵ sätestatud muudatuste rakendumisel tuleb kohtute tööjaotusplaani koostamisel arvestada, et näiteks u 25% haldusasjadest tuleb tagada kohtunike spetsialiseerumine, u 19% haldusasjadest jaotatakse kohtute üleselt (kinnipeetavate kaevused) ning u 56% haldusasjadest on kummagi halduskohtu eestseisuse otsustada kas või kuidas täiendavalt spetsialiseeruda.

⁷³ Esimese astme kohtu kohtunike ja kohtujuristide spetsialiseerumise analüüs, lk 34
https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Esimese_astme_kohtunike_spetsialiseerumine.pdf

Joonis nr 2. Haldusasjade spetsialiseerumise jaotus halduskohtutes 2024.a

Muudatuste rakendamiseks tuleb täiendada Kohtute Infosüsteemis kohtunikule kohtuasjade jagamise funktsionaalsust. Uus süsteem peab arvestama lisaks kohtuniku spetsialiseerumisele ja töökoormuse ühtlustamisele ka istungite ja menetlusosaliste ärakuulamise vajadust. Eesmärk on tagada kohtuniku ja menetlusosaliste võimalikult väike sõiduvajadus ning vältida ebamõistlikku ajakulu seoses asjade lahendamisega.

KSi § 37¹ lõike 1 punkt 3 ja lõige 2

Lõiget 1 täiendatakse punktiga 3, millega luuakse kohtu esimehele alus võimaldada kohtunikul töötada osalise töökoormusega, sätestamata osakoormusega töötamisele konkreetset tähtaega. Avaliku teenistuse seaduse § 35 lõike 2 kohaselt on ametniku tööaeg 40 tundi seitsmepäevase ajavahemiku jooksul. Üldjuhul on tööaeg kaheksa tundi päevas. Kohtuniku tööaega reguleerib KSi § 6. Kohtunik korraldab oma tööaja iseseisvalt (KS § 6 lõige 1). Kohtunik peab oma kohustused täitma mõistliku aja jooksul, arvestades seaduses ettenähtud menetlustähtaegu. Kohtunikele ei ole kehtestatud normtööaega, kuigi kohtunikelt ei saa nõuda ka töötamist ilma mõistliku puhkeajata, sealhulgas pidevat töötamist üle 40 tunni nädalas⁷⁴. Kohtunik võib töötada kohtu esimehe loal osalise töökoormusega alla kolmeaastase lapse kasvatamise või osalise töövõime korral. Kui kohtunik soovib muul põhjusel töötada osalise töökoormusega, siis saab ta seda teha vaid kuni üks aasta. Nimetatud üheaastast tähtaega võib kohtu esimees pikendada kohtuniku põhjendatud taotluse alusel korraga ühe aasta võrra (KS § 37¹ lõige 2). Kohtu esimees peab kohtuniku sellise soovi iga kord esitama üldkogule arvamuse andmiseks. Tegemist on kohtu esimehe jaoks mittesiduva arvamusega. Selline ühe aasta kaupa avalduse läbivaatamine koormab kohtu esimeest ja üldkogul osalevaid kohtunikke. Avaliku teenistuse seadus ja töölepingu seadus ajalist piirangut osalise koormusega töötamisel ette ei näe.

Muudatuse kohaselt on esimehel õigus võimaldada osalise töökoormusega töötamist ka muul mõjuval põhjusel, arvestades õigusemõistmise korrakohase toimimise vajadust. Niisugune

⁷⁴ Kohtute seaduse kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2018. § 371 komm. 2 (I. Pilving).

lahendus võimaldab osakoormust mõistlikult ja paindlikult vähendada ka näiteks kohtuniku tervisemurega, õpingute jätkamisega doktoriõppes, töötamisega rahvusvahelises kohtus või vanema hooldamisega. Seetõttu tunnistatakse kehtetuks KSi § 37¹ lõige 2 ehk kaotatakse töökoormuse võimaldamisel tähtajaline piirang. Muudatus võimaldab kohtu esimehel senisest paindlikumalt kohtunike vajadusi arvestada, mis loob omakorda kohtusüsteemist nüüdisaegsema töökeskkonna. Kuna kohtunikuamet on eluaegne ja kohtuniku ajutise äraoleku korral ei saa talle määrata asendajat, on mõistlik pakkuda töötamiseks paindlikke võimalusi. Oluline on silmas pidada, et jääb kehtima senine erisus, et kui KSi § 37 alusel kohtuniku töökoormust vähendatakse, siis tema palga suurus ei vähene. KSi § 37¹ alusel kohtuniku töötamisel osalise töökoormusega väheneb vastavalt ka kohtuniku palk.

KSi § 38 lõike 3 punkt 3

Lõike 3 punkti 3 muudatuse kohaselt valib kohtunike täiskogu edaspidi kohtute haldamise nõukoja kohtunikest liikmete ja asendusliikmete asemel kohtute nõukogu kohtunikest liikmed ja asendusliikmed. Tegemist on tehnilise muudatusega, kuivõrd nõuandva kohtute haldamise nõukoja asemel tekib strateegilise otsustusorganina kohtute nõukogu, mille kohtunikest liikmete ja asendusliikmete valimise õigus peaks jääma samuti kohtunike täiskogule kui kõiki Eesti kohtunikke ühendavale kogule.

KSi § 38³

Kehtiv § 38³ reguleerib kohtute haldamise nõukoja ülesannete osalist üleandmist Riigikohtu esimehele. Kehtiva sätte kohaselt annab erakorralise või sõjaseisukorra ajal KSi § 41 lõike 1 punktides 1 (kohtu tööpiirkond), 4 (kohtu ja kohtumajas alaliselt teenistuses olevate kohtunike arv) ja 5 (kohtu esimehe nimetamine ja vabastamine) nimetatud nõusoleku ja lõikes 2 nimetatud seisukoha (kohtute aastaeelarvete kujundamise ning muutmise põhimõtted) kohtute haldamise nõukoja asemel Riigikohtu esimees.

Muudatusega asendatakse esiteks kohtute haldamise nõukoda kohtute nõukoguga. Teiseks korrigeeritakse sätet selliselt, et kui kohtute nõukogu ei saa erakorralise või sõjaseisukorra ajal kokku tulla, võib edasilükkamatute vajaduste korral täita kohtute nõukogu ülesandeid Riigikohtu esimees. Muudatus on vajalik, et tagada kohtute nõukogu ülesannete täitmine erakorralise või sõjaseisukorra ajal olenemata sellest, millise ülesandega on tegemist, kui selle ülesande täitmiseks on edasilükkamatu vajadus. Seega ei ole põhjendatud ka konkreetsete ülesannete loetlemine seaduses, vaid muudatuse tulemusel on ülesannete üleandmine võimalik, kui on täidetud kolm tingimust: 1) erakorraline või sõjaseisukord; 2) kohtute nõukogu ei saa kokku tulla ja 3) edasilükkamatu vajadus. Sisu järgi korrigeeritakse ka paragrahvi pealkirja.

KSi § 38⁵

KSi § 38⁵ reguleerib rahvakohtuniku osalemise erisusi erakorralise ja sõjaseisukorra ajal. Kuna rahvakohtunike institutsioon kaotatakse, ei ole säte enam vajalik ja tunnistatakse kehtetuks.

KSi § 38⁷

KSi § 38⁷ reguleerib kohtu esimehe ametiaja pikendamist. Muudatuse kohaselt on erakorralise või sõjaseisukorra ajal valdkonna eest vastutava ministri asemel kohtute nõukogul õigus pikendada kohtu esimehe ametiaega, kui kohtu esimehe ametiaeg peaks sellel ajal lõppema. Ka edaspidi on selleks vaja kohtu esimehe ja Riigikohtu esimehe nõusolekut. Muudatus on vajalik, kuna esimeeste nimetamine ja järelevalve läheb eelnõu kohaselt valdkonna eest vastutavalt ministrilt üle kohtute nõukogule, mistõttu peab ka esimehe ametiaja pikendamine olema kohtute nõukogu pädevuses.

KSi § 39

KSi § 39 sätestab kohtuhalduse üldised põhimõtted ning eelnõuga muudetakse lõikeid 1–3. Kehtiva lõike 1 kohaselt hallatakse esimese ja teise astme kohtuasutusi kohtute haldamise nõukoja ning Justiits- ja Digiministeeriumi koostöös. Kohtud täidavad kohtuhaldusülesandeid, kui see tuleneb seadusest. Tuginedes kohtuhalduse korraldamise valdavale üleandmisele kohtute nõukogule, sätestatakse muudatusega lõikes 1 üheselt, et esimese ja teise astme kohtuasutuste haldamist korraldab kohtute nõukogu.

Justiits- ja Digiministeeriumi praegu täidetavad ja kohtusüsteemile (vähemalt osaliselt) üleantavad ülesanded on loetletud alljärgnevas tabelis. Seejuures ei ole nimetatud ülesanded sellises detailsuses loetletud seaduses, st kohtusüsteemil on võimalik ise neid tegevusi (ümber)kujundada ja tähtsustada.

Tabel 3. Kohtusüsteemile üleminevad ülesanded.

Ülesanne	Selgitus
Otsuste ettevalmistamine	Seni ministri antud määruste asemel valmistab otsused ette kohtute nõukogu (nt kohtumajade asukohad)
Kohtudirektorite järelevalve	Kaob senisel kujul. Uus järelevalve KHT direktori üle
IT-süsteemide arendused	Kohtu kui tellija rolli suurenemine
Personalivaldkonna koostööpäeva korraldamine	Võrgustik koguneb ca kolm korda aastas arutama personalivaldkonna arendusvajadust ja -tegevusi.
Tugiteenuste tsentraliseerimise toetamine	Kohtute tugiteenuste tsentraliseerimiseks ettevalmistuste tegemine, selleks aluste loomine, töökorralduse ühtlustamine
I ja II astme kohtunike konkursside korraldus	Vajaduste selgitamine, konkursi ettevalmistamine, konkursiteate avaldamine (koostöös Riigikohtuga)
I ja II astme kohtute eelarve koostamine	Eelarve koostab KHT koostöös JDMi ja kohtute esimeestega, kinnitab kohtute nõukogu
Kohtute nõukogu istungite korraldus ja tehniline teenindamine	Senise kohtute haldamise nõukoja teenindamise asemel (päevakorra ja protokoll koostamine, toimumiskoha valik, toitlustus jms, vähemalt neli korda aastas) kohtute nõukogu teenindamine
Osalemine Euroopa kohtute nõukogude võrgustiku (ENCJ) koosolekutel	ENCJ eesmärk on kogemuste vahetamine – kuidas on kohtusüsteem korraldatud ja see toimib, ettepanekute tegemine Euroopa Liidu institutsioonidele, riiklikele ja rahvusvahelistele organisatsioonidele.
Balti Kohtuhalduse võrgustiku töös osalemine	Eesti, Läti, Leedu ja Soome kohtute haldamise võrgustiku töös osalemine ja foorumi korraldamine. Osalevad Balti-Soome kohtute haldamisega seotud asutused.
Massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorrale reageerimise suutlikkuse toetamine I ja II astme kohtutes	Massilise sisserände hädaolukorraks ettevalmistamine (sh dokumentide vormide koostamine, töögruppides osalemine, kriisikohvrite komplekteerimine ja vajaduse korral uuendamine)
Kahju hüvitamise nõuete lahendamine	Kohtute tegevusega seotud kaebuste lahendamine (RVastS § 17 lõige 1, HKMS § 17 lõige 3)
Välisriikide delegatsioonide võõrustamise korraldamine	Kohtute haldamisega seotud ülesannete tutvustamine välisriikide delegatsioonidele ja delegatsioonide võõrustamine, võõrustamise korraldamine, sh päevakava ja asutustevaheliste külastuste kokkuleppimine

Lõikes 2 sätestatakse, et seaduses sätestatud juhul täidab kohtuhaldusülesandeid Justiits- ja Digiministeerium. Sellised ülesanded on näiteks Justiits- ja Digiministeeriumi kui kohtute infosüsteemi vastutava kasutajaga seotud ülesanded. Lisaks tehakse tehniline muudatus, mille kohaselt võib valdkonna eest vastutav minister oma pädevusse kuuluva kohtuhaldusülesande anda üle kohtute nõukogule. Kuivõrd kohtuhaldust korraldab olulises osas edaspidi kohtute nõukogu, on sellise olukorra tekkimise võimalus vähetõenäoline, kuid sellise võimaluse jätmine on mõistlik.

Lõikes 3 täpsustatakse, et lisaks valdkonna eest vastutavale ministrile ei ole kohtunike suhtes käsu- ega distsiplinaarvõimu ka kohtute nõukogul.

KS i § 40

KS i § 40, mis reguleerib kohtute haldamise nõukoja koosseisu ja töökorraldust, tunnistatakse kehtetuks. Kohtute haldamise nõukoja asemele tekib uus kohtuhaldusorgan – kohtute nõukogu. Kohtute nõukogu koosseisu ja töökorralduse reguleerimiseks on täiendatud seadust §-ga 40¹.

KS i § 40¹

KS i § 40¹ reguleerib kohtute nõukogu koosseisu ja töökorraldust. Lõikes 1 sätestatakse kohtute nõukogu koosseis. Käesoleval ajal kuuluvad kohtute haldamise nõukotta Riigikohtu esimees, viis kohtunike täiskogu poolt kolmeks aastaks valitud kohtunikku, kaks Riigikogu liiget, Advokatuuri juhatuse nimetatud vandeadvokaat, riigi peaprokurör või tema nimetatud riigiprokurör ja õiguskantsler või tema nimetatud esindaja. Muudatuse kohaselt kuuluvad nõukokku Riigikohtu esimees, kaks ringkonnakohtu kohtunikku, kolm esimese astme kohtunikku, üks Riigikogu liige, Advokatuuri juhatuse nimetatud vandeadvokaat, õiguskantsler või tema nimetatud esindaja, justiits- ja digiministeeriumi kantsler või tema nimetatud esindaja, ning justiits- ja digiminister või tema nimetatud esindaja. Seega võrreldes praeguse kohtute haldamise nõukoja koosseisuga jäetakse kohtute nõukogu koosseisust välja riigi peaprokurör või tema nimetatud prokurör ning lisatakse justiits- ja digiministeeriumi kantsler või tema esindaja ja valdkonna eest vastutav minister või tema esindaja. Kohtute esimehed võivad kohtute nõukogu töös osaleda sõnaõigusega.

Kohtute nõukogu selline koosseis lähtub eesmärgist tagada nõukogu võimalikult laiapindne koosseis. Selle eesmärk on anda otsustele kohtusüsteemivälist vaadet, mille tulemusel saaks kohtute nõukogu kohtusüsteemi haldamisel ja arendamisel parimal viisil arvestada ka ühiskonna ja menetlusosaliste vajadusi ning täiendada kohtute nõukogu asjatundlikkust. Ühtlasi tagab kohtuväliste liikmete osavõtt, et ühelgi kohtul, kohtuastmel ega -harul ei oleks kohtute nõukogus juba ette ära määratud ülekaalu teiste suhtes.

Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (Consultative Council of European Judges – CCJE) arvamuse nr 10⁷⁵ punktides 18, 21 ja 32 on rõhutatud, et kui nõukogul on segakoosseis, peab suurem osa⁷⁶ selle liikmetest olema kohtunikud. Sõltumata sellest peaksid kõik liikmed olema ametisse nimetatud, lähtudes muu hulgas nende kompetentsusest, kogemustest ja iseseisvast mõtlemisvõimest. Kohtunikest liikmeid peaksid valima nende kolleegid. Seejuures peaks nõukogu välja andma reeglid, kuidas neid liikmeid valitakse. Mittekohkunikest liikmete

---

⁷⁵ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) arvamus nr 10. <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/ccje-arvamus-10-2007.pdf> (02.07.2024).

⁷⁶ CCJE arvamuses nr 24 (punkt 29) järgi peaks „enamik“ nõukogu liikmetest olema kohtunikud. <https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje/1680a47604> (02.07.2024).

kaasamine⁷⁷ on vajalik, et tagada ühiskonna mitmekülgne esindatus. CCJE arvamuse nr 24⁷⁸ järelduste ja soovitude (osa B-IV) punktis 10 on kokkuvõtlikult selgitatud, et nõukogu liikmeid tuleb valida läbipaistvate protseduurireeglite alusel. Järelduste ja soovitude punktis 14 on rõhutatud, et enamik nõukogu liikmetest peaksid olema kohtunike endi valitud liikmed ning kõik kohtuastmed ja -harud peaksid olema esindatud. Punkti 12 järgi peaks nõukogu juht olema erapooletu isik ning nõukogu õigus esimees valida sõltub sellest, milline on riiklik süsteem.

Arvestades, et üheteistkümmeliikmelise kohtute nõukogu koosseisu kuulub kuus kohtunikku, kellest viis on kohtunike valitud, kohtunike täiskogu pädevuses on valimise korra kehtestamine, esindatud on kõik kohtuastmed- ja harud, järgib loodav kohtute nõukogu koosseis rahvusvaheliselt tunnustatud soovitusi. Parlamendiliikmete nimetamist kohtute nõukogu liikmeks on soovitatud võimaluse korral küll vältida, kuid arvestades võimudevahelise koostöö vajadust, on põhjendatud ka ühe Riigikogu liikme nimetamine nõukokku. Samuti on põhjendatud valdkonna eest vastutava ministri ja JDM kantsleri nimetamine kohtute nõukogu liikmeks, et tagada seos ja koostöö kohtuvõimu ja täitevvõimu vahel ka siis, kui kohtutele on antud oluliselt rohkem otsustusõigust ja vastutust kohtute haldamisel ja arendamisel.

Muudatus on kooskõlas põhiseadusega, täites võimude lahususe põhimõtet praegusest oluliselt enam. Käesoleval ajal on suur osa kohtusüsteemi puudutavatest otsustest Justiits- ja Digiministeeriumi käes, st täitevvõim sekkub oluliselt kohtute autonoomiasse. Seega toetab muudatus võimude lahususe põhimõtte rakendamist.

Lõige 2 reguleerib kohtute nõukogu liikmete valimist. Lõike kohaselt valib kohtunike täiskogu kolmeks aastaks kohtute nõukogu kohtunikest liikmed, välja arvatud Riigikohtu esimehe. Üks esimese astme kohtunikest peab olema tsiviilvaldkonna kohtunik, üks süüteoaldkonna kohtunik ja üks halduskohtunik. Kohtu esimees ei või nõukokku kuuluda. Taolised üsnagi detailsed kohtuharude esindatuse nõuded on vajalikud, et tagada kohtusüsteemi eri osade huvide tasakaal, otsuste laiapõhjalisus ja kogu kohtusüsteemi võrdne kohtlemine. On oluline silmas pidada, et kohtunikust nõukogu liige ei tohi esindada vaid enda kohut, vaid peab seisma laiemalt kohtusüsteemi huvide ja hea toimimise eest. Tegemist on põhimõttega, mida peab väljendama kohtute nõukogu kodukord ja arvestama kohtute nõukogu valimiskord.

Lõige 3 sätestab kohtute nõukogu kohtunikust liikme volituste lõppemise, mille kohaselt volitused lõpevad, kui liige vabastatakse kohtunikuametist või ta nimetatakse kohtu esimeheks. Lisaks lõpevad kohtute nõukogu kohtunikust liikme volitused ka siis, kui tema kohtuniku volitused on peatunud seetõttu, et ta on viidud üle § 58⁴ lõike 3 alusel § 58⁴ lõikes 1 nimetatud tööle, st ta on viidud üle juriidilisele tööle ametiasutusse või suundunud avalik-õiguslikku ülikooli õppejõuks. Volituste lõppemine on põhjendatud, kuna kohtunike täiskogu valitud kohtunikust liige ei saa esindada kohtusüsteemi, kui ta ei ole selle osa.

Samuti tekiks kohtunikust liikme esimeheks nimetamisel kohustuste ühildamatus. Volituste lõppemise aluseks ei ole kohtute nõukogu kohtunikust liikme nimetamine teise kohtu või

---

⁷⁷ Euroopa kohtunõukogude võrgustiku standardi järgi peavad kohtuvälised liikmed moodustama nõukogu koosseisust vähemalt kolmandiku. Vt Euroopa kohtunõukogude võrgustiku (European Network of Councils for the Judiciary, ENCJ) standard VI kohtuväliste liikmete kohta, punkt 1.3. Standard VI: Non-judicial Members in Judicial Governance. ENCJ Report 2015–2016. –

https://www.ency.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_standards_vi_2015_2016_adopied_ga_warsaw.docx.pdf (02.07.2024).

⁷⁸ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu arvamus nr 24. <https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje/1680a47604> (02.07.2024).

valdkonna kohtunikuks. Analoogselt asendusliikmetega võib sellisel juhul tekkida olukord, kus kohtute nõukogu kohtunikust liikmed ei vasta KSi § 40¹ lõike 2 teises ja kolmandas lauses sätestatud nõuetele. Sellele vaatamata leiti arutelude tulemusel, et lisapiirangute kehtestamine oleks ebamõistlik ülereguleerimine. Kohtute nõukogu kohtunikust liige peab esindama kogu kohtusüsteemi huve ning arvestades, et kohtunikest liikmete volitused kehtivad ainult kolm aastat, on vähetõenäoline, et üksiku kohtunikust liikme liikumine kohtute või valdkondade vahel takistab kohtute nõukogu tasakaalukat ja tõhusat toimimist.

Lõige 4 reguleerib asendusliikme valimist. Kohtute nõukogu kohtunikust liikme äraolekul asendab teda kohtunike täiskogu valitud asendusliige. Asendusliikmed valitakse täiskogul samal ajal kohtunikest põhiliikmetega. Asendamise korral ei pea järgima sama paragrahvi lõike 2 teises ja kolmandas lauses sätestatud nõudeid. Asendamise korra kehtestab kohtute nõukogu. Kuivõrd kõikide kohtuharude esindatuse tagamine kohtute nõukogus on oluline, kaaluti eelnõu väljatöötamise käigus lahendust, et ka asendusliikmetele oleksid kohustuslikud lõike 2 teises ja kolmandas lauses sätestatud nõuded ehk esindatud peavad olema kõik kohtuharud. Siiski leiti arutelude tulemusel, et viidatud nõuete kohustuslikkus võib vahel takistada asendusliikmete efektiivset valimist ning peab jääma võimalus nõuete täitmist mitte järgida. Seetõttu võib tekkida olukord, kus põhiliikme väljalangemisel asendab põhiliiget asendusliikmena kohtunik, kelle valdkonnast on juba teine kohtute nõukogu põhiliige olemas. Kuivõrd aga asendusliikme volitused kehtivad sama kaua kui tema asendatava põhiliikme volitused, st kuni kolm aastat, ei takista nimetatud tõik tõenäoliselt kohtute nõukogu efektiivset toimimist. Võrreldes senise praktikaga, kus asendusliikmetel on kohtute haldamise nõukojas sõnaõigus, leiti eelnõu koostamise raames toimunud aruteludel, et kohtute nõukogule sellise õiguse andmine ei ole pigem põhjendatud. Lõpliku otsuse ja täpsemad tingimused, millest asendusliikmete valimisel lähtuda, kehtestab kohtute nõukogu.

Lõige 5 sätestab, et kohtute nõukogu kohtunikest liikmete ja asendusliikmete valimise korra kehtestab kohtunike täiskogu. Kuivõrd eelnõu kohaselt on loodav kohtute nõukogu organ, mis hakkab vastutama kohtusüsteemi toimimise ja arengu eest, on äärmiselt oluline, kuidas selle liikmed valitakse. Seejuures on oluline, et valimise korras nähakse ette täpsemad reeglid kandidaatide ülesseadmise ja tutvustamise kohta. Näiteks selliselt, et kandidaadi ülesseadmiseks on vaja vähemalt kümne kohtuniku toetust. Samuti peavad kandidaadid olema aegsasti enne täiskogu teada ning neile tuleb anda võimalus ennast ja oma seisukohti tutvustada. Ehk valimiskorra eesmärk peab olema võimaldada kohtunikel valida parimad kohtute ühiste huvide eest seisjad.

Lõige 6 sätestab, et esimese ja teise astme kohtute esimehed võivad kohtute nõukogu töös osaleda sõnaõigusega. Arvestades, et kohtute nõukogul on otsustusõigus küsimustes, mis mõjutavad oluliselt esimese ja teise astme kohtute tööd, peab esimeestele olema sõnaõigus tagatud. Esimeestele sõnaõiguse andmist toetas ka kohtute haldamise nõukoda oma 19.-20. septembri 2024. aasta istungil.

Lõikes 7 sätestatakse, et kohtute nõukogu juhib ja esindab kohtute nõukogu esimees, kes on Riigikohtu esimees. Ehkki väljatöötatava mudeli kaudu ei hallata Riigikohut, on Riigikohtu esindatuse tagamine kohtute nõukogus vajalik, sest nõukogu teeb otsuseid, mis mõjutavad kohtusüsteemi toimimist tervikuna. Seetõttu peaks kohtute nõukogu esimeheks olema ametikoha järgi Riigikohtu esimees, arvestades tema väljakujunenud rolli kohtusüsteemi kui terviku esindamisel avalikkuse ja parlamendi ees. Kohtute nõukogu esimehe asendamise kord määratakse kindlaks kohtute nõukogu kodukorras.

Lõike 8 kohaselt on kohtute nõukogu otsustusvõimeline, kui kohal on üle poole liikmetest. Kohtute nõukogu võtab otsuseid vastu kohalolijate häälteenamusega. Kohute nõukogu kinnitab oma kodukorra.

Lõike 9 kohaselt vähendab kohtute nõukogu oma kohtunikust liikme töökoormust, välja arvatud Riigikohtu esimehe töökoormust, õigusemõistmisel kohtute nõukogu liikme kohustuste täitmiseks vajalikus määras. Selline kord on vajalik, sest kuigi esimehel on õigus kohtunikust liikme töökoormust ka ise vähendada, ei ole tagatud, et esimees seda siiski teeb. Seetõttu on põhjendatud kohtute nõukogule endale ka sellise õiguse andmine. Kohtute nõukogu liikmele hüvitatakse nõukogu töös osalemiseks vajalikud kulud, milleks võivad olla eelkõige transpordi- ja majutuskulud.

Lõige 10 täpsustab, et kohtute nõukogu tegevuseks vajalik raha nähakse ette KHT eelarves. Tegemist on tehnilise täpsustusega, mis on vajalik eelarve koostamise selguse tagamiseks.

KSi § 41

KS-i § 41, mis reguleerib kohtute haldamise nõukoja pädevust, tunnistatakse kehtetuks, sest kohtute haldamise nõukoja asemele tekib uue üksusena kohtute nõukogu. Kohtute nõukogu pädevuse reguleerimiseks on täiendatud seadust §-ga 41¹.

KSi § 41¹

KSi § 41¹ reguleerib kohtute nõukogu pädevust.

Lõike 1 kohaselt kohtute nõukogu:

- 1) suunab ja koordineerib kohtuasutuste haldamist ja arendamist. Tegemist on üldise põhimõttega, millest lähtudes on kohtute nõukogule antud õigus teha kohtusüsteemi haldamiseks ja arendamiseks vajalikke otsuseid. Muu hulgas võib see tähendada ka võimalike vaidluste lahendamist KHT ja kohtu esimeeste vahel struktuuri, personali- ja eelarvelistes jm küsimustes;
- 2) kinnitab esimese ja teise astme kohtu arengukava. Arengukava on tegevuskava, milles määratakse kindlaks kohtute grupi arengueesmärgid, nende saavutamiseks kavandatavad tegevused ning vajalike ressursside ja rahastamise põhimõtted. Samuti on kohtute nõukogul võimalik teha kitsamaid valdkondlikke plaane (näiteks personali-, kommunikatsiooni- või digitaliseerimisstrateegiad või tegevuskavad). Koos eesmärkide kinnitamisega kaasneb kohtute nõukogule ka kohustus kontrollida nende eesmärkide täitmist, tehes vajaduse korral korrekture uueks perioodiks;
- 3) teeb ettepanekuid kohtukorraldust, -teenistust ja -menetlusi puudutavate õigusaktide eelnõude väljatöötamiseks ning annab nende kohta arvamusi. Kohtute nõukogul on õigus sellekohaseid ettepanekuid teha ja arvamusi esitada nii Justiits- ja Digiministeeriumile kui ka teistele ministeeriumitele;
- 4) kinnitab Justiits- ja Digiministeeriumi, KHT ja kohtu esimeeste koostatud kohtute grupi eelarve projekti ning liigendab riigieelarves märgitud kohtute grupi vahendid esimese ja teise astme kohtu vahel. Mõeldud on, et kohtute nõukogu vaatab eelnõu projekti üle, annab oma kinnitusega sellele heakskiidu, eelarve esitatakse Riigikogu rahanduskomisjonile ja pärast seaduse jõustumist ja lõpliku eelarve teadasaamist kinnitab kohtute nõukogu lõpliku liigendamise esimese ja teise astme kohtu ning KHT vahel;
- 5) korraldab kohtuasutuste eelarvevahendite kasutamist ja nende üle arvestuse pidamist. Mõeldud on, et kohtute nõukogu teeb peamised otsused kohtute ja KHT eelarve täitmise ja raamatupidamise korralduse kohta. Seejuures peaks just KHT olema see, kes kohtuasutuse eelarvevahendeid iga päev haldab ja nende üle arvestust peab. Arvestuse pidamise hulka kuulub muu hulgas ka riigieelarve infosüsteemi infosüsteemi REIS täitmine;

- 6) kehtestab maakohtute ja halduskohtute kohtumajade täpsed asukohad (§ 9 lõige 3, § 18 lõige 3) ning ringkonnakohtute kohtumajade täpsed asukohad (§ 22 lg 6) kehtestab kohtunike arvulise jagunemise kohtute ja kohtumajade vahel;
- 7) kehtestab kohtuasjade koormuse arvestamise meetoodika, tagamaks ühtlase ja õiglase asjade jaotuse kohtunike vahel;
- 8) nimetab ametisse ja vabastab ametist kohtu esimehe (§ 12 lõige 1 ja lõige 4 punkt 2, § 20 lõige 1, § 24 lõige 1 ja lõige 4 punkt 2) ning teeb tema üle järelevalvet;
- 9) kehtestab KHT ülesanded ja struktuuri, teostab KHT üle teenistuslikku järelevalvet (§ 41²);
- 10) nimetab ametisse ja vabastab ametist KHT direktori (§ 41²);
- 11) kinnitab kohtute ja KHT töökorralduse ja omavahelise koostöö põhimõtted. Mõeldud on, et kohtute nõukogu pädevuses on kinnitada näiteks KHT dokumendiplangid, tehnilised kokkulepped, kohtu esimeeste ja KHT omavahelised töökorralduslikud kokkulepped jm. Koostööpõhimõtete kinnitamine on oluline, et luua kõigile arusaadav ühtne käitumisjuhis eelkõige valdkondades, mis võivad kohtu esimeeste ja KHT vahel jaguneda, näiteks personaliotsuste tegemine. Arvestades, et kohtute nõukogu pädevuses on nii töökorralduslike põhimõtete kinnitamine kui ka kohtuasutuste haldamise ja arendamise suunamine ning koordineerimine, on just kohtute nõukogu pädevuses lahendada ka võimalikud erimeelsused KHT ja kohtu esimehe vahel, kui nende omavaheline koostöö tulemust ei too. Seega on KHTl kohustus osutada teatud, kohtute nõukogu ette nähtud ja vastava kvaliteediga teenuseid ning juhul kui ülesannete täitmises ei saavuta KHT ja esimehed konsensust, on KHTl ja esimeestel võimalus viimases etapis pöörduda erimeelsuste tõttu lõpliku otsuse saamiseks just kohtute nõukogu poole;
- 12) arutab läbi Riigikohtu esimehe Riigikogule esitatava ülevaate kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta (§ 27 lõige 3);
- 13) teeb koolitusnõukogule ettepanekuid kohtunike iga-aastase koolitusprogrammi koostamiseks
- 14) täidab teisi seaduses sätestatud ülesandeid ning arutab ja otsustab muid kohtute haldamise seisukohalt olulisi küsimusi.

Lõike 2 kohaselt võib kohtute nõukogu seaduse või muu õigusaktiga kohtule või kohtu esimehele pandud kohtuhaldusülesande anda üle KHTle. Oluline on rõhutada, et silmas on peetud mis tahes kohtu ja kohtu esimehele pandud haldusülesandeid, mitte kohtute nõukogu kohtuhaldusülesandeid. Selliseks ülesandeks võib olla näiteks töötervishoiu tagamisega seotud ülesanded. Seega võimaldab säte kohtute nõukogul otsustada, milline ülesanne kuulub KHT-l täitmisele. Ebamõistlik on loetleda konkreetseid üleantavaid ülesandeid seaduses, kuna see ei ole piisavalt ettenähtav ega taga süsteemi paindlikkust. Ülesande üleandmisega läheb KHTle üle ka vastutus konkreetse ülesande täitmise eest.

Lõikes 3 sätestatakse, et kohtute nõukogu otsused ja juhised ning koosolekute protokollid avaldatakse nõukogu veebilehel. See on vajalik, et tagada kohtuhaldussüsteemi läbipaistvus ja selgus avalikkusele. Seda eriti olukorras, kus kohtusüsteem saab varasemast enam otsustuspädevust. Teabe avalikustamist on rõhutatud ka rahvusvahelistes soovitustes.

KSi § 41²

Seadusesse lisatakse § 41², millega reguleeritakse KHT olemust, struktuuri ja juhtimist. Lõikes 1 sätestatakse KHT olemus, st KHT on kohtuid teenindav õigusemõistmise volitusteta Tartu Ringkonnakohtu struktuuriüksus, mis täidab seaduses sätestatud ning kohtute nõukogu antud ülesandeid. KHT on vajalik kohtute igapäevaseks arendamiseks ja tugiteenuste pakkumiseks, et pakkuda ühetaolist kõrgel tasemel kohtuhaldusteenust kõigile kohtutele. KHT-sse

koonduksid kõik kohtuhaldusülesanded, mille keskne täitmine on mõistlik ja otstarbekas, sealhulgas:

- 1) seni Justiits- ja Digiministeeriumi täidetud ja eelnõuga kohtusüsteemile üleantavad ülesanded, mida ei anta üle kohtute nõukogule (näiteks kohtute nõukogu sisuline ja tehniline teenindamine);
- 2) praegused kohtute üleselt täidetavad haldusülesanded (näiteks tõlke- ja arhiiviteenus);
- 3) seni kohtudirektorite täidetud (näiteks finants- ja varahaldus) haldusülesanded.

Kohtute kinnisvarahaldust, raamatupidamisteenust ning IT-haldust jäävad pakkuma Riigi Kinnisvara AS, Riigi Tugiteenuste Keskus ning Riigi Info- ja Kommunikatsioonitehnoloogia Keskus. IT arendamisel jääb kohtute infosüsteemi vastutavaks kasutajaks küll Justiits- ja Digiministeerium, kuid KHT peab kujunema kohtuid esindavaks sisuliseks tellijaks, kes oleks kvaliteetseks partneriks nii Justiits- ja Digiministeeriumile kui ka Registrate ja Infosüsteemide Keskusele.

Haldusülesannete jaotus KHT ja kohtute vahel ning KHT täpsemate ülesannete määramine on otstarbekas jätta kohtute nõukogu pädevusse, sest tugiteenustega seotud ootused ja vajadused võivad aja jooksul muutuda. Pikemas ajavaates võib KHTle üle anda ka kohtunike omavalitsusorganite (näiteks koolitusnõukogu, kohtunikueksamikomisjon) teenindamise ja tööga seotud ülesanded, mida praegu täidab Riigikohus.

Kuigi KHT moodustatakse eelnõu kohaselt Tartu Ringkonnakohtu koosseisu, on sel vaid formaalne tähendus. KHT ja selle direktor allub vahetult KHN-ile. Tartu Ringkonnakohtu esimehel ei ole KHT suhtes mingisuguseid juhtimis- ega järelevalvefunktsioone, samuti ei saa ta otsustada KHT eelarve kasutamise üle. Selline lahendus toetub põhimõtteliselt praegusele esimese ja teise astme kohtute juhtimise mudelile, kus kohut juhivad oma pädevuse piires kohtu esimees ja kohtudirektor, kelle vahel puudub alluvussuhe ja mõlemad alluvad otse justiitsministri järelevalvele. Samuti on juba praegu kohtudirektorite juhtimise alla koondatud ühiseid teenistusi (tõlketeenistus, arhiiviteenistus), mis teenindavad kõiki esimese ja teise astme kohtuid. Et KHT saaks pakkuda kohtuhaldusteenuseid kõigile kohtutele ühetaoliselt, ei tohi see sisuliselt ega ka näiliselt muutuda sõltuvaks ühe kohtu esimehest.

Lõikes 2 sätestatakse, et KHT on aruandekohustuslik kohtute nõukogu ees. Kohtute nõukogu võib anda KHT-le juhiseid.

Lõike 3 kohaselt kinnitab KHT struktuuri ja koosseisu kohtute nõukogu. Kuivõrd kohtute nõukogu määrab kindlaks KHT ülesanded, on oluline, et kohtute nõukogul on õigus määrata kindlaks ka nende ülesannete täitmiseks vajalik struktuur ja koosseis. Kohtute nõukogu kindlaksmääratud raamides vajalike personaliga seotud juhtimisotsuste tegemine on juba KHT direktori pädevuses.

Lõikes 4 sätestatakse, et KHT-d juhib direktor, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist kohtute nõukogu. Direktoril on kohustus teha tihedat koostööd kõigi esimese ja teise astme kohtute esimeestega. Koostöö tagamiseks peaksid sünkroonselt kohtute nõukogu koosolekutega toimuma kohtujuhtide nõupäevad, mis võimaldavad kohtute esimeestel ja direktoril olulisemad küsimused enne kohtute nõukogu läbi arutada. Selline koostöövorm ja kohtu esimeeste osalemine kohtute nõukogu töös sõnaõigusega peavad tagama, et KHT ei kaugene kohtute igapäevastest muredest ja töötab kohtute jaoks. KHT direktor on kõige olulisem koostööpartner kohtute haldamisel ja arendamisel. Ta peab tagama, et kohtute tugiteenused on üle riigi ühtlaselt kõrgel tasemel. KHT direktori ja kohtute esimeeste koostöö

paremaks tagamiseks võib kohtute nõukogu otsustada jaotada ka KHT arendusvaldkonnad kohtu esimeeste vahel ära, st konkreetne kohtu esimees on konkreetsetes valdkonnas (näiteks IT) KHT direktori peamine koostööpartner. Selline arendusvaldkondade jagamine tähendab loomulikult seda, et kohtu esimees esindab selles valdkonnas kõikide kohtute huve, mitte vaid enda kohtuasutuse oma.

Direktori haridusele, töökogemusele, teadmistele ja oskustele esitatavad nõuded, mis on vajalikud teenistusülesannete täitmiseks, kehtestab kohtute nõukogu. Eelnõuga luuakse võimalus (KS-i § 58⁴ lõige 1), et KHT direktoriks võib olla ka kohtunik, eeldusel, et ta vastab kohtute nõukogu seatud nõuetele ja läbib konkursi edukalt.

Lõikes 5 sätestatakse, et KHT direktor nimetatakse ametikohale viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks ametiajaks järjest. Ametiaja ajaline piirang on vajalik, et tagada kohtusüsteemi pidev areng, milles mängib olulist osa ka KHT direktor.

Lõikega 6 sätestatakse KHT direktori pädevus. Kuna KHT-l on omaette, nõukogu poolt kindlaksmääratud pädevus, on oluline, et KHT direktoril oleksid osaliselt ATS-is sätestatud ametiasutuse juhi õigused. Punktis 1 sätestatud õigus nimetada ametisse ja vabastada ametist teenistujaid vastab ATS-i § 22 lõike 1 kohasele ametikohale nimetamise õigusele, mida on täiendatud õigusega sõlmida või lõpetada töötajatega töölepinguid. Nimetatud õiguste andmine on põhjendatud, kuna KHT direktor vastutab talle määratud ülesannete täitmise eest ning isikukoosseisu määramine on seejuures määrava tähtsusega. Punkt 2 vastab omakorda ATS-i § 67 lõikega 1 ametiasutuse juhile antud õigusele anda ametiasutuse töö korraldamiseks teenistuslaseid akte. Punkti 3 kohaselt täidab KHT direktor ka muid nõukogu antud ülesandeid.

KS-i § 42

KS-i § 42 reguleerib kohtu kodukorda. Kehtiva seaduse kohaselt on kohtu sisemist korraldust reguleeritud mitme eraldiseisva dokumendiga – eraldi kehtestatakse kohtu kodukord, koosseis, struktuur ja sisekorraeeskiri. Selline killustatus on tekitanud olukorra, kus kohtu töökorralduse terviklik ülevaade on raskesti hoomatav ning erinevate dokumentide kooskõla tagamine on halduslikult koormav.

Lõige 1 muudetakse selliselt, et esimese ja teise astme kohtu struktuur, koosseis, kohtuteenistujate ülesanded, sisekorraeeskiri ja töökorraldus nähakse ette kohtu kodukorras. Kodukorra kehtestab kohtu eestseisus, kuulates enne ära kohtu üldkogu arvamuse. Muudatus loob selguse, et kodukord on kohtu töökorralduse keskne alusdokument, mis koondab kogu sisemise juhtimise ja töökorralduse reguleerimise.

Erinevate dokumentide ühendamise vähendab halduslikku killustatust ja dubleerimist, lihtsustab muudatuste tegemist ning tagab parema õigusliku selguse ja läbipaistvuse kohtu sisekorra normides. Muudatuse järgi kehtestab kodukorra kohtu eestseisus, kuulates enne ära kohtu üldkogu arvamuse. See tagab, et kodukord kujundatakse kollegiaalselt ja kohtunikukonna osalusel, kuid otsus tehakse operatiivselt ja juhtimispädevusega tasandil.

Lõige 2¹. Kehtiva lõike 2¹ kohaselt nähakse kohtu kantselei kodukorras ette kohtuteenistujate ülesanded, kohtu asjaajamise kord ja kohtu muu töökorraldus. Muudatusega võetakse lõikest 2¹ välja sõnad „kohtuteenistujate ülesanded“, kuivõrd kohtuteenistujate ülesanded määratakse tulevikus kohtu kodukorras. Lisaks analüüsiti eelnõu koostamise käigus võimalust, et kodukorrad kehtestaks ministri asemel nõukogu. Siiski jõuti järeldusele, et kodukorra

kehtestamise õiguse üleandmine nõukogule eeldaks eraldiseisvat määruste ja nende volitusnormide sisulist muutmist ning ei ole otstarbekas seda selle eelnõu raames teha.

Vaatamata sellele vajavad tehnilistel põhjustel muutmist justiitsministri 19.12.2012. a määrus nr 60 „Kohtu registriosakonna kodukord“, 30.06.2010. a määrus nr 24 „Kohtu kinnistusosakonna kodukord“ ja 08.02.2018. a määrus nr 7 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord“.

KS-i § 42¹

Seadusesse lisatakse kohtu arengukava mõiste, eesmärk, koostamise alused ja kehtivus.

Lõike 1 kohaselt on kohtu arengukava strateegiline dokument, milles määratakse konkreetse kohtute grupi (näiteks esimese astme kohtu või ringkonnakohtu) arengueesmärgid, jõudlus kohtumenetluse liikide kaupa, nende saavutamiseks vajalikud tegevused ning ressursside ja rahastamise põhimõtted. Arengukava koostamine võimaldab siduda kohtute arendustegevuse ühtseks tervikuks, tagades kohtusüsteemi stabiilse ja sihipärase arengu.

Lõike 2 kohaselt peab kohtu arengukava olema kooskõlas Riigikogu kinnitatud riigi pikaajalise arengustrateegiaga. See tagab, et kohtute arengusuunad toetavad riigi üldisi strateegilisi eesmärgi, näiteks õigusriigi tugevdamist, kvaliteetsete avalike teenuste tagamist ja digiarengu edendamist.

Lõike 3 kohaselt kehtestatakse kohtu arengukava vähemalt neljaks aastaks. Selline periood võimaldab tagada arengueesmärkide elluviimiseks vajaliku järjepidevuse, samas võimaldades kava perioodiliselt üle vaadata ja ajakohastada muutunud vajaduste või olude põhjal.

Kohtu arengukava kinnitab nõukogu (KS § 41¹ lõige 1 punkt 1), kelle pädevusse kuulub kohtute arendustegevuse suunamine ja koordineerimine. Sellega tagatakse, et arengukava vastab kohtusüsteemi üldistele strateegilistele eesmärkidele ning kajastab kohtute vajadusi tervikuna.

KS-i § 43

KS-i § 43 tunnistatakse kehtetuks, kuna eelnõuga muudetakse normi reguleerimiseset ning kohtu eelarvet käsitletakse seadusesse lisatavas §-s 43¹.

KS-i § 43¹

KS-i § 43¹ reguleerib kohtu eelarvet. Lõikes 1 sätestatakse üldine põhimõte, et kohtute grupi eelarve ja Riigikohtu eelarve võetakse vastu riigieelarve seaduses sätestatud korras. Riigieelarve vaates liiguvad kohtud keskvalitsuse allsektoris riigiasutuste jaotusest põhiseaduslike institutsioonide jaotusesse (RES § 2 lõige 2). Põhiseaduslikele institutsioonidele ja nende haldusala asutustele kohaldatakse RES-i vaates ministeeriumi, ministeeriumi valitsemisala ja riigiasutuse kohta sätestatud, kui ei ole sätestatud teisiti (RES § 3 lõige 2).

Kohtute grupi eelarve koosseisus nähakse ette vahendid esimese ja teise astme kohtutele ning KHTle. Seega koosneb kohtute grupi eelarve nii kohtute kui ka KHT eelarvest, milles ette nähtud raha jaotatakse nõukogu otsuse põhjal kohtute ja KHT vahel. Seega kehtestab nõukogu liigenduse kaheksale kohtuasutusele ja KHT-le ning iga asutus kehtestab oma alaliigenduse ise ja korraldab selle alusel oma tööd. Tegemist on sisuliselt juba praegu kehtiva süsteemiga, kus kohtute grupieelarve (8 eraldiseisvat kohut) kinnitab Justiits- ja Digiministeerium ning iga kohus kehtestab vajaliku alaliigenduse oma seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks. Muudatuse tulemusel Riigikogu tasandil kohtute eelarvet administratiivselt kohtuasutuste vahel

ei liigendata, vaid seda teeb kohtusüsteem ise, st nõukogu, kes liigendab grupieelarve kaheksa kohtu ja KHT vahel. nõukogul endal eraldiseisvat eelarvet ei ole, nõukogu teenindamine tagatakse KHT eelarvest.

Lõige 2 selgitab eelarve eelnõu koostamise protsessi. Kehtivas seaduses ei ole eelarve koostamise protsess eraldi välja toodud, sest esimese ja teise astme kohtute puhul tegi seda täitevvõim ning see on täitevvõimu käsitlevates normides. Kuna riigieelarve vaates liigub kogu kohtusüsteem, st lisaks Riigikohtule ka ülejäänud kohtuasutused, põhiseaduslike institutsioonide alla, on arusaadavuse huvides see mõistlik ja vajalik riigieelarvesse puutuv kohtute seaduses reguleerida. Praegu koostatakse eelarvet selliselt, et Justiits- ja Digiministeerium kogub esimese ja teise astme kohtust sisendid ning jagab eelarve kohtute vahel laiali. Kohtud ei ole kaasatud eelarve läbirääkimistesse Vabariigi Valitsuses (v.a kohtute haldamise nõukoda arvamuse esitamisega). Seega on esimese ja teise astme kohtutel võimalus ise oma eelarvet koostada, kujundada ja kaitsta vähene ning sõltutakse oluliselt täitevvõimust. Arvestades, et tegemist on põhiseaduslike institutsioonidega, ei ole selline lahendus mõistlik. On oluline, et senine killustatud ja tasakaalustamata eelarveprotsess muutub eesmärgipäraselt juhituks. Muudatuse tulemusel ei saa täitevvõim sekkuda kohtute eelarve kujundamisse ning kohtud saavad kujundada eelarvet ise süsteemiselt ja arvestades endale seatud eesmärgi. Kohtud saavad ise oma eelarvevajadusi Riigikogu rahanduskomisjonis põhjendada ning kõikide kohtuastmete eelarve ühetaoline menetlemine tagab ka kohtusüsteemi eelarve läbipaistvuse.

Kohtute grupi eelarve projekti valmistab ette KHT direktor koostöös Justiits- ja Digiministeeriumi ja kohtute esimeestega ning esitab kinnitamiseks nõukogule. Seega esinevad kohtud ja KHT eelarve koostamisel ühes grupis ja eelarve jaotab laiali nõukogu.

Kuigi kohtute grupi eelarve eelnõu koostamine on nõukogu pädevuses, on oluline, et selle ettevalmistamisel osaleb ekspordina (mitte otsustajana) ka Justiits- ja Digiministeerium. See aitab kohtusüsteemil arvestada õigusloome ja IT arenguga ja tagab valdkonna eest vastutava ministri informeerituse.

Kohtute ja KHT eelarvete kulude liigendus jääb endiseks. Esimese ja teise astme kohtute eelarved vähenevad, sest kohtute eelarvetest liiguvad välja tugiteenuste osutamisega seotud tegevuskulud. KHTl tekib eelarve kohtutest üle antavatest kuludest ning Justiits- ja Digiministeeriumilt üle antavatest kuludest riigi eelarvestrateegia raames. Kirjeldatud viisil kujunenud eelarvetega on kohtutele tagatud tugiteenuste osutamine senises mahus ja senisel tasemel. Kohtutest tegelikult KHTsse ümber tõstetavate tegevuskulude maht selgub siis, kui on kindlaks määratud ümbertõstetavad teenistuskohad ning koosseisude ja kulude ümbertõstmise kuupäev.

Kohtute esimehed ja KHT juht sõlmivas kokkulepped osutatavate tugiteenuste mahus ja kvaliteedis. Need määravad KHT koosseisu, töökorralduse ning juhtimisstruktuuri. Tugiteenuste läbimõeldud ja tõhusa korraldamisega vähenevad kulud ning vabaneb eelarvet, mida saab kasutada koosseisu muutmiseks ning töötasude korrigeerimiseks. Seega on muudatus planeeritud kuluneutraalsena, st muudatuse elluviimiseks ei planeerita lisaraha eraldamist riigieelarvest, vaid kasutatakse olemasolevaid vahendeid ning optimeeritakse tööprotsesse.

Kohtute senine kogemus tugiteenuste konsolideerimisel kinnitab, et teenuste kohtuteülene osutamine toob kaasa töökorralduse ja -koormuse ühtlustumise. Tugiteenuste konsolideerimisega kaasnev tõhususe suurenemine juhtimises ja töökorralduses vabastab

ressurssi KHT toimimiseks vajalike lisanduvate ametikohtade katteks. KHT struktuuriga määratakse asutuse juhtimisvaldkonnad ning juhtimistasandite arv. Teenuste ja nendega seotud kulude üleandmist lihtsustab see, et turva-, personali-, arhiivi-, infotelefoni- ja tõlketeenuse osutamiseks on kohtud juba moodustanud kohtuteülesed teenistused. Finantsjuhtimine, varahaldus ja analüüs on kohtutes tsentraliseeritud väiksemal määral, peamiselt kohtudirektorite juhitavate kohtute kaupa. Seega on paljud valdkonnad juba praegu kujundanud kohtuteülese teenuse osutamiseks vajaliku ja optimaalse struktuuri, juhtimismudeli ning koosseisu ning oma eelarvega. Kohtutel on lisaks teenistustele olemas kohtuteülesed valdkondlikud spetsialistid: kohtute IKT koordinaator, andmekvaliteedi juht, koolitusjuht ja andmekaitse spetsialist. Samuti on kohtud, eriti viimastel aastatel, üle vaadanud kantselei ja kohtuistungisekretäride valdkonna juhtimisstruktuuri ning loonud ja rahastanud juhtide ametikohti. Digitoimikute ja elektroonilistes kanalites esitatud menetlusedokumentide osakaalu suurenemisega ligi 90%-ni on muutunud võimalikuks ja aina mõistlikumaks kantselei töö korraldamine kohtute üleselt.

Lõike 3 kohaselt lisatakse kohtute grupi eelnõule vastava eelarveaasta oodatavad tulemused lähtudes kohtute arengukavast. Eelarve eelnõuga koos esitatakse ka kohtute arengukava, tulevase eelarveaasta oodatavad tulemusnäitajad (seostatuna kohtute töökoormuse mõõtmise meetodika ja kohtute rahastusega), vajaduse korral eelarvega seotud ettepanekud kohtute seaduse muutmiseks (kohtunike arv, kohtumajad).

RESi § 26 lõike 5¹ alusel liigendatakse muudatuse jõustumisel kohtute grupi kulud ja täiendavalt riigiasutuste või riigiasutuste gruppide kaupa. Kohtute puhul kehtib sama paragrahvi lõikega 5² tehtav erand, et eelarvet asutuste kaupa välja ei tooda, vaid see jääb kohtute grupi tasandile, eristades:

- 1) tööjõukulud;
- 2) majandamiskulud;
- 3) sotsiaaltoetused, eristades seadusest tulenevad toetused;
- 4) investeeringutoetused;
- 5) muud toetused, eristades seadusest tulenevad toetused;
- 6) finantskulud;
- 7) muud kulud, sealhulgas amortisatsioonikulu.

Riigikogule esitatavas riigieelarve eelnõus peavad olema kajastatud põhiseaduslike institutsioonide taotletud vahendid, välja arvatud kinnisasjadega seotud investeeringud, mahus, mille Riigikogu rahanduskomisjon on makromajandusproгноosi arvestades heaks kiitnud (RES § 38 lõike 2¹).

Kohtute grupi eelarvega seotud tehnilise teenindamise tagab KHT, st kogu kohtute grupi eelarve projekti koostamine, kohtute nõukogule esitamine ja andmete eelarve süsteemi (REIS) kandmine. Kohtute grupi liikuvate kulude jaotust majandusliku sisu järgi 2025. aasta näitel iseloomustab alljärgnev tabel.

Tabel 4. Kohtute grupi koonduvate kulude eelarve 2025. aasta näitel (eurodes)

Majanduslik sisu	Eelarve
Õigusmõistmise ametnike tööjõukulud	-12 275 086
KRAPSi (kohtunikud, kohtujuristid, kohtunikuabid) tööjõukulud	-37 136 358
Majandamiskulud	-896 751
Riigi Kinnisvara ASi kulu	-5 335 194

Kohtute kolmandate isikute tasud	-1 968 000
Kohtute postikulud	-635 000
Käibemaks tegevuskuludelt	-1 909 639
Amortisatsioon	-37 500

Lõike 4 kohaselt osaleb Riigikogus kohtute grupi eelarve läbirääkimistel ning esindab esimese ja teise astme kohtuid nõukogu esimees, st Riigikohtu esimees, samamoodi nagu ka Riigikohtu eelarve läbirääkimistel esindab Riigikohtu esimees. Justiits- ja digiminister osaleb Riigikogus sõnaõigusega. Selline lahendus, kus Riigikohtu esimees esindab läbirääkimistes kahte eelarvet, on põhjendatud, sest muudatus aitab muu hulgas tagada kogu kohtusüsteemi rahastuse ühetaolise esindatuse ja läbipaistvuse. Analoogselt on praegu Riigikohtu esimehe ülesanne esitada Riigikogule ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise korraldamise kohta (KS § 27 lõige 3), st ka nii esimese kui teise astme kohtute kohta, kus Riigikohtu esimees esindab kogu kohtusüsteemi vaadet.

Lõike 5 kohaselt liigendab nõukogu riigieelarves märgitud kohtute grupi vahendid administratiivselt ja majandusliku sisu järgi esimese ja teise astme kohtute ja KHT vahel. Sellise liigenduse valmistab ette KHT direktor koostöös kohtute esimeestega.

Lõike 6 kohaselt koostavad kohtud ja KHT lõikes 5 nimetatud liigenduse alusel oma eelarved.

Lõike 7 kohaselt avaldatakse nõukogu liigendatud kohtute eelarved kohtute veebilehel. Kõik riigieelarvega seotud dokumendid (eelarve projekt, selle seletuskiri ja muud lisad, vastuvõetud eelarve, lisaeelarved, riigieelarve täitmise aruanne) ning eelarvemenetlus on avalikud. Kuivõrd Riigikogu poolt vastu võetud riigieelarves jäävad kohtute eelarved väga üldisele tasemele ja liigendus sünnib kohtusüsteemi sees, siis sätte eesmärk on tagada kohtute eelarve avalikkus ja läbipaistvus.

Lõige 8 täpsustab, et nõukogul on õigus kohtute grupi liigendust, esimese ja teise astme kohtute ning KHT eelarvet eelarveaasta jooksul muuta riigieelarve muutmise põhjal, vastava kohtu esimehe ja KHT direktori ettepanekul või muul mõjuval põhjusel oma algatusel, kuulanud ära kohtu esimehe ja KHT direktori arvamuse. Muudatused avaldatakse lõike 7 kohaselt.

KS § 45 lõiked 2 ja 3

KS § 45 reguleerib järelevalvet. Õigusemõistmise korrakohase toimimise, kohtunike kohustuste täitmise ning kohtute infosüsteemi andmete korrakohase edastamise üle teeb järelevalvet kohtu esimees.

Lõike 2 kehtiva sõnastuse kohaselt teeb esimese ja teise astme kohtu esimehe kohustuste täitmise üle järelevalvet valdkonna eest vastutav minister. Valdkonna eest vastutav minister võib nõuda kohtu esimehelt seletusi õigusemõistmise korrakohase toimimise kohta kohtus. Muudatusega sätestatakse, et järelevalvepädevuse esimehe üle on nõukogul.

Lõige 3 tunnistatakse kehtetuks. Kehtiva sõnastuse kohaselt teeb kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna tegevusvaldkonnas järelevalvet kohtudirektor. Tsiviilosakonna, süüteoosakonna ja eestkoste järelevalve osakonna kohtunikuabi üle teeb järelevalvet kohtu esimees.

Muudatus on vajalik, kuna kohtudirektorite volitused lõpevad KHT tööle hakkamisega. Muudatuste tulemusel on kohtutes kohtuteenistujad, kelle nimetab ametisse kohtu esimees.

Kohtu esimehel on ka järelevalvepädevus (ametisse nimetaja pädevus ATSi järgi) kõigi nende teenistujate suhtes, kelle ta ametisse nimetab. Seega ei ole vaja eraldi reeglit kohtunikuabide üle järelevalve tegemise kohta.

KS § 45¹ lõige 3

Muudatus on seotud KHNi kujundamisest nõukoguks. Edaspidi kehtestab kohtute haldamise nõukoja asemel kohtuasja teise kohtusse lahendamiseks suunamise täpsemad põhimõtted kehtestada nõukogu.

KSi § 45² lõiked 1 ja 3

Lõike 1 muudatusega täiendatakse massilisest sisserändest tingitud hädaolukorra reeglistikku. Muudetakse kohtute seaduse § 45² lõiget 1, mis määratleb, milliseid kohtuasju võivad maakohtu ja ringkonnakohtu kohtunikud halduskohtu koosseisus lahendada.

Alates 30.06.2020 kehtivas redaktsioonis on kohtute seadust täiendatud §-ga 45², mis reguleerib maakohtu ja ringkonnakohtu kohtuniku ajutist kaasamist halduskohtu koosseisu. Kehtiva § 45² lõikes 1 on kaasamine piiratud väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse (VSS) §-s 15⁴ ja välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse (VRKS) §-s 36⁶ reguleeritud välismaalase kinnipidamisega hädaolukorras. VSSi § 15⁴ lõige 3 ja VRKSi § 36⁶ lõige 3 võimaldavad Politsei- ja Piirivalveametil (PPA) või Kaitsepolitseiametil taotleda massilisest sisserändest tingitud hädaolukorras luba välismaalase kinnipidamiseks kuni seitsmeks päevaks, kui massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorras ei ole objektiivse takistuse tõttu võimalik teha vajalikke menetlustoiminguid, et kohus saaks hinnata välismaalase kinnipidamise põhjendatust nn korralisel alusel, milleks on VSSi § 23 lõige 1 ja VRKSi § 36¹ lõige 2.

VSSi § 15⁴ lõikes 3 ja VRKSi § 36⁶ lõikes 3 sätestatud erakorralistel alustel kinnipidamisel on kahtlemata massilisest sisserändest tingitud hädaolukorras oma roll. Samas on ka massilisest sisserändest tingitud hädaolukorras paljudel juhtudel juba 48 tunni jooksul olemas piisavalt teavet, et taotleda isiku kinnipidamist kuni kaheks kuuks VSSi § 23 lõikes 1 või VRKSi § 36¹ lõikes 2 sätestatud alusel. Ka 2023. a novembris toimunud PPA ja kohtumenetluse harjutusõppusel (kus harjutati muu hulgas maakohtunike kaasamist halduskohtute koosseisu massilisest sisserändest tingitud hädaolukorra tingimustes) ilmnas, et PPA menetlejad eelistavad võimaluse korral taotleda luba kinnipidamiseks kuni kaheks kuuks VSSi § 23 lõike 1 või VRKSi § 36¹ lõike 2 alusel. Sellisel juhul ei teki nii kiiresti vajadust esitada kohtule uut kinnipidamise taotlust, kui seitsme päeva jooksul ei selgu, et isikul võib lubada vabaduses viibida. Kehtiv õigus ei võimalda nende taotluste lahendamiseks maa- ja ringkonnakohtunikke halduskohtu koosseisu kaasata. Seega võib tekkida olukord, kus massilisest sisserändest tingitud hädaolukorras tekib samaväärne või isegi suurem ressursipuudus nn korralisel alusel kinnipidamise asjades.

Sellepärast nähakse eelnõus ette, et halduskohtu koosseisu ajutiselt kaasatud kohtunik võib menetleda kõiki alates massilisest sisserändest tingitud hädaolukorra algusest Eestisse saabunud välismaalaste, sealhulgas rahvusvahelise kaitse taotlejate kinnipidamise või selle pikendamise taotlusi. Need hõlmavad kinnipidamist VSSi, VRKSi ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 604/2013 alusel. Kinnipidamise pikendamise taotluste menetlemise õigus on vaja sättega hõlmata sellepärast, et kui massilisest sisserändest tingitud hädaolukord kestab pikemat aega ja viibimisaluseti välismaalasi ei õnnestu piisavalt kiiresti tagasi või välja saata, tekib olukord, kus kinnipidamise pikendamise taotlusi võib olla vaja menetleda peaaegu sama suurel hulgal kui esmaseid kinnipidamise taotlusi. Samuti võib kinnipidamise

pikendamise taotluste menetlemise vajadus tekkida oluliselt kiiremini kui kahe kuu jooksul, sest ebaselges, ent kiiresti muutuvas olukorras (näiteks isik on tuvastamata, kuid seda võib olla võimalik kiiresti teha) võib olla õiguslikult põhjendatud anda luba kinnipidamiseks lühemaks ajaks kui kaheks kuuks. Seega annab säte massilisest sisserändest tingitud hädaolukorras vajaliku paindlikkuse.

Lõike 3 muudatus on seotud KHNi kujundamisest nõukoguks. Edaspidi kehtestab nõukogu kehtestada maakohtu ja ringkonnakohtu kohtuniku halduskohtu koosseisu ajutise kaasamise täpsemad põhimõtted.

KSi § 45⁴

Seadust täiendatakse §-ga 45⁴ ja sätestatakse erisus tarbijakrediidi asjade lahendamiseks jaotamisel.

Lõige 1 näeb ette tarbijakrediidi asja definitseiooni. Tarbijakrediidi asi on tsiviilasi, kus lahendatakse hagi, mille esemeks on tarbijakrediidilepingust või elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidilepingust tulenev nõue.

Tarbijakrediidileping on VÕS § 402 lõike 1 järgi krediidileping, millega oma majandus- või kutsetegevuses tegutsev krediidiandja annab või kohustub andma tarbijale krediiti või laenu. Krediidileping on VÕS § 401 lõike 1 järgi leping, millega üks isik (krediidiandja) kohustub andma teise isiku (krediidisaaaja) käsutusse rahasumma (krediit), krediidisaaaja aga kohustub krediidi kasutamise eest maksma tasu ja lepingu lõppemisel krediidi tagasi maksma. Elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidileping on VÕS § 402 lõike 2 järgi tarbijakrediidileping, mis on tagatud hüpoteegiga või muu võrreldava tagatisega, või tarbijakrediidileping, mille eesmärk on kinnistu, hooneühistu liikmesuse või olemasoleva või kavandatava ehitise omandamine või nimetatud õiguste säilitamine.

VÕS § 1 lõike 5 järgi on tarbija füüsiline isik, kes teeb tehingu, mis ei seonu iseseisva majandus- või kutsetegevuse läbiviimisega. Riigikohus on leidnud, et kui majandus- või kutsetegevuses tegutsev isik annab füüsilisele isikule krediiti või laenu, tuleb eeldada tarbijakrediidilepingut (RKTko 11.10.2023, 221-20479/30, p 11; RKTkm 24.11.2023, 2-21-13098/50, p 12; RKTkm 12.06.2024, 2-23-116386/18, p 14.1.1; RKTko 03.07.2024, 2-22-11970/29, p 13). Riigikohus lisanud, et „[o]ma eesmärkidest tulenevalt tegutseb äriühing üldjuhul alati majandustegevuses“ ja „kui äriühing sõlmib tarbijaga lepingu, millega annab talle krediiti või laenu, ei ole sellise lepingu kvalifitseerimisel tarbijakrediidilepinguks oluline see, kas äriühing annab laenu oma põhilise majandustegevusena, teeb seda aeg-ajalt või esimest korda“ (RKTko 03.07.2024, 2-22-11970/29, p-d 12 ja 15).

Hagi saades tuleb anda esialgne hinnang, kas tegemist on tarbijakrediidi asjaga. Eelnevalt viidatut arvestades saab eeldada, et kui äriühing esitab füüsilise isiku vastu krediidilepingust tuleneva nõude, siis on tegemist tarbijakrediidi asjaga. Iseenesest ei ole välistatud, et asja lahendamisel selgub, et nõude aluseks ei olegi VÕS § 402 lõike 1 tähenduses tarbijakrediidileping või § 402 lõike 2 tähenduses elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidileping. Asja lahendamisel antav lõplik õiguslik kvalifikatsioon ei mõjuta asja jaotamist.

Lõige 2 näeb ette tarbijakrediidi asja jaotamise selle maakohtu kohtunike vahel vastavalt selle maakohtu tööjaotusplaanile, mille tsiviilosakonna töökoormus on kõige väiksem. Kui töökoormus on kõige väiksem alluvusjärgse maakohtus, siis jaotatakse asi alluvusjärgse maakohtu tsiviilkohtunike vahel. Kui töökoormus on kõige väiksem teises maakohtus, siis

jaotatakse asi selle maakohtu tsiviilkohtunike vahel. Mõlemal juhul lähtutakse selle kohtu tööjaotusplaanist, kus asub asja lahendava kohtuniku alaline teenistukoht.

Lõige 3 rõhutab üle, et kohtualluvus ega asja arutamise koht asja jaotamisest ei muutu ning kohtunik menetleb asja alluvusjärgse maakohtu kohtunikuna. See tähendab, et kohtuistung toimumise koha osas lähtutakse TsMS § 74 lõikest 2. Kui asi jaotatakse alluvusjärgse maakohtu kohtunike vahel, siis lõige ei oma sisulist tähendust. Lõige omab tähendust, kui asi jaotatakse mõne muu maakohtu kohtunike vahel.

Lõige 4 näeb ette, et kui kohtunik arutab asja teise maakohtu kohtunikuna, siis hüvitatakse talle sellega seotud kulud. Kuna valdav osa tarbijakrediidi asjadest lahendatakse kirjalikus menetluses, siis võib eeldada, et lähetusteks märkimisväärselt vajadust ei teki.

Muudatuste rakendamiseks tuleb täiendada Kohtute Infosüsteemis kohtunikule kohtuasjade jagamise funktsionaalsust. Asjade jagamise funktsionaalsuse muudatus peab võimaldama pidevalt maakohtute töökoormuse valdkondlikku ühtlustamist, st süsteem peab igal ajahetkel suutma leida kõige väiksema töökoormusega maakohtu ja teises etapis arvestama lisaks kohtuniku spetsialiseerumisele ka töökoormusega. Võimalusel peab asjade jagamise funktsionaalsus tagama ka kohtuniku ja menetlusosaliste võimalikult väike sõiduvajaduse.

KSi § 45⁵

Seadust täiendatakse paragrahvida 45⁵, mis reguleerib vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asjade lahendamiseks jaotamist.

Lõige 1 näeb ette vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asja definitsiooni. Vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asi on haldusasi, kus lahendatakse kinnipeetava, arestialuse või vahistatu kaebust vangla haldusakti või toimingu peale või vangla tekitatud kahju hüvitamiseks. Sisuliselt on tegemist kaebustega, mille esitamiseks on vaja läbida VangS § 11 lõigetes 5 ja 8 ettenähtud kohustuslik kohtueelne menetlus (RKHKo 21.06.2017, 3-3-1-95-16, p 14; RKHKm 07.06.2018, 3-17-2610/32, p 12; RKHKo 28.02.20, 3-17-1503/36, p 18; RKHKm 30.11.2023, 3-22-1679/23, p 13; RKHKm 19.12.2023, 3-23-1915/18, p 13; RKHKm 31.03.2025, 3-24-660/18, p 12).

Lõige 2 näeb ette vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asja jaotamise selle halduskohtu kohtunike vahel ja vastavalt selle halduskohtu tööjaotusplaanile, mille töökoormus on kõige väiksem. Kui töökoormus on kõige väiksem alluvusjärgsel halduskohtul, siis jaotatakse asi alluvusjärgse halduskohtu kohtunike vahel. Kui töökoormus on kõige väiksem teisel halduskohtul, siis jaotatakse asi teise halduskohtu kohtunike vahel.

Lõige 3 rõhutab üle, et kohtualluvus ega asja arutamise koht asja jaotamisest ei muutu ning kohtunik menetleb asja alluvusjärgse halduskohtu kohtunikuna. Kui asi jaotatakse alluvusjärgse halduskohtu kohtunike vahel, siis lõige sisulist tähendust ei oma. Lõige omab tähendust, kui asi jaotatakse teise halduskohtu kohtunike vahel.

Lõige 4 näeb ette, et kui kohtunik arutab asja teise halduskohtu kohtunikuna, siis hüvitatakse talle sellega seotud kulud. Kuna valdav osa asjadest lahendatakse kirjalikus menetluses, siis võib eeldada, et lähetusteks märkimisväärselt vajadust ei teki.

Muudatuste rakendamiseks tuleb täiendada Kohtute Infosüsteemis kohtunikule kohtuasjade jagamise funktsionaalsust. Asjade jagamise funktsionaalsuse muudatus peab võimaldama

pidevalt halduskohtute töökoormuse ühtlustamist, st süsteem peab igal ajahetkel suutma leida väiksema töökoormusega halduskohtu ja teises etapis arvestama lisaks kohtuniku spetsialiseerumisele ka kohtunike töökoormusega.

KSi § 46

KSi § 46 reguleerib kohtute aruandlust ning sätestab, et esimese ja teise astme kohtud esitavad valdkonna eest vastutavale ministrile kohtuasjade kohta statistilise aruande. Aruande vormi kinnitab ja esitamise tähtaja määrab valdkonna eest vastutav minister. Muudatus täpsustab kohtute aruandluse esitamist ja vastutust ning loob ühtse korra aruannete esitamiseks ja avalikustamiseks.

Lõike 1 muudatuse kohaselt esitavad kohtud nõukogule aruande õigusemõistmise korrakohasest toimimisest kohtus. Eesmärk on tagada kohtusüsteemi toimimise regulaarne hindamine ja võimaldada nõukogul saada terviklik ülevaade õigusemõistmise kvaliteedist, koormusest ja korralduslikest aspektidest erinevates kohtutes. Selline aruandlus toetab süsteemset analüüsi ning aitab kavandada meetmeid õigusemõistmise tõhususe ja kvaliteedi parandamiseks.

Lõike 2 kohaselt esitab KHT kohtute grupi tegevusaruande, näidates ära eelarve ja oodatavate tulemuste täitmise aruande. Muudatus võimaldab hinnata kohtute töö tulemuslikkust nii finantskui ka sisuliste eesmärkide kaupa, tagades läbipaistvuse ja vastutuse avaliku ressursi kasutamisel. Tulemusnäitajad on kohtu arengukavas määratud mõõdikud, mille abil hinnatakse seatud arengueesmärkide täitmist ja kohtute tegevuse tulemuslikkust. Need võivad hõlmata näiteks menetlusosaliste rahulolu ning haldusressursside kasutamise tõhusust, menetluse kiirust ja jõudlust liikide kaupa. Tulemusnäitajate süsteem võimaldab siduda arengukavas seatud eesmärgid konkreetsete mõõdetavate tulemustega ning tagada objektiivse tagasiside kohtute töö ja arengu kohta.

Nõukogu kehtestab aruannete vormid ja esitamise tähtajad, aruanded avalikustatakse kohtute veebilehel.

KSi § 49 lõige 1, lõike 2 punkt 3

Lõige 1 reguleerib kohtuniku ametivälist töötamist kohtunikuameti kõrvalt. Kohtuniku ametikitsenduste täpsema reguleerimise vajadus tuleb PSi § 147 lõikest 3, mille kohaselt kohtuniku ametiväline töötamine on üldjuhul keelatud, välja arvatud seaduses ettenähtud juhtudel. Muudatusega täpsustatakse kohtuniku lubatud ametiväliseid tegevusi, mille eesmärk on anda kohtunikule rohkem võimalusi erialasteks väljakutseteks ning ühtlasi toetada tema enesearengut ja motiveerida teda kohtunikutöös. Lõike 1 teist lauset muudetakse esiteks selliselt, et kohtunik võib osaleda ka rahvusvaheliste organisatsioonide töös, näiteks rahvusvahelises kohtus, jätkates samal ajal kohtunikutööd. Samuti täpsustatakse, et kohtunik võib tegeleda ka õigusloome ning muu loomingu tegevusega. Õigusloome võib sisaldada osavõttu õigusaktide eelnõude väljatöötamises näiteks ekspertide komisjonides või eelnõudele eksperdiarvamuste koostamist.

Lõike 2 punkt 3. KSi § 49 lõige 2 näeb ette kohtunikuametiga seotud piirangud, mille eesmärk on tagada kohtuniku erapooletus ja sõltumatus. Kehtiva korra kohaselt ei või kohtunik olla äriühingu asutaja, juhtimisõiguslik osanik, juhatuse või nõukogu liige ega välismaa äriühingu filiaali juhataja. Eelnõu koostamisel arutati, kas kaotada piirang, mille kohaselt ei tohi kohtunik kuuluda temale kuuluva ainu- või enamusosalusega äriühingu, eeskätt investeeringute haldamiseks loodud äriühingu juhatusse. Leiti, et kohtunik ei tohiks sattuda oma vara

valitsemisel halvemasse olukorda võrreldes teiste õigussubjektidega. Kohtunikuametiga kaasnevad ametipiirangud on püsinud muutumatuna alates KSi jõustumisest 2002. aastal ning kattuvad suures osas kuni 28.07.2002 kehtinud kohtuniku staatuse seaduse §-s 4 sätestatud piirangutega. Samas äri- ja majanduskeskkond on oluliselt edasi arenenud, mistõttu puudub mõistlik põhjendus, miks kohtunik ei peaks saama oma vara haldamist korraldada ka äriühingu vormis, kui see ei kahjusta kohtuniku ametiülesannete täitmist. Näiteks kinnisvarasse investeerida või hallata üürikinnisvara on maksunduslikust aspektist otstarbekam äriühingu vormis.

Kohtuniku eetikakoodeksi punkti 5 järgi võib kohtunik osaleda tegevuses, mille eesmärk on tulu saamine, arvestades hea käitumise ja ausa äritegevuse tavasid. Kohtunike eetikanõukogu on märkinud⁷⁹, et ametikitsenduste eesmärgiks pole keelata mis tahes tulu teenimine, kuivõrd kohtunik on samamoodi aktiivne ühiskonnaliige, kelle kaasalöömine erinevates tegevustes on piiratud vaid niivõrd, kuivõrd see läheb vastuollu õigusemõistmise huvidega. Ka mõnes Euroopa riigis on kohtunikel lubatud äriühingut juhtida, et hallata enda või oma perekonna vara. Näiteks Slovakkias ei või kohtunik kuuluda ärilisel eesmärgil tegutseva juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorganisse ega muul moel ettevõtluses osaleda, välja arvatud oma vara haldamiseks⁸⁰. Ka Inglismaa ja Walesi kohtusüsteemis ei tohi täistööajaga kohtunikud (ingl *salaried judges*) olla äriühingu juhi rollis, välja arvatud juhul, kui see on seotud perekonna vara haldamisega⁸¹.

Eelnõuga muudetakse lõike 2 punkti 3 sõnastust selliselt, et kohtunik ei või olla äriühingu juhatuse või nõukogu liige, välja arvatud juhul, kui tegu on tema enda või ühisvarasse kuuluva ainuosalususe või enamusosalusega äriühinguga, ja see tegevus ei kahjusta õigusemõistmist. Kehtima jääb piirang, mille kohaselt kohtunik ei või olla välismaa äriühingu filiaali juhataja. Muudatus võimaldaks kohtunikul luua ja juhtida äriühinguid eelkõige oma vara haldamiseks ja investeerimiseks, kui see ei kahjusta õigusemõistmist, ning välistaks kohtuniku osalemise sellise ühingu juhtimises, mille kontroll ei ole tema enda käes.

KS § 53 lõiked 2 ja 4

KS § 53 reguleerib avaliku konkursi väljakuulutamist kohtunikukohale. Kehtiva korra kohaselt sätestab lõige 1, et kohtunikud nimetatakse ametisse avaliku konkursi alusel. Lõige 2 loetleb konkreetset kohtunikukohad ning sätestab, et konkursi esimese ja teise astme kohtu kohtunike kohtadele kuulutab välja valdkonna eest vastutav minister ja Riigikohtu kohtuniku vaba koha täitmiseks Riigikohtu esimees.

Lõike 2 esimest lauset muudetakse selliselt, et avaliku konkursi esimese ja teise astme kohtuniku vaba koha täitmiseks kuulutab välja valdkonna eest vastutava ministri asemel nõukogu. Konkurss kuulutatakse halduskohtu, maakohtu tsiviil- või süüteovaldkonna ning ringkonnakohtu haldus-, kriminaal- või tsiviilkolleegiumi kohtuniku vaba koha täitmiseks. Konkursi Riigikohtu kohtuniku vaba koha täitmiseks kuulutab ka edaspidi välja Riigikohtu esimees. Eelnõu koostamise käigus arutati ka seda, kas Riigikohtu esimees võiks ka esimese ja teise astme kohtuniku konkursi välja kuulutada. Leiti, et kuivõrd edaspidi on nõukogu ülesanne esimese ja teise astme kohtute eelarve jaotamine ning otsustada ka kohtunike jagunemise kohtumajade vahel, on just nõukogu kõige pädevam, et hinnata konkursi väljakuulutamise

---

⁷⁹ [Kas kohtunik tohib osa võtta filmivõtetest, mille eest makstakse lisatasu? – riigikohus.ee](https://www.riigikohus.ee)

⁸⁰ Constitution of the Slovak Republic, article 145a <https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf>.

⁸¹ Guide to Judicial Conduct (July 2023), lk 11 <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/06/Guide-to-Judicial-Conduct-2023.pdf>.

vajadust konkreetse esimese või teise astme kohtu kohtuniku kohale. See ei välista seejuures, et ettevalmistus kohtunike konkursside väljakuulutamiseks tehakse Riigikohtus. Sellist lahendust toetas ka kohtute haldamise nõukoda oma 24. mai 2024. aasta istungil. Tuleb silmas pida, et konkursid kuulutatakse välja ka edaspidi koostöös kohtute esimeestega, st neil on parim teadmine kohtunikukohtade vabanemisest.

Lõikest 4 jäetakse välja tekstiosa „või 58“. Muudatus on seotud seaduseelnõu 633 SE jõustumisel KSi § 58 kehtetuks tunnistamisega.

KSi § 55 lõige 4

Lõikes 4 tehakse tehniline täpsustus, et enne Riigikohtu kohtuniku ametisse nimetamist kuulab Riigikohtu esimees muu hulgas ära nõukogu arvamuse, mitte enam kohtute haldamise nõukoja arvamuse.

KSi § 57 lõiked 1 ja 1¹

Lõike 1 esimese lause muutmine on tingitud kohtuhalduse üleminekuga nõukogule. Muudatusega täpsustatakse, et ettepaneku kohtuniku üleviimiseks teise kohtusse saab teha nõukogu, mitte justiits- ja digiminister. Ka kohtuniku üleviimise kohtu esimehe ametikohale otsustab edaspidi justiits- ja digiministri asemel nõukogu (lõige 1¹).

Lõike 1 teise lause muudatus on seotud eestseisuse moodustamisega. Kehtivas seaduses on sätestatud, et esimese astme kohtuniku võib kohtu esimees tema nõusolekul määrata alaliselt teenistusse teise kohtumajja, olles enne ära kuulanud kohtu üldkogu arvamuse. Muudatusega asendatakse üldkogu arvamuse ära kuulamise nõue kohtu eestseisuse arvamuse ära kuulamisega. Muudatuse eesmärk on lihtsustada ja tõhustada kohtunike teenistuse korraldamist ning viia otsustamine vastavusse kohtute sisemise juhtimise põhimõtetega.

Kohtu eestseisus on kohtute juhtimisstruktuuris väiksem ja töökorralduslikult paindlikum organ kui kohtu üldkogu, mis koosneb kohtu kõigist kohtunikest. Eestseisus tegeleb jooksvalt kohtu töö korraldamise, töökoormuse ja personaliküsimustega ning omab seetõttu paremat ülevaadet kohtumajade töökorralduslikest vajadustest ja ressursside jaotusest nii esimese kui ka teise astme kohtus.

Seetõttu on eestseisuse arvamuse ära kuulamine konkreetse kohtuniku alalise teenistuse määramisel sisuliselt põhjendatum ja menetluslikult otstarbekam kui üldkogu kaasamine, mille arvamus on pigem üldise poliitika kujundamiseks mõeldud. Muudatus ei vähenda kohtunike osalust otsustusprotsessis, vaid kohandab selle sobivamale juhtimistasandile, tagades kiirema ja paindlikuma menetluse.

KSi § 58⁴ lõiked 1, 2, 5 ja 6

KSi § 58⁴ reguleerib kohtuniku töötamist väljaspool kohut.

Lõike 1 esimest lauset täiendatakse selliselt, et kohtunikku võib tema soovil ja esimehe nõusolekul viia lisaks juriidilisele tööle riigi ametiasutuses või avalik-õigusliku ülikooli õigusteaduse õppejõuks tähtajaliselt üle ka KHTsse. Täiendus on vajalik, et võimaldada ka kohtunikel KHT töös täiskohaga osaleda. Analoogselt töötab ka Soome kohtute ametis tähtajaliselt (kolm aastat) kuni kuus roteerunud kohtunikku. Esimehe nõusolek on seejuures roteerumiseks vajalik, kuna kohtute seaduse kohaselt vastutab kohtu esimees õigusemõistmise korrakohase toimimise eest kohtus. Kui kohtu esimehe hinnangul võib kohtuniku eemalolek seada õigusemõistmise korrakohase tagamise ohtu, peab tal olema võimalus nõusoleku

andmisest keelduda. Seega on nõusoleku andmisest keeldumise eelduseks mõjuv põhjus ning probleemide korral tuleb olukord lahendada kohtu esimehe ja KHT direktori koostöös.

Lõike 1 teist lauset täiendatakse selliselt, et kohtuniku võib lisaks riigi peaprokurörile, õiguskantslerile või riigikontrolörile nimetada ka KHT direktoriks. Erinevalt lõike esimesest lausest ei eelda see kohtu esimehe nõusolekut.

Lõike 2 teises lauses täpsustatakse, et kohtuniku võib nimetada ka delegaatprokuröri ametikohale. Muudatusega lisatakse delegaatprokurör tagasi seadusesse, kuna selle väljajätmine varasemates redaktsioonides on tekitanud ebaselgust. Seetõttu on vaja sätestada selgesõnaliselt, et kohtunik võib olla nimetatud ka delegaatprokuröri ametikohale, et tagada õigusselgus.

Lõikes 5 täpsustatakse, et kohtunik võib tagasi pöörduda samasse valdkonda. Kohtunikul on õigus oma spetsialiseerumise järgi tagasi pöörduda kas tsiviil- või süüteovaldkonda, st kui kohtunik lahkus näiteks perekonnaõiguse osakonnast, kuid kohtusse naasmise ajal ei ole maakohtus vaba kohta perekonnaõiguse osakonda, siis naaseb kohtunik teise tsiviilvaldkonna osakonda. Seetõttu on asjakohane tagada kohtuniku tagasipöördumise õigus just vastavasse **valdkonda**, mitte kindlasse osakonda.

Lõike 6 muudatus on seotud kohtunike üldarvu kehtestamisega seaduses. Kehtiva seaduse kohaselt on kohtunike arvu ja nende jaotuse kohtumajade vahel määranud valdkonna eest vastutav minister. Muudatuse tulemusena ministri määrust kohtunike arvu kindlaksmääramiseks enam ei anta ning esimese ja teise astme kohtunike üldarv sätestatakse seaduses.

Sellest tulenevalt on vajalik täpsustada kehtivat erandit, mis puudutab olukorda, kui kohtunik pöördub pärast väljaspool kohtu töötamist tagasi kohtusse. Kui kohtunike arvu ei määrata enam ministri määrusega, ei ole kehtivas sõnastuses piisavalt selge, kas ja millisel viisil on sellisel juhul võimalik kohtunike arvu ajutine suurenemine võrreldes seaduses sätestatud üldarvuga.

Muudatusega nähakse seetõttu selgesõnaliselt ette, et nimetatud juhul võib kohtunike üldarv olla seaduses sätestatust suurem. Täpsustus tagab regulatsiooni järjepidevuse olukorras, kus kohtunike arv on viidud seaduse tasandile, ning väldib ebaselgust kohtuniku tagasipöördumise korral. Muudatus ei muuda kohtunike arvu üldist regulatsiooni ega seaduses sätestatud ülempiiri, vaid tagab selle paindliku kohaldamise üksnes selgelt määratletud erandjuhul.

Kuna kohtunike arvuline jaotus kohtute vahel otsustatakse kohtute nõukogu poolt, eeldab seaduses sätestatud üldarvu ja selles ette nähtud erandi rakendamine vajaduse korral kohtute nõukogu otsust konkreetse kohtu kohtunike arvu kohta.

KSi § 60 lõike 1 punkt 4¹

Lõiget 1 täiendatakse punktiga 4¹. Muudatus on seotud KSi §-ga 74¹. Muudatuse kohaselt lisatakse tagasisidevestlusest koostatud kokkuvõtte koos kohtuniku arvamusega kokkuvõtte kohta kohtuniku isikutoimikusse. Muudatuse eesmärk on anda tagasisidet saanud kohtunikule võimalus avaldada arvamust oma töö ja sellele antud hinnangu kohta, sealhulgas põhjendada kõrgema astme kohtult saadud tagasisidest erinevat seisukohta.

KSi § 73 lõige 1

Lõike 1 esimesest lausest jäetakse välja tekstiosa „ja kohtunikuabi ettevalmistuskava täitjaid“. Muudatus on seotud seaduseelnõu 633 SE jõustumisel kohtunikuabide ettevalmistuskava kaotamisega.

KSi § 74¹

KSi 9. peatükki täiendatakse §-ga 74¹ „Kohtuniku tagasisidevestlus“. Muudatusega nähakse ette kohtunikule tagasiside andmise üldine korraldus ja luuakse kohtusüsteemisisene tagasiside andmise süsteem, mille eesmärk on toetada kohtunikku tema erialateadmiste ja -oskuste täiendamisel.

KSi § 74 lõige 1 sätestab kohtunikule kohustuse end regulaarselt erialaselt täiendada ja koolitustel osaleda. Tegemist on kohtunikuteenistuse üldkohustuse, mitte otseselt õigusemõistmisega seotud tegevusega.⁸² Kohtunikuameti olemuse tõttu peab kohtunik suutma olla enesekriitiline ja soovima end arendada. Kohtunikule tagasiside andmine teenib kohtuniku enesetäiendamise ja professionaalse arengu eesmärki. Selline tagasiside on suunatud kohtuniku abistamisele ja soovitude andmisele tema menetluspraktika parandamiseks, et toetada kohtuniku professionaalset arengut, mis parandaks kohtulahendite kvaliteeti ja kiirendaks menetlust. Kohtunikud, kelle menetluspraktika vajab parandamist, saaksid arutada probleeme kõrgema astme kohtunikuga ja saada praktika parandamiseks soovitusi. Samuti saaksid kolleegiumid kindlaks teha kohtuniku arenguvajaduse ja suunata teda vajaduse korral koolitusele. Soovitude rakendamine aitaks parandada menetluse kvaliteeti ning konstruktiivne tagasiside toetaks kohtuniku arengut ja suurendaks tema motivatsiooni. Äärmuslikel juhtudel võib see vältida distsiplinaarmenetluse algatamise.

Eelnõu kohaselt antakse kohtunikule tagasisidet vestlusel kõrgema astme kohtunikuga. Tagasiside andmist oma tööpiirkonna maa- või halduskohtuniku tööle korraldaks ringkonnakohtu kolleegiumi esimees ning ringkonnakohtuniku tööle Riigikohtu kolleegiumi esimees. Tagasiside andmine kohtunikule algatatakse eeskätt juhul, kui kohtuniku töös märgatakse süstemaatiliselt esinevaid puudusi või tagasisidevestluse pidamine võib kohtuniku professionaalset arengut toetada. Seega pole tegemist vestlusega, mis toimub kindlaks määratud regulaarsusega kõigi kohtunike suhtes, vaid tagasiside andmine peaks toimuma vastavalt vajadusele. Nii peaks tagasisidevestlusi pidama ennekõike nende kohtunikega, kelle menetluspraktika vajab korrigeerimist, et kõrgema astme kohus saaks kohtunikule anda asjatundlikke soovitusi tema menetluspraktika parandamiseks. Siiski peaks probleemidele tähelepanu juhtimise kõrval keskenduma ka kohtuniku tugevustele ja töö positiivsetele aspektidele ning hea praktika esiletoomisele.

Lahendite kvaliteedi hindamine on küll osa kohtuniku töö hindamisest, kuid ainult kohtuniku professionaalsete oskuste aspektist. Kohtunikule tagasiside andmine võib puudutada eeskätt kohtumenetluse korraldust ja kohtulahendite koostamisega seotud küsimusi, näiteks lahendite ülesehitust, neis esitatud õiguslikku argumentatsiooni, materiaal- ja menetlusnormide kohaldamist, õigusallikate kasutamist, aga ka kohtumenetluse juhtimist, sh kohtuasjade läbivaatamiseks vajalikku töökorraldust ja aja planeerimist, suhtlemist menetlusosalistega ning statistilisi andmeid kohtuniku töö kohta.

Ettepaneku tagasisidevestluse korraldamiseks kõrgema astme kohtu kolleegiumi esimehele võib teha Riigikohtu esimees kõigi esimese ja teise astme kohtu kohtunike suhtes,

---

⁸² *Ibid*, lk 312.

ringkonnakohtu esimees oma tööpiirkonna esimese astme kohtuniku suhtes ja esimese või teise astme kohtu esimees sama kohtu kohtuniku suhtes. Kohtunikuga tagasisidevestluse pidamine võib toimuda ka kolleegiumi esimehe enda algatusel. Nt olukorras, kus ettepanekut kolleegiumi esimehele ükski kohtu esimees ei ole esitanud, kuid kolleegiumi esimeheni on jõudnud info alama astma kohtuniku parandamist vajava menetluspraktika kohta. Eelnõu kohaselt jäetakse kohtunikule tagasiside andmise täpsemad praktilise korralduse üksikasjad nõukogu otsustada.

KSi § 75 lõige 3

Lõike 3 teise lause muudatus täpsustab, et kohtu esimehe ametipalk ja lisatasu makstakse välja KHT direktori käskkirja alusel, mitte enam valdkonna eest vastutava ministri käskkirja alusel.

KSi § 76 lõige 8

Muudatus on seotud kohtuhalduse üleminekuga.

Lõiget 8 muudetakse selliselt, et valveaja eest makstava lisatasu arvestamise korra ja valveaja eest lisatasu maksmiseks ette nähtud kohtunike arvu kehtestab valdkonna eest vastutava ministri asemel nõukogu oma otsusega. Nõukogu pädevuses on tulevikus muu hulgas suunata ja koordineerida kohtute haldamist ja arendamist, mistõttu ei saa ka lisatasu arvutamine olla enam ministri pädevuses. Muudatuse tulemusel muutub kehtetuks justiitsministri 19.12.2019 määrus nr 18 „Kohtuniku valveaja lisatasu“.

KSi § 84 lõige 5

Kehtiva seaduse järgi võib kohtunikule kuni üheaastast erakorralist tasuta puhkust anda Riigikohtu esimees kohtu üldkogu nõusolekul. Üldkogu kaasamise eesmärk on olnud tagada kohtunikukonna kaasatus ja läbipaistvus pikaajalise äraoleku lubamisel, kuna see võib mõjutada kohtu töökoormust ja asjade jaotust. Kohtute uue juhtimisstruktuuri loomisega muutub üldkogu roll strateegilisemaks ning igapäevased töökorralduslikud ja personaliga seotud otsused koondatakse kohtu eestseisuse pädevusse.

Lõike 5 muudatuse kohaselt võib kohtunikule kuni üheaastast erakorralist tasuta puhkust anda Riigikohtu esimees selle kohtu eestseisuse nõusolekul, kus kohtunik töötab. Eestseisus on väiksemaarvuline ja esinduslik juhtimiskogu, kuhu kuuluvad kohtu esimees, kolleegiumi esimehed, kohtu üldkogu ja nõukogu valitud kohtunikud. Seetõttu tagab eestseisuse nõusoleku nõue jätkuvalt kohtunikukonna esindatuse ja tasakaalu otsustamisel, kuid muudab menetluse operatiivsemaks ja töökorralduslikult paindlikumaks.

Muudatuse eesmärk on tõhustada otsustusprotsessi, vähendades halduskoormust ning tagades, et sellised otsused teeb organ, kellel on vahetu ülevaade koormusest ja asendamisvõimalustest. Samas säilib kollegiaalne kontrollimehhanism, mis välistab võimaluse, et otsus tehakse üksikisikuliselt.

Kokkuvõttes on muudatus kooskõlas eesmärgiga anda üldkogudelt operatiivsematele ja esinduslikematele juhtimisstruktuuridele (eestseisustele) üle igapäevase töö korraldamine ja personaliküsimuste otsustamine, säilitades samas kohtunike enesekorraldusõiguse ja kollegiaalse otsustamise põhimõtte.

KSi § 85 lõige 3 ja § 127¹

Lõiget 3 muudetakse selliselt, et edaspidi kinnitab valdkonna eest vastutava ministri asemel talaari kirjelduse nõukogu. Tegemist on praktilist kohtukorraldust puudutava haldusküsimusega, mida ei pea reguleerima täitevvõim.

KS § 127¹ esimese lause kohaselt võib valdkonna eest vastutav minister kehtestada kohtuteenistujate ametirietuse kirjelduse ning kandmise korra. Muudatusega asendatakse vastutav minister nõukoguga, kuivõrd tegemist on praktilist kohtukorraldust puudutava haldusküsimusega, mida ei saa enam reguleerida täitevvõim. Muudatuste tõttu muutub kehtetuks justiitsministri 29.07.2009 määrus nr 30 „Kohtuniku ja kohtukordniku ametirietuse kirjeldus ning kohtukordniku ametirietuse kandmise kord“.

KS § 88 lõige 6

Lõike 6 kohaselt distsiplinaarkaristus kustub, kui kohtunik pole aasta jooksul pärast distsiplinaarkolleegiumi otsuse jõustumist toime pannud uut süütegu. Distsiplinaarkolleegium võib karistuse kustutada ka ennetähtaegselt. Distsiplinaarsüütegu on kohtuniku süüline tegu, mis seisneb ametikohustuse täitmata jätmises või mittekohases täitmises (KS § 87). Distsiplinaarsüütegu on ka kohtuniku vääritud tegu. Kohtunikule võib distsiplinaarsüüteo eest määrata distsiplinaarkaristuse (noomitus, rahatrahv kuni ühe kuu ametipalga ulatuses, ametipalga vähendamine, ametist tagandamine (KS § 88)).

Kohtute arengukava rõhutab, et kohtusüsteem tajub oma vastutust õigusemõistmise kvaliteedi tagamisel. Järelevalve ja distsiplinaarmenetluse põhimõtted on selged ja eesmärgistatud. Samuti nähakse ette õigusemõistmise kvaliteedi süsteemne jälgimine ning kohtunike ja kohtuteenistujate arenguvõimaluste toetamine.

Muudatusega pikendatakse distsiplinaarkaristuse kustumise tähtaega ühelt aastalt kolmele ja kaotatakse võimalus seda lühendada. Kohtuniku distsiplinaarkaristus kustub, kui kohtunik ei ole kolme aasta jooksul pärast distsiplinaarkolleegiumi otsuse jõustumist toime pannud uut süütegu. Muudatuse eesmärk on tõhustada kohtunike järelevalvet ja distsiplinaarvastutust ning suurendada kohtuniku vastutust toimepandud rikkumiste eest.

KS § 99¹ lõiked 1–5

Muudatusega lihtsustakse kohtuniku teenistusvanuse tõstmise korda. Arvestades PSi § 147 lõike 1 kohast kohtunikuameti eluaegsuse nõuet, ei ole põhjendatud seada piirvanusest kauem töötada sooviva kohtuniku volituste pikendamisele liiga suuri nõudmisi. Esmajoones tuleks hinnata, kas kohtuniku võimed ja oskused on kohtunikuametiks piisavad, ning teisalt, et kohtuniku jätkamine on ka õigusemõistmise huvides, seda eriti olukorras, kus kohtunike kohti on täitmata.

Lõikes 1 tehakse tehniline täpsustus, jättes välja viite lõikele 3, mis tunnistatakse kehtetuks.

Lõikes 2 on teenistusvanuse tõstmiseks kohtute haldamise nõukoja tegevuse lõppemise tõttu vaja nõukogu nõusolekut ning enam ei ole tegemist erandjuhuga, vaid on mõeldud selleks, et tagada korrakohane õigusemõistmine. Välja jäetakse nõue, mille kohaselt võetakse Riigikohtu üldkogu otsus vastu kohalolevate riigikohtunike kahekolmandikulise häälteenamusega. Otsuse saab Riigikohus vastu võtta ka üldises korras lihthäälteenamusega.

Lõiked 3 ja 4 tunnistatakse kehtetuks, kuna lõike 3 sisu lisatakse lõikesse 2 ja lõige 4 on ebavajalik säte, kuna kehtestab põhimõtte, et teenistusvanuse ülemmäära tõstmine kehtib üksnes selle kohtuniku suhtes, kelle teenistusvanuse ülemmäära tõsteti.

Lõike 5 muudatuse kohaselt ei ole tõstetud teenistusvanuse ülemmäära saabumisel vaja eraldiseisvat ametist vabastamise vormistamist, vaid kohtunik loetakse ametist vabastatuks vanuse ülemmäära saabumisel. Muudatuse tulemusel jääb ära ebavajalik bürokraatia.

KSi peatükk 13

KS-i peatükk 13 tunnistatakse kehtetuks kuivõrd rahvakohtunike institutsioon kaotatakse. Eelnevalt on selgitatud, et rahvakohtunike kasutamine õigusemõistmisel takistab efektiivset korrakohast õigusemõistmist. Üldmenetluses lahendatavad kriminaalasjad on läinud oluliselt keerulisemaks ja mitteprofessionaali osalus on seetõttu üha formaalsem. Viimaste kahekümnenäendi jooksul ei ole olemasolevate andmete põhjal tuvastatav olukord, kus rahvakohtunik oleks koostanud õiguslikult ja kohtuotsuse nõuetele vastava eriarvamuse või rahvakohtunikud koos kirjutanud iseseisvalt kohtuotsuse n-ö hääletades maha professionaalse kohtuniku asja arvatavas koosseisus. Erinevalt kohtunikest puudub rahvakohtunikele võrreldava taustakontrolli tegemine kui sisuliselt ka järelevalve ja vastutus, samuti on rahvakohtunike väljalangemine viinud praktikas menetluse uuesti algusesse ning põhjustanud omakorda süüteo aegumise.

KSi § 114¹

Kehtiva KS-i § 114¹ kohaselt määrab kohtunikuabide arvu valdkonna eest vastutav minister, kuulanud ära maakohtu esimehe arvamuse. Sätet muudetakse, sätestades, et valdkonna eest vastutav minister kehtestab määrusega kohtunikuabide koguarvu nõukogu ettepanekul Paragrahvi lisatakse teine lõige, mille kohaselt otsustab kohtunikuabide jagunemise kohtute vahel nõukogu. Selline lahendus tagab piisava paindlikkuse ja tasakaalu, et täitevvõimul säilib kontroll kohtunikuabide koguarvu ja sellega seotud kulude üle, kuid kohtunikuabide vajadust konkreetses kohtus saab parimal viisil hinnata ja otsustada nõukogu.

KSi § 119 lõike 1 punkt 4

Lõike 1 punkti 4 kohaselt kuulub kohtunikuabi konkursi komisjoni kohtudirektor. See on olnud ka mõistlik ja vajalik, kuivõrd kohtudirektor teeb kehtiva KS § 45 lõike 3 kohaselt kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna tegevusvaldkonnas järelevalvet. Arvestades, et kohtudirektori ametikoht kaotatakse ning kohtu esimehel on kohtunikuabi üle järelevalveõigus (kohtu esimees nimetab kohtunikuabi ametisse), pole vajadust kohtudirektori asemel komisjoni määrata ka näiteks KHT direktorit või teenistujat. Seetõttu tunnistatakse punkt 4 kehtetuks.

KSi § 121

Kehtiva seaduse järgi annab kohtunikuabi ametisse astudes valdkonna eest vastutava ministri ees vande. KSi § 121 tekst muudetakse ja edaspidi annab kohtunikuabi ametisse astudes maakohtu esimehe ees vande. Maakohtu esimees nimetab kohtunikuabi ametisse ja seega on põhjendatud, et vanne antakse ka kohtu esimehele.

KSi § 122¹ lõige 1

Lõige 1 tunnistatakse kehtetuks. Muudatuste tulemusel on kohtutes kohtuteenistujad, kelle nimetab ametisse kohtu esimees. Kohtu esimehel on ka järelevalvepädevus (ametisse nimetaja pädevus ATSi järgi)⁸³ kõigi nende teenistujate suhtes, kelle ta ametisse nimetab. Edaspidi on distsiplinaarmenetluse algatamise õigus kõikide kohtunikuabide suhtes maakohtu esimehel, mitte enam jagatud kohtu esimehe ja kohtu direktori vahel. Kohtu esimees nimetab ametisse

---

⁸³ Distsiplinaarmenetluse võib algatada ametisse nimetamise õigusega isik käskkirja või korraldusega, kui on teada piisavalt faktilisi asjaolusid distsiplinaarsüüteo toimepanemise kohta.

kõik kohtunikuabid ja seega on tal ka õigus algatada distsiplinaarmenetlus kohtunikuabide suhtes. Distsiplinaarmenetluse algatamise õigust ei ole vaja eraldi seaduses reguleerida.

KSi § 122²

Seadust täiendatakse §-ga 122² „Kohtunikuabi tagasisidevestlus“. Analoogselt esimese ja teise astme kohtunikega nähakse eelnõus ette tagasisidevestluse pidamise võimalus ka kohtunikuabidega.

Kohtunikuabidele kohaldatakse ka avaliku teenistuse seaduse (ATS) §-s 30 ettenähtud arengu- ja hindamisvestluse pidamise nõuet. Need kaks vestluse liiki on erineva olemuse ja eesmärgiga. ATS-s ettenähtud arengu- ja hindamisvestlus toimub teenistuja ja tema vahetu juhi vahel ning see jäetakse ära, kui vahetu juht on olnud selles ametis vähem kui 4 kuud. Vestluse sisuks on: a) vahetu juhi poolt ametniku tulemuslikkuse, arengu ja koolitusvajaduse hindamine ning b) ametniku poolt vahetule juhile juhtimise kohta tagasiside andmine.

On arusaadav, et niisuguse vestluse käigus oma administratiivse juhiga (nt kinnistus-, registri- või maksekäsuosakonna kohtunikuabist juhatajaga) ei käsitleta kohtunikuabi koostatud kohtulahendite sisu, sest kohtunikuabi on lahendite tegemisel sõltumatu, kuid ta on seotud kohtuniku juhistega (KS § 114 lõige 2).

Seevastu eelnõus ettenähtud tagasisidevestluse eesmärk on võimaldada kõrgemal kohtuastmel anda kohtunikule või kohtunikuabile üldistavat tagasisidet tema tehtud kohtulahendite kohta. Kattuv aspekt seisneb selles, et mõlema vestluse tulemusel võidakse anda soovitusi koolituse ja enesetäiendamise kohta.

Praegu on kohtunikuabisid ametis Tartu Maakohtus 51 (kõik kinnistus- või registriosakonnas, lahendavad registriasju) ning Pärnu Maakohtus 4 (kõik maksekäsuosakonnas, lahendavad maksekäsuasju). Seadus ei välista, et kohtunikuabisid võib ametisse nimetada ka väljaspool neid kolme osakonda. Kohtunikuabide pädevusse võib anda lisaks registri- ja maksekäsuasjadele ka muid hagita tsiviilasju, mida on nimetatud tsiviilkohtumenetluse seadustikus (vt TsMS § 22¹ lõige 3, § 59 lõige 6, § 174 lõige 8, § 187 lõige 4, § 499 lõige 5, § 586 lõige 5), riigi õigusabi seaduses (RÕS § 15 lõige 2), täitemenetluse seaduses TMS § 11 lõige 3 ning nende võimalikku pädevust ei välista ka pankrotiseadus (PankrS § 62 lõige 2, § 56 lõige 4).

Tagasisidevestluse pidamise otsustab edasikaebestantsiks oleva kohtu vastava valdkonna osakonna või kolleegiumi juht ja selle peab vastava osakonna või kolleegiumi kohtunik. Kohtunikuabi puhul tähendab see sama maakohtu tsiviilvaldkonna vastavat osakonda, kus lahendatakse kohtunikuabi koostatud lahendite peale esitatud määruskaebusi TsMS § 663 lõike 6 alusel.

Kohtunikuabide kõige arvukama tööloigu – registriasjade – kohta kehtib reegel, et kohtunikuabi võib või peab teatud keerukamad asjad andma üle kohtunikule, kes võib need koos oma siduvate seisukohtadega kohtunikuabile tagasi andma (TsMS § 595). TsMS § 22¹ lõige 2 laiendab selle reegli kõigile kohtunikuabi pädevusse antud asjadele, st ka neile, mis ei ole registriasjad.

Seega üldistava tagasisideme andmisega kohtunikuabidele tegelevad maakohtunikud, kes on pädevad vaatama läbi selle kohtunikuabi lahendite peale esitatud määruskaebusi ning kes ühtlasi on pädevad andma neile siduvaid seisukohti. See vastab kohtute seaduses esitatud

üldpõhimõttele, mille kohaselt kohtunikuabi on sõltumatu, kuid peab seaduses sätestatud juhul järgima kohtuniku juhiseid (KS § 114 lõige 2). Seetõttu on oluline, et luuakse mehhanism, mis võimaldab kohtunikel anda süsteemset tagasisidet kohtunikuabile. Selle mõju kohtunikuabide lahendite etteaimatavusele on seda suurem, et kohtunikuabid töötavad valdavalt kodukontorites.

Ühtlasi tuleb lahendada küsimus, milline maakohtu struktuuriüksus peaks konkreetselt kohtunikuabide tagasisidestamisega tegelema. Kõige selgem on see registriosakonna kohtunikuabide suhtes – nende suhtes on see Tartu Maakohtu maksejõuetus- ja ühinguõigusosakond.

Võib eeldada, et kinnistus- ja maksekäsuosakonna kohtunikuabide suhtes on selleks Tartu või Pärnu maakohtu tööjaotusplaanist tulenevalt vastava kohtu tsiviilosakond. Välistatud ei ole, et maakohtus luuakse mõni täiendav tsiviilvaldkonna osakond, kes saab teatud kohtunikuabide suhtes edasikaebeüksuseks (näiteks asjaõigusosakond kinnistusosakonna kohtunikuabide suhtes). Välistada ei saa, et näiteks perekonna- ja eestkostesajades on nii palju riigi õigusabi taotlusi, et peetakse vajalikuks moodustada sama osakonna koosseisu nende lahendamiseks kohtunikuabi ametikohti – sellisel juhul on kohtunikuabi otse selle osakonna koosseisus, mis on tema suhtes edasikaebeüksuseks.

KSi § 124

Paragrahvi 124 teises lauses asendatakse arv „58“ arvuga „58⁴“. Muudatus on seotud seaduseelnõu 633 SE jõustumisel KSi § 58 kehtetuks tunnistamisega. Edaspidi reguleerib kohtunikuabi väljaspool kohut töötamist KSi § 58⁴.

KSi § 125

KSi § 125 tunnistatakse kehtetuks. Säte reguleerib kohtudirektori ametisse nimetamist, kohtudirektori ülesandeid, kohtudirektori konkursi tingimusi jms. Kuna kohtudirektori ametikoht kaotatakse ja tema ülesanded jaotatakse KHT ja esimeeste vahel, tunnistatakse § 125 kehtetuks.

KSi § 126 lõige 2

KSi § 126 lõige 2 reguleerib kordnikule lisatasu maksmist kutsete ja teadete kättetoimetamise eest. Lõige tunnistatakse kehtetuks, kuna seda ei rakendata, sealhulgas ei ole kehtestatud ka lisatasu määrasid.

KSi § 127¹

Muudatus on seotud kohtuhalduse üleminekuga. Edaspidi võib nõukogu kehtestada kohtuteenistujate ametiriietuse kirjelduse ning kandmise korra. Seni oli see valdkonna eest vastutava ministri pädevuses.

KSi § 130³

Seadust täiendatakse §-ga 130³. Paragrahvi 130³ lõike 1 kohaselt alustab nõukogu tööd 2026. aasta 1. juulil. Selleks peavad olema valitud nii nõukogu kohtunikest liikmed kui esitatud ka mittekohtunikest liikmed. Nõukogu kohtunikest liikmed tuleb valida kohtunike täiskogul, st hiljemalt 2026. aasta juunis. Pärast täiskogu otsust saavad nõukogu kohtunikest liikmed paluda mittekohtunikest liikmetelt vajaduse korral nende esindaja määramist.

Eelnõukohase KSi § 40¹ lõike 5 järgi kehtestab nõukogu kohtunikest liikmete ja asendusliikmete valimise korra kohtunike täiskogul. Selleks, et täiskogul oleks võimalik

nõukogu liikmeid valida, sätestatakse § 130³ lõikes 2 erisusena, et enne 2026. aasta 1. juulit kehtestab nõukogu liikmete ja asendusliikmete valimise korra kohtute haldamise nõukoda. Edaspidi on täiskogul võimalik vajaduse korral kehtestatud valimiskorda oma äranägemise järgi muuta või kehtestada uus.

KSi § 130⁴ ja § 130⁵

Seadust täiendatakse §-dega 130⁴ ja 130⁵. Paragrahv 130⁴ reguleerib KHT moodustamist. Sätte kohaselt alustab KSi §-s 41² sätestatud KHT tööd 2026. aasta 1. septembril. Paragrahv 130⁵ reguleerib KHT direktori nimetamist. Paragrahvi esimese lause kohaselt nimetatakse KHT direktor hiljemalt 2026. aasta 1. septembriks, st KHT tööle hakkamiseks.

KSi § 130⁶

Seadust täiendatakse §-ga 130⁶, mille kohaselt alustab §-s 36¹ sätestatud esimese astme kohtu eestseisus tööd hiljemalt 2026. aasta 1. oktoobril. Selline jõustumisaeg tagab piisava üleminekuaja uuele juhtimismudelile.

KSi § 130⁷

Seadust täiendatakse KS §-ga 130⁷, mille kohaselt alustavad § 9¹ lõikes 1¹ sätestatud osakonnad tööd 2027. aasta 1. jaanuaril. Selline erinev jõustumisaeg üldisest on vajalik ettevalmistuste tegemiseks, mh eestseisuse moodustamiseks ja eestseisuse poolt tööjaotusplaani kinnitamiseks, mis on aluseks osakondade moodustamisele.

KSi § 130⁸

Seadust täiendatakse KS §-ga 130⁸, mille kohaselt kinnitab kohtu eestseisus § 37 lõikes 4¹ sätestatud tööjaotusplaani hiljemalt 2026. aasta 1. detsembriks. Selline erinev jõustumisaeg üldisest on vajalik, kuna see on aluseks osakondade moodustamisele 2027. aasta 1. jaanuaril.

KSi § 130⁹ ja § 130¹⁰

Paragrahvi 130⁹ kohaselt kehtivad kohtudirektorite volitused kuni 2026. aasta 31. augustini. Kui KHT direktorit ei ole selleks ajaks, st 1. septembriks ametisse nimetatud, on nõukogul võimalik anda ajutised volitused ka olemasoleva(te)le kohtudirektori(te)le. Konkreetne volituste kehtimise aeg on vaja sätestada muudatuste tõhusaks ja optimaalseks elluviimiseks. Paragrahv 130¹⁰ sätestab kohtute haldamise nõukoja volituste lõppemise, kohtute haldamise nõukoja volitused kehtivad kuni 2026. aasta 30. juunini.

„§ 138¹². Rahvakohtunike institutsioonist kaotamine

(1) Käesoleva seaduse jõustumisel ametisolevate rahvakohtunike volitused lõppevad seaduse jõustumise päeval.

(2) Käesoleva seaduse jõustumise ajal kohtumenetluses olevates kohtuasjas, milles on osalenud rahvakohtunikud, jätkuvad rahvakohtunike ja varurahvakohtunike volitused kohtumenetluse lõpuni. Rahvakohtunikul on kohtulikul arutamisel kõik kohtuniku õigused.

(3) Rahvakohtunikele makstakse tasu nende kohtulikul arutamisel osalemise või varurahvakohtunikuna olemise eest vastavalt enne seaduse jõustumist kehtinud korrale.“

3.2. Avaliku teenistuse seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 2 muudetakse avaliku teenistuse seadust.

ATS-i § 11 lõike 6 kolmandas lauses, § 14 lõike 3 teises lauses, § 18 lõike 7 teises lauses, § 31 lõike 7 teises lauses ja § 63 lõike 2 kolmandas lauses asendatakse tekstiosa „valdkonna eest vastutav minister, kuulates ära kohtute haldamise nõukoja arvamuse“ tekstiosaga „kohtute nõukogu“.

ATSi § 11 lõige 6

Muudatuse tulemusel võib valdkonna eest vastutava ministri asemel esimese ja teise astme kohtute teenistuskohdade koosseisude kehtestamise korra, teenistuskohdade klassifikaatori ja teenistuskohdade liigitamise korra kehtestada kohtute nõukogu.

ATSi § 14 lõige 3

Muudatuse tulemusel kehtestab esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate haridusele, töökogemusele, teadmistele ja oskustele esitatavad nõuded, mis on vajalikud teenistusülesannete täitmiseks, valdkonna eest vastutava ministri asemel nõukogu. Muudatus on põhjendatud ja vajalik, kuna kohtuhaldusega seotud ülesanded lähevad valdavas osas nõukogule üle. Ei ole põhjendatud, et valdkonna eest vastutav minister kehtestab sellises olukorras vastavad nõuded.

ATSi § 18 lõige 7

Muudatuse tulemusel võib teise lause kohaselt esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate värbamise ja valiku korra kehtestada valdkonna eest vastutava ministri asemel nõukogu. Kuna edaspidi vastutab kohtuteenistujate värbamise ja valiku korra eest kohtusüsteem ise, ei ole põhjendatud sellise õiguse jätmine ministriile.

ATSi § 31 lõige 7

Muudatuse tulemusel võib esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate koolituse korra kehtestada valdkonna eest vastutava ministri asemel nõukogu. Muudatus on vajalik, kuna sisu poolest on tegemist kohtute siseküsimusega, mis ei peaks olema ministri otsustada.

ATSi § 63 lõige 3

Muudatuse tulemusel kehtestab esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate palgajuhendi valdkonna eest vastutava ministri asemel nõukogu. Kuna edaspidi vastutab kohtuteenistujate värbamise ning eelarve koostamise ja jagamise eest kohtusüsteem ise, ei ole põhjendatud sellise ülesande jätmine ministriile.

3.3. Halduskohtumenetluse seadustiku muutmine

Eelnõu §-ga 3 muudetakse halduskohtumenetluse seadustikku.

HKMSi § 17 lõige 3

Lõikes asendatakse Justiits- ja Digiministeeriumi nõukoguga kui kohtuhalendiga tekitatud kahju hüvitamise nõude eest vastustaja. Muudatus on vajalik, kuna kohtuhalduse üleminekuga kohtusüsteemile endale ning esimese ja teise astme kohtute käsitlemisega põhiseadusliku institutsioonina ei saa Justiits- ja Digiministeeriumil sellist kohustust olla. Muudatus on analoogne RVastS-i § 17 lõike 1 muudatusega.

3.4. Kaitseväeteenistuse seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 4 muudetakse kaitseväeteenistuse seadust.

KTS-i § 39 lõike 1 punkt 7

Muudatusega asendatakse kohtute haldamise nõukoda nõukoguga kui kohtuniku ajateenistuseks vabastamise ettepaneku esitajaga.

3.5. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 5 muudetakse kohaliku omavalitsuse korralduse seadust.

KOKS § 22 lõike 1 punkt 26 tunnistatakse kehtetuks. See säte andis volikogule ainupädevuse valida rahvakohtunikukandidaadid. Kehtiv regulatsioon on järgmine: volikogu ainupädevuses on „rahvakohtunikukandidaatide valimine” (KOKS § 22 lg 1 p 26). Kuna rahvakohtunike institutsiooni enam ei ole, ei ole ka vajadust volikogul valida rahvakohtunikukandidaate. Seetõttu tunnistatakse see pädevus kehtetuks. See muudatus vähendab omavalitsuste halduskoormust, kuna omavalitsus ei pea enam korraldama kandidaatide esitamist ja volikogu istungeid kandidaatide valimiseks. Langeb ära vajadus koostada ja esitada rahvakohtunikukandidaatide nimekirju maakohule. Samuti pole muudatuse järgselt vajalik avaldama kandidaatide nimekirju Ametlikes Teadaannetes.

3.6 Kriminaalmenetluse seadustiku muutmine

Eelnõu §-ga 6 muudetakse kriminaalmenetluse seadustiku paragrahvi 18 ja seadustikku lisatakse rakendussäte üleminekuperioodiks (KrMS § 510).

Kriminaalmenetlusseadustiku muudatused on seotud rahvakohtunike institutsiooni kaotamisega ja kirjeldavad muudatuste tulemisel tekkivat regulatsiooni pakkudes selgust erinevate praktiliste olukordade jaoks. Muudatuse tulemusena rakendub seadustikus üldreegel, et maakohunik lahendab esimese astme kriminaalasju ainuisikuliselt (KrMS § 18 lg 1). Muudatuse tulemusena lisatakse seadustikku rakendussäte, mis reguleerib üleminekuperioodi olukorda, kus ringkonnakohus peab saatma asja tagasi maakohutusse uueks arutamiseks.

3.7. Raamatupidamise seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 7 muudetakse raamatupidamise seadust.

RPS § 2 lõiget 4 täiendatakse selliselt, et riigiraamatupidamiskohuslaseks on teiste kõrval ka esimese ja teise astme kohtud. Kuna edaspidi käsitatakse esimese ja teise astme kohtuid analoogselt Riigikohtuga põhiseadusliku institutsioonina, tuleb kohtud teiste hulgas ka loetleda.

3.8. Riigieelarve seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 8 muudetakse riigieelarve seadust.

RESi § 2 lõige 2

RES § 2 lõikes 2 on välja toodud keskvalitsusse kuuluvad üksused. Nimetatud lõike punktid 1 ja 2 reguleerivad riigieelarve protsessis osalevate asutuste jagunemist valitsusasutusteks ja põhiseaduslikeks institutsioonideks. Kuna eelnõukohase seadusega muudetakse kohtute seaduses eelarveprotsessi, on vaja korrigeerida ka RES-i. Lõike 2 punktist 1 jäetakse välja maakohus, halduskohus ja ringkonnakohus, kuna põhiseaduses sätestatud arvestades ei ole tegemist valitsusasutustega, vaid need on põhiseaduslikud institutsioonid. Lõike 2 punktis 2

olevat põhiseaduslike institutsioonide loetelu täiendatakse selliselt, et nende hulka kuuluvad ka esimese ja teise astme kohtud.

RESi § 26 lõige 2

Seoses sellega, et riigieelarve vaates käsitletakse põhiseadusliku institutsioonina ka esimese ja teise astme kohtuid, tuleb edaspidi ka riigieelarve administratiivses jaotuses ette näha selline võimalus. Seetõttu täiendatakse RES-i § 26 lõiget 2 selliselt, et riigieelarves on üheks administratiivse liigenduse osaks muu hulgas ka esimese ja teise astme kohtud.

RESi § 35 lõige 3

RES-i § 35 lõike 3 kehtiva sõnastuse kohaselt lisatakse Justiits- ja Digiministeeriumi eelarve projekti juurde kohtute haldamise nõukoja arvamus maakohtutele, halduskohtutele ja ringkonnakohtutele planeeritud vahendite vastavuse kohta kohtute aastaeelarve kujundamise põhimõtetele. Lõige tunnistatakse kehtetuks, kuna see ei ole edaspidi vajalik. Esimese ja teise astme kohtute (koos KHT-ga) eelarved esitatakse nõukogu poolt otse Riigikogu rahanduskomisjonile, mistõttu eraldi arvamuse nõuet ei ole vaja eelnõusse lisada.

RESi § 37 lõige 3

RES-i § 37 lõige 3 reguleerib kohtutele riigieelarve eelnõus ettenähtud vahendite mahtute muutmist. Kuna kohtud haldavad oma eelarvet edaspidi iseseisvalt, ei ole põhjendatud erandit teha võrreldes teiste põhiseaduslike institutsioonidega, kellel sellist võimalust ei ole.

3.9. Riigivaraseaduse muutmine

Eelnõu §-ga 9 muudetakse riigivaraseadust.

RVS-i § 3 lõike 1 punkt 10

Muudatuse eesmärk on esimese ja teise astme kohtute käsitlemine põhiseadusliku institutsioonina ja täitevvõimust lahutatuna lisaks RES-ile ka RVS-i tähenduses.

RVS-i § 4 lõige 2

Lõiget täiendatakse punktiga 8, millega lisatakse riigivara valitsejate loetellu Kohtuhaldusteenistus. Analoogselt on riigivara valitsejateks ka teised põhiseaduse mõistes põhiseaduslikke institutsioone toetavad või esindavad asutused. Juba praegu on kohtud vara valitsemisel iseseisvad, nt kinnisvara rendilepingupoolteks on kohtud, ametiautod rendivad kohtud, põhivara kuulub kohtutele jne. Seega ei ole RVS-i muudatustel olulist mõju kehtivale olukorrale ning vajadusel tuleb ümberkorraldused teha kohtusüsteemi siseselt.

3.10 Riigivastutuse seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 10 muudetakse riigivastutuse seadust.

RVastS-i § 17 lõige 1

Lõike 1 teise lause muudatuse kohaselt võib isik, kelle õigusi on avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes rikkunud, esitada taotluse kohtu tekitatud kahju hüvitamiseks edaspidi Justiits- ja Digiministeeriumi asemel kohtute nõukogule. Muudatus on vajalik, kuna kohtuhalduse üleminekuga kohtusüsteemile endale ning esimese ja teise astme kohtute käsitlemisega põhiseadusliku institutsioonina ei saa Justiits- ja Digiministeeriumil sellise taotluse menetlemise õigust olla. Taotlus tuleb edaspidi esitada nõukogule kui kohtute strateegilise tasandi otsustusorganile. Võimaliku huvide konflikti

vältimiseks tuleb nõukogul kodukorras sätestada tingimused, millal peab liige end kahju hüvitamise taotluse arutamisest taandama. Kohtute eelarvete koostamisel tuleb arvestada, et kohtute tekitatud kahju hüvitamiseks pole seni olemas olnud eraldiseisvat fondi ei kohtute ega Justiits- ja Digiministeeriumi eelarves. Senised hüvitised on tasutud kohtute eelarvest, milline praktika jätkub ka edaspidi.

4. Põhiseaduspärasuse analüüs

PS § 104 lõike 2 punkti 14 ja PS § 149 lõike 4 järgi on kohtukorraldus seadusandja sätestada. Seadusandjal on ulatuslik otsustusruum kohtukorralduse määramisel kõigis küsimustes, mida ei ole reguleeritud vahetult põhiseadusega.⁸⁴

PS § 15 lõikes 1 sätestatud kohtusse pöördumise põhiõigusest tuleneb seadusandja kohustus luua kohtusüsteem, mis kindlustab igaühele ebamõistlike pingutusteta õigusemõistmise kättesaadavuse.⁸⁵ Põhiseaduse §-dest 14 ja 15 tulenev põhiõigus tõhusale menetlusele hõlmab õigust sellele, et menetlus toimuks mõistliku aja jooksul.⁸⁶ Eelnõu soodustab õigusemõistmise kättesaadavust ja menetlusaegade mõistlikkust, nähes seaduse tasandil ette kohtumenetluse eeldusliku maksimaalse kestuse ühes kohtuastmes ning kohtumajade säilimise üle Eesti.

Samuti näeb eelnõu seaduse tasandil ette maakohtu tsiviilvaldkonna osakonnad, soodustades seeläbi kohtunike valdkonnasisest spetsialiseerumist. Spetsialiseerumine mingit tüüpi asjadele loob eelduslikult asjade läbivaatamise parema sisulise pädevuse, kindlustab tõenäolisemalt ühtlasema kohtupraktika ja võimaldab menetleda asju ökonoomsemalt.⁸⁷ Kohtunike kuulumise ja üleviimise osakondasse otsustab kohtu eestseisus. Kohtu eestseisuse vastav pädevus aitab tagada kohtusüsteemi efektiivset toimimist, kaaludes üle kohtuniku õiguse osakonda valida. Võimalusel saab kohtuniku eelistusega siiski arvestada. Kuna kohtuniku osakonda määramine ei mõjuta kohtuniku õigust ja kohustust mõista õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega, ei riiva eelnõu PS §-s 146 ettenähtud kohtuniku personaalset sõltumatust.

Lisaks näeb eelnõu ette, et tarbijakrediidi asjade ning vangistuse, aresti ja eelvangistuse asjade jaotamine toimub asja kohtualluvust muutmata kohtute töökoormuse järgi. See võimaldab ühtlustada kohtute töökoormust ja menetlusaegasid ning õigusemõistmise kättesaadavust. Kuna asjade jaotamisel kohtualluvus ei muutu ja asjade jaotamine toimub seaduses ettenähtud objektiivsete ja ettenähtavate ning kõiki konkreetset liiki kohtuasju hõlmavate reeglite järgi, ei riiva eelnõu PS § 24 lõikest 1 tulenevat põhiõigust seadusega määratud kohtu alluvusele.

Eelnevas lõigus nimetatud ning KS §-des 38⁴, 45¹, 45² ja 58³ juba ettenähtud menetluslähetusete tõhusaks toimimiseks näeb eelnõu ette, et kohtunik ei või keelduda asja arutamisest kohtuasja alluvusjärgse kohtu asukohas. Kohtusüsteemi efektiivsus on põhiseaduslik väärtus, mis suudab tagada kohtupidamise mõistliku aja jooksul ning seeläbi isikute õiguste parema kaitse. Kohtute menetluslik tõhusus on oluline nii kohtusüsteemi funktsioneerimiseks tervikuna (kohtute üldise töökoormuse seisukohalt) kui ka igale kohtuasjale mõistliku aja jooksul lahendi tagamiseks (kohtuasja menetlemise pikkus).⁸⁸ Erandjuhul teise kohtu asja arutamine ei mõjuta kohtuniku õigust ja kohustust mõista õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega, mistõttu ei riiva eelnõu PS §-s 146 ettenähtud kohtuniku personaalset sõltumatust.

---

⁸⁴ Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid (2022). § 149, *komm.* 18 (P. Pikamäe).

⁸⁵ RKPJKo 10.05.2016, 3-4-1-31-15, p 36.

⁸⁶ RKÜKm 22.12.2000, 3-3-1-38-00, p 19; RKHKo 06.03.2015, 3-3-1-78-14, p 13 ja 18; RKKKm 19.12.2025, 1-25-1140, p 18; Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne (2017). § 15, *komm.* 24 (M. Ernits).

⁸⁷ RKPJKo 10.05.2016, 3-4-1-31-15, p 42.

⁸⁸ RKPJKo 09.04.2008, 3-4-1-20-07, p 19.

Samuti näeb eelnõu ette, et esimese ja teise astme kohtuasutuste haldamist korraldab kohtute nõukogu ning kohtute grupi (st esimese ja teise astme kohtute ning kohtuhaldusteenistuse) eelarve ja Riigikohtu eelarve võetakse vastu riigieelarve seaduses sätestatud korras. Eelnõu vähendab täitevvõimu rolli esimese ja teise astme kohtute haldamises ja rahastamises ning kaitseb seeläbi PS §-s 4 ettenähtud võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtet ning PS §-s 146 ettenähtud kohtuvõimu institutsionaalset sõltumatust.⁸⁹

Eelnõu näeb ette rahvakohtunike institutsiooni kaotamise. Muudatus ei riiva ühtegi põhiseaduslikku põhiõigust. Põhiseadus ei sätesta rahvakohtunike institutsiooni kohustuslikkust. Kohtusüsteemi korraldus kuulub seadusandja pädevusse, kes võib otsustada, millises koosseisus kohus kriminaalasju arutab. Rahvakohtunike institutsiooni kaotamine ei piira õigust kohtusse pöörduda (PS § 15 lg 1). Muudatus puudutab üksnes kohtukoosseisu struktuuri, mitte kohtuliku kaitse kättesaadavust. Samuti ei piira muudatus isiku õigust olla kohtuasja arutamise juures (PS § 24 lg 2). Kohtuistungid toimuvad endiselt ning menetlusosalised saavad neis osaleda täpselt samal viisil kui varem. Ei muudeta seadusega määratud kohtualluvust (PS § 24 lg 1).

5. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga võetakse kohtute seaduses kasutusele uued terminid kohtuhaldusteenistus“, „kohtute grupp“, „eestseisus“, „kohtute nõukogu“, „menetlusgrupp“ ja „tarbijakrediidi asi“.

Kohtuhaldusteenistus (KHT) on kohtutele tugiteenuseid pakkuv õigusemõistmise volitusteta struktuuriüksus Tartu Ringkonnakohtu koosseisus, mis täidab kohtute seaduses sätestatud ning nõukogu antud ülesandeid. Kohtute grupp on eelarveline termin, mis hõlmab kohtute ja KHT eelarveid ning milles ette nähtud raha jaotatakse nõukogu otsuse põhjal kohtute ja KHT vahel. Kohtu eestseisus on I ja II astme kohtute juhtimisorgan, kelle pädevuses on kohtu kodukorra ja tööjaotusplaani kehtestamine. Kohtute nõukogu korraldab esimese ja teiste astme kohtute haldamist ja arendamist. Menetlusgrupp on vähemalt kolmest kohtunikust koosnev osakonna sisene ajutine üksus, mis moodustakse spetsialiseerumise paremaks rakendamiseks. Tarbijakrediidi asi on tsiviilasi, kus lahendatakse hagi, mille esemeks on tarbijakrediidilepingust või elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidilepingust tulenev nõue.

Eelnõu ei sisalda muid uusi, vähetuntud ega võõrkeelseid termineid.

6. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Kavandatavad muudatused ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

7. Seaduse mõjud

Kohtute seaduse ja teiste seaduste muudatused avaldavad HÕNTE⁹⁰ § 46 tähenduses mõju riigiasutustele. Sihtrühmade lõikes on muudatustest puudutatud Justiits- ja Digiministeerium, maa-, haldus-, ja ringkonnakohtute kohtunikud, kohtuteenistujad ning menetlusosalised.

---

⁸⁹ Vt ka [Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne \(2020\). § 146](#), komm. 22 (J. Laidvee, V. Sasaremts).

⁹⁰ VV määrus nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228>.

Esimeses ja teises kohtuastmes on 01.01.2025. aasta seisuga kokku 236 kohtuniku ametikohta⁹¹, millest sama seisuga⁹² on täidetud 230 ametikohta. Praeguse töökorralduse järgi on igal kohtunikul oma menetlusgrupp, kuhu kuulub kohtujurist ja istungisekretär. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtutes on 01.10.2025. aasta seisuga kokku 985 ametikohta. Rahvakohtunikke⁹³ on maakohтусse nimetatud 502.

Menetlusosalistena peetakse mõju hindamise seisukohalt silmas konkreetsetes kohtuasjas osalevaid isikuid, kelleks on hageja, kostja, avaldaja, vastustaja ja kolmandad isikud, samuti menetlusosaliste seaduslikke esindajaid. Kohtute infosüsteemi andmete järgi osales 2024. aastal kohtumenetluses 82 685 füüsilist isikut ja 15 909 juriidilist isikut. Tavaliselt ei pöördu inimene aasta jooksul kohtusse, seega enamikku inimesi eelnõus toodud muudatused ei mõjuta. Lisaks puudutavad muudatused lepingulisi esindajaid. Eesti Advokatuuris on 31.12.2024. aasta seisuga 808 vandeadvokaati ja 342 vandeadvokaadi abi. Prokuröride arv on 195⁹⁴ Professionaalsed esindajad osalevad kohtumenetluses regulaarselt.

7.1. Kavandatav muudatus: kohtunike valdkondliku spetsialiseerumise suurendamine

7.1.1. Mõju kohtukorraldusele ja menetlejatele

Muudatusega kaasnev positiivne mõju kohtusüsteemile, kuid ennekõike maakohtutele, kus tekib võimalus süvendatumalt juurutada materiaalselt spetsialiseerumist ehk spetsialiseerumist vaidluse õigusvaldkonda aluseks võttes⁹⁵. See suurendab õigusemõistmise stabiilsust ja võimaldab kiiremat menetlemist. Kuigi spetsialiseerumine võib kaasa tuua rohkem menetlustoiminguid väljaspool kohtuniku alalist teenistuskohta, kaalub saadav kvaliteedivõit üles lisanduva ajakulu ja logistilised vajadused.

Kohtute ümberkorraldamine võib tekitada kohtute personalis segadust või vastuseisu, samuti võib esialgne ümberkorraldamine nõuda lisakulutusi ja põhjustada takistusi kohtuasjade lahendamisel. Lõpuks tuleb arvestada ka sellega, et süsteemi muutus võib ajutiselt vähendada töötajate motivatsiooni või tekitada ebakindlust oma rolli ja vastutuse suhtes.

7.1.2. Mõju kohtumenetluses osalevatele isikutele

Sihtrühmaks on kõik isikud, kes osalevad kohtumenetluses või puutuvad sellega kokku, kuna ametis olevate kohtunike töökoormusest ning spetsialiseerumisest sõltub kohtuasjade menetlemise kiirus ja kvaliteet. Statistikaameti andmetel⁹⁶ elas 01.01.2025 Eestis 1 369 995 inimest, kellest kohtumenetlusega puutub iga-aastaselt kokku ligikaudu 7,2% ehk väga väike osa.

Keskmine inimene puutub kohtumenetlusega kokku vajaduse korral ja pigem harva. Nende inimeste jaoks, kellel kohtumenetluses siiski osaleda tuleb, on muudatuse mõju positiivne, kuna valdkondliku spetsialiseerumise laiemaks eesmärgiks on tagada kõigis kohtutes mõistlik

---

⁹¹ Justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 47 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/124102023004?leiaKehtiv>.

⁹² Kohtute 2024.a. aastaraamat. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/kohtunikond-2025-aasta-alguses/>.

⁹³ Rahvakohtunike nimekiri. [Rahvakohtunike nimekiri | Eesti Kohtud](https://www.riigiteataja.ee/akt/124102023004?leiaKehtiv).

⁹⁴ Prokuratuur. [Asutuse struktuur | Prokuratuur](https://www.prokuratuur.ee/asutuse-struktuur).

⁹⁵ Esimese astme kohtu kohtunike ja kohtujuristide spetsialiseerumise analüüs https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Esimese_astme_kohtunike_spetsialiseerumine.pdf, lk 8.

⁹⁶ Statistikaamet. <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvaarv>.

menetlusaeg ja läbimõeldumaid, asjatundlikumaid ja prognoositavamaid kohtulahendeid. kvaliteetsed lahendid ning seeläbi suurendada ka menetlusosaliste rahulolu.

Kokkuvõttes muutub õigusemõistmine professionaalsemaks, läbipaistvamaks ja paindlikumaks, tuues kasu nii kohtusüsteemile kui ka ühiskonnale laiemalt.

7.1.3. Mõju Registrite ja Infosüsteemide Keskusele

Muudatusega kaasneb vajadus kohtute infosüsteemi ja sellega seonduvate infosüsteemide täiendavaks arendamiseks 2026. aasta jooksul. Muudatuse jõustumiseks peab olema olema paindlik kohtuasjade jagamissüsteem, mis peab muu hulgas arvestama, et teatud liiki kohtuasju jagatakse üle-eestiliselt kõikide kohtunike vahel.

Muudatusega kaasneb vajadus lühikese ajaga väljaspool tavapärast tööplaani analüüsida, arendada ja rakendada infosüsteemides olulised muudatused, mis toob kaasa vajaduse täiendava ressursi järele. Samuti võib muudatus kaasa tuua asutusesiseste prioriteetide ringi seadmise.

Kokkuvõttes on tegemist olulise mõjuga, kuna ilma infosüsteemide arenduseta ei ole võimalik kavandatud muudatust rakendada.

7.2. Kavandatav muudatus: kohtu eestseisuse moodustamine

Eelnõus kavandatud muudatusega luuakse kohtutesse uus juhtimisorgan – kohtu eestseisus.

Eestseisuse eesmärk on toetada kohtu esimeest kohtuasutuse juhtimisel, osaleda tööjaotusplaani koostamisel ja kinnitamisel ning anda arvamusi olulistest juhtimisotsustes.

Kuigi muudatus on suunatud juhtimise kaasavamaks ja süsteemsemaks muutmisele, kaasneb sellega riske kohtunike sõltumatusele ja juhtimise tasakaalule. Eestseisuse loomine loob õigusliku aluse kollegiaalse juhtimisorgani tekkimiseks kohtus. Juhtimisotsuste tegemine kollektiivselt võib vähendada ainuisikulise juhtimise riski ja suurendada nende läbipaistvust. Kui eestseisusesse kuuluvad nii juhid kui ka valitud kohtunikud, on tagatud demokraatlikum juhtimisstruktuur.

Eestseisuse roll on täidesaatev ja strateegiline, keskendudes kohtuasutuse juhtimisele. Üldkogu roll on kollegiaalne ja põhimõtteline, väljendades kogu kohtunikukonna seisukohti. Kui eestseisuse pädevus laieneb liigselt töökorralduse või põhimõtteliste otsuste suunas, võib see *de facto* vähendada üldkogu rolli kohtusüsteemi sisemises demokraatias. Reformi mõju sõltub sellest, kuidas reguleeritakse eestseisuse ja üldkogu omavaheline hierarhia ja koostöö: kas eestseisus allub üldkogu strateegilistele suunistele või tegutseb sellest sõltumatult.

7.3. Kavandatav muudatus: kohtuhaldusmodeli muutmine

7.3.1. Mõju Justiits- ja Digiministeeriumile

Muudatuse tulemusel antakse valdav osa kohtuhaldusega seotud ülesannetest Justiits- ja Digiministeeriumilt üle kohtutele. Sellised ülesanded on muu hulgas näiteks õigus määrata kohtumajade täpsed asukohad, nimetada ametisse ja vabastada ametist esimese ja teise astme kohtute esimehed ning teha nende üle järelevalvet, koostada esimese ja teise astme kohtute eelarve eelnõu ja kinnitada eelarve jaotus kohtute vahel.

Seega kaasneb muudatusega mõningane mõju ministeeriumi töökoormuse vähenemisele ja töö ümberkorraldamisele. Seaduses sätestatud juhul täidab Justiits- ja Digiministeerium kohtuhaldusülesandeid ka edaspidi. Selliseks ülesandeks on näiteks kohtute infosüsteemi vastutava kasutaja ülesanded. Suuri kohanemisraskusi ministeeriumi töötajatele eeldatavasti ei kaasne.

Ajutiselt võib Justiits- ja Digiministeeriumile kaasneda teatud ümberkohanemise vajadus. Tervikuna on muudatusel positiivne mõju, kuna kohtuhaldusülesannete killustatuse vähendamine tagab eesmärkide selguse.

7.3.2. Mõju kohtutele

Kohtute jaoks on tegemist on põhimõttelise muudatusega, sest kohtusüsteem võtab endale teadlikult suurema vastutuse kohtusüsteemi kujundamisel ja arendamisel. Laiemalt loob esimese ja teise astme kohtute haldamise lahutamine täitevvõimust eeldused terviklikuma, sõltumatumana ja efektiivsema kohtusüsteemi väljaarendamiseks.

Muudatuse tulemusel luuakse kohtute halduse ja arendamise korraldamiseks kohtusüsteemis senise kohtute haldamise nõukogu ümberkujundamise teel uus kohtute nõukogu (nõukogu). Nõukogu on kohtuhalduse juhtimise kõrgeim organ, kes suunab kohtute arendamist ja haldamist ning teeb kõige olulisemad kohtuhaldust puudutavad otsused. Lisaks luuakse KHT, mis hakkab pakkuma õigusemõistmiseks vajalikke tugiteenuseid ja toetama nõukogu kohtute arendamisel. KHT struktuuri ja täpsemad ülesanded kehtestab nõukogu, KHT struktuuris on näiteks IKT, turvateenistus, finants- ja varahaldus, personal jms. Võimalike uute inimeste värbamine sõltub konkreetsest väljaselgitatud vajadusest ja eelarvest.

Kohtusüsteemi senine haldus- ja arendustegevus muutub oluliselt ning see eeldab kohtusüsteemilt sihiteadlikku kohanemist ja iseseisvust. Arvestades, et mingi hulk haldusülesandeid on juba Justiits- ja Digiministeeriumilt kohtutele üle antud, samuti on osa teenuseid kohtute üleselt konsolideeritud, on kohtusüsteemil juba praegu kogemused oma ülesannete ümberkorraldamisel. Seejuures tuleb arvestada, et lisaks konkreetsete ülesannete ülevõtmisele kaasnevad seadusega ka olulised organisatoorsed muudatused uute kohtusiseste organite loomisel. Nõukogu loomisega tekib kohtusüsteemil strateegiline otsustusorgan, kelle ülesanne on kohtusüsteemi arengut juhtida. KHT loomine toob omakorda kaasa tugiteenuste koondumise ja tsentraliseerimise. Seega kohtusüsteemi senine haldus- ja arendustegevus muutub oluliselt ning see eeldab kohtusüsteemilt sihiteadlikku kohanemist.

Kohtuhalduse ja teenuste konsolideerimine KHTsse tagab kohtusüsteemi üleselt õigusemõistmise tugiteenuste ühetaolisuse ja loob paremad eeldused nende kvaliteedi parandamiseks ning kohtute eripäraga arvestamiseks. Lisaks, kuivõrd muudatuse tulemusena ei osale Justiits- ja Digiministeerium mitmel juhul enam protsessides, on tõenäoline, et haldustegevus muutub seetõttu optimaalsemaks, paindlikumaks ja kiiremaks. Kohtusüsteemil tekib endal võimalus tegevuste arendamiseks ressursside planeerimiseks ja ümberpaigutamiseks enda seatud prioriteetide järgi.

Eelnõu koostamisel on hinnatud ka ümberkorralduse võimalikku rahalist mõju ja leitud, et muudatus on võimalik planeeritud kujul ellu viia selliselt, et kohtutele osutatavate tugiteenuste maht ei vähene ja kvaliteet ei kannata ning nõukogu teenindamisega seotud ülesanded täidetakse:

- 1) KHT direktori ja valdkondade juhtide palgakulud on kaetud olemasolevate teenistuste juhtide ja seniste kohtudirektorite palgakuludega kohtute eelarvetes ning Justiits- ja Digiministeeriumi eelarvest üle antava eelarvega eelnevatest puudujäävas osas;
- 2) uute ametikohtade loomise ja nõukogu teenindamisega seotud kulude allikas on Justiits- ja Digiministeeriumi eelarvest üle antav eelarve;
- 3) vahejuhtide palgakulude katteallikaks on senised tööjõukulud ja töökorralduse muutmisest vabanev ressurss.

Loodavad organid hakkavad kohtute toimimist iga päev mõjutama. Eriti oluline igapäevane mõju on KHTl, kelle kätte koonduvad lisaks Justiits- ja Digiministeeriumi teatud ülesannetele ka kohtudirektorite ülesanded (näiteks finants- ja varahaldus) ja juba tsentraliseeritud teenused (näiteks tõlketeenistus ja arhiiviteenistus). Ehk oluline mõju kohtute igapäevasele tegevusele on tugiteenuste ühtlustamine kogu kohtusüsteemis. Samas positiivse mõjuna võib väheneda kohtute esimeeste töökoormus kohtute tegevuse korraldamisel, kuna nõukogul on võimalik tugiteenused esimeestelt KHTsse üle anda.

Muudatus puudutab kogu kohtupersonali, s.o u 1000 inimest, sh ka neid, keda vahetult KHTsse üle ei viida, kuid kelle harjumuspärasest töökorraldust muudatus mõjutab.

Ebasoovitava mõjuna kaasneb kohtutele ümberkohanemise vajadus, muu hulgas praktiline vajadus asendada mitmeid kohtute seaduse alusel antud justiits- ja digiministri määruseid nõukogu otsuste või juhistega. Siiski on tegemist ühekordse suurema töömahuga. Kohtusüsteemipoolse riskina on välja toodud seda, kas kohtuhaldusest huvitatud kohtunikke on piisavalt (näiteks nõukogu liikmeks kandideerimisel). Arvestades kohtunike senist toetust uuele kohtuhaldusmudelile, on vähese huvi risk pigem väike. Samuti on tekkinud küsimus, kas kohtute suurem omavalitsus aitab saada ka rohkem ressursse või mõjub sellele hoopis negatiivselt. Tõenäoliselt võib mõju olla siiski positiivne, kuna kohtusüsteemil on võimalik ennast näidata varasemast strateegilisema planeerija ja arengueesmärkide seadjana. Kohtusüsteemi sisemise töökorralduse efektiivsuse tagamine on nõukogu korraldada. Seega kaasneb ebasoovitava mõjuna ümberkohanemise vajadus, kuid tervikuna on muudatusel positiivne mõju, kuna ülesannete killustatuse vähendamine ja suurem omavastutus tagavad kokkuvõttes ka kohtusüsteemi efektiivsema arendamise ja haldamise.

7.4. Kavandatav muudatus: esimese ja teise astme kohtute käsitlemine põhiseadusliku institutsioonina

7.4.1. Mõju Justiits- ja Digiministeeriumile

Muudatuse mõju seisneb eelkõige selles, et eelarve koostamise ja kinnitamise eest vastutab edaspidi nõukogu ning Justiits- ja Digiministeerium kaasub eelarveportsessi eelkõige nõuandva eksperdina. Ebasoovitavat mõju muudatusega ministeeriumile ei kaasne.

7.4.2. Mõju kohtutele

Muudatusega viiakse õigusaktid vastavusse põhiseadusega, st käsitatakse esimese ja teise astme kohtuid põhiseadusliku institutsioonina.

Esimese ja teise astme kohtute käsitlemine Riigikohtu kõrval põhiseadusliku institutsioonina mõjutab praktikas eelkõige kohtute eelarve protsessi. Iseseisva eelarve kujundamine ja kaitsmine Riigikogus tagab kohtusüsteemi rahastuse parema läbipaistvuse. Muudatuse

elluviimisega on võimalik kohtutel endal paindlikumalt arvestada kohtusüsteemi vajadusi, seada eesmärged ja prioriteete ning tagada nende täitmine.

Vähesel määral avaldab muudatus mõju teistes valdkondades, nt riigivaraseaduses on sätestatud konkreetsetel põhiseaduslike institutsioonide jaoks teatud erisused, kuid asjakohaste muudatusega kaasneb mõju on vähene või marginaalne.

Muudatus mõjutab peamiselt eelarve esitamist ja kaitsmist Riigikogu rahanduskomisjonis, st mõju avaldub iga-aastase eelarveprotsessi käigus.

Ebasoovitava mõjuna kaasneb kohtutele teatud ümberkohanemise vajadus, kuid tervikuna on muudatusel positiivne mõju, kuna esimese ja teise astme kohtud saavad oluliselt suurema otsustusõiguse kohtusüsteemi puuduvate valikute tegemisel ning eelarve kujundamisel.

7.5. Kavandatav muudatus: kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlemise ja kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise lihtsustamine

7.5.1. Mõju kohtutele

Muudatuse eesmärk on vähendada ülereguleerimist ja töökoormust kohtuniku taotluse läbivaatamisel ning suurendada kohtunikuameti atraktiivsust võimalike uute kohtunikukandidaatide seas.

Kohtuniku osakoormusega töötamise muudatus võimaldab kohtu esimehel senisest paindlikumalt arvestada kohtunike vajadustega, muutes töökeskkonna ajakohasemaks. Kohtunikuamet on eluaegne ja kohtusüsteemisisesed karjäärivõimalused on piiratud ning kohtuniku ajutise äraoleku korral ei saa talle määrata asendajat, seepärast on mõistlik pakkuda töötamiseks paindlikke võimalusi.

Kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise lihtsustamine ajakohastab kaasajastab PSI § 147 lõikes 1 sätestatud kohtunikuameti eluaegsuse nõuet, kuna ei ole põhjendatud seada piirvanusest kauem töötada sooviva kohtuniku volituste pikendamisele liiga kõrgeid nõudmisi. Muudatus toetab kohtute haldusmudeli muutmise eesmärki vähendada ülereguleerimist ja liigset töökoormust, kuna staažikas ja väljakujunenud praktikaga kohtunik saab kohtusüsteemis töötada kauem. Arvestades praegust põlvkondade vahetust kohtusüsteemis, avaldab muudatus positiivset mõju lõppastmes ka menetluste kiirusele ja kvaliteedile.

Kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlusi või kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise taotluste menetlemine ei ole sage ning toimub vastavalt vajadusele.

Muudatus puudutab kõiki kohtunikke.

Ebasoovitava mõjuna võib kaasneda näiteks kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotluste mõningane kasv, mis võib mõnevõrra suurendada teiste sama valdkonna kohtunike töökoormust. Mõju avaldumist on võimalik vältida, kuna kohtu esimehel on korrakohase õigusemõistmise tagamise kohustus.

7.6. Kavandatav muudatus: kohtunikule tagasiside andmine

Muudatuse kõige olulisem mõju avaldub eeskätt teise astme ja Riigikohtu kohtunike töökoormusele ja -korraldusele. Madalama astme kohtunikuga tagasisidevestluse pidamine ja

selleks ettevalmistamine tekitab kõrgema astme kohtunikele juurde lisakohustusi ja suurendab töökoormust. Kuigi eelduslikult toob kavandatav muudatus esialgu töökoormuse kasvu, siis kuna eelnõu kohaselt tagasisidevestlusi peetakse ennekoike kohtunikega, kelle töös tuvastatakse süstemaatiliselt esinevad puudused, peetakse vestlusi arvatavasti pigem vähe. Selleks et tagasiside andmine ja selleks ettevalmistamine ei suurendaks oluliselt kohtunike töökoormust ega avaldaks negatiivset mõju kohtuasjade lahendamisele, sh menetlustähtaegadele ja -kiirusele, saab tagasisidevestlusi korraldada kohas planeerida nende toimumise pikema aja peale. ENCJ raportis on leitud, et kui kohtuniku hindamise eesmärgiks on kohtuniku professionaalse arengu toetamine, siis on sobivaim hindamise toimumise sagedus kord 2–4 aasta jooksul. Pikemas perspektiivis peaks kõrgema astme kohtute koormus vähenema, sest kohtunike professionaalne areng on rohkem toetatud ja praktika paraneb, kuid on ette näha, et tagasisidevestluste arv ühel perioodil ei saa olla suur ja neid pigem hakatakse pidama probleemide esinemisel.

Kavandatav muudatus ei avalda mõju esimese astme kohtunike töökoormusele ega - korraldusele, sest tagasisidevestlusi peavad ainult kõrgema astme kohtunikud.

Muudatus avaldab mõju hinnatavatele kohtunikele. Tagasiside annab kohtunikule objektiivset teavet tema töö tugevustest ja nõrkustest. Kriitilisema tagasiside korral võib see mõjuda kohtunikule negatiivselt. Kui aga tagasisidet antakse konstruktiivselt ning kohtunikku suunab ja juhendab kõrgema astme kohtunik, siis on pikaajalisem mõju positiivne. Positiivne tagasiside, sh kohtuniku tugevuste väljatoomine, võib suurendada hinnatava kohtuniku enesekindlust ja tema töömotivatsiooni, kuna see tunnustab tema töö kvaliteeti ja panust kohtusüsteemi. Lisaks ei tekita positiivse tagasiside andmine üldjuhul probleeme kohtuniku sõltumatuse aspektist. Seeläbi on kohtunikud oma töös toetatud ning paraneb lahendite ja menetluse kvaliteet.

Kohtumenetluses osalevate isikute jaoks on muudatuse mõju positiivne, kuna kohtunikule tagasiside andmise laiem eesmärk on tagada kvaliteetne kohtumenetlus ja seeläbi suurendada menetlusosaliste rahuolu kohtumenetlusega. Muudatus aitaks kaasa kohtusüsteemist positiivse kuvandi kujundamisele ja hoidmisele ning tõstaks ühiskonna usaldust kohtusüsteemi vastu, kuna see näitab, et kohtusüsteem tegeleb kohtunikega, kelle töö kvaliteedile võib teha etteheiteid.

7.7. Kavandatav muudatus: kohtuniku ametipiirangute täpsustamine

Mõju ulatus on keskmine. Muudatuse eesmärk on muuta kohtunikuamet nüüdisaegsemaks ja kohtusüsteem atraktiivseks tööandjaks kvalifitseeritud kandidaatidele, kes piisavate sotsiaalsete tagatiste puudumise ja karmide tegevuspiirangute tõttu jätaksid kohtunikuametisse kandideerimata. Muudatus oleks positiivne ka juba ametisolevatele kohtunikele, kes kohtunikuameti kõrvalt saaksid tegeleda ka muu kohtuniku enesearengut toetava tegevusega ning oma isiklikku ja perekonna vara haldamist paremini korraldada. Sedasi saavad esmajoones kohtunikud, kellele kohtunikupensioni ei maksta, soodsamad võimalused pensioni kogumiseks. Mõju avaldumise sagedus on pigem keskmine, kuna juba praegu on kohtunikel lubatud osaleda akadeemilises tegevuses ja õigusloomes ning rahvusvaheliste organisatsioonide juriidilises töös, mistõttu ei mõjuta muudatus oluliselt kohtu töökorraldust.

Mõjutatud sihtrühm on suur, kuna see puudutab kõiki kohtunikke.

Ebasoovitava mõjuna võib kaasneda äritegevuse korraldamisega kaasnev ajakulu, mis võib pärssida kohtuniku võimet keskenduda ametiülesannete täitmisele. Kohtunik korraldab oma tööaja iseseisvalt (KS-i § 6 lõike 1 esimene lause) ja peab oma kohustused täitma mõistliku aja jooksul, arvestades seaduses ettenähtud menetlustähtaegu (KS-i § 6 lõike 1 teine lause). See tähendab, et kohtunikul on suur otsustusõigus selle üle, kuidas ta oma menetluses olevate kohtuasjade menetlust korraldab. Lisaks võib kaasneda negatiivne mõju, kui kohtunik tegeleb äritegevusega viisil, mis kahjustab õigusemõistmise huve. Võimalikud riskid maandab taandamise instituut ja äärmuslikel juhtudel distsiplinaarmenetluse algatamine. Samuti on kohtunikul KVS-i § 13 lõike 1 punkti 1 järgi kohustus oma majanduslike huvide deklareerimiseks, mis võimaldab neid kontrollida. Kuna eesmärk on kohtunikuamet kaasajastada ning leida sobiliku kvalifikatsiooni ja isikuomadustega kohtunikukandidaate, on muudatus kohtusüsteemile pikas perspektiivis positiivne.

7.8. Kavandatav muudatus: rahvakohtunike institutsiooni kaotamine

Mõju ulatus on keskmine. Muudatusega kaasneb positiivne mõju kohtutele, kuna ainult professionaalse kohtukoosseisu kasutamine tagab õigusemõistmise kõrgema kvaliteedi ja väheneb menetluste aegumise risk. Lihtsustub kohtute töökorraldus, kuna ei pea enam korraldama rahvakohtunike kutsumist, asendamist, tasustamist ja administreerimist. Suureneb paindlikkus kohtukoosseisude moodustamisel.

Mõjutatud sihtrühm on väike, kuna see puudutab süüteokohtunikke osaliselt. Muudatus ei mõjuta praegu kriminaalmenetlustesse kaastatud rahvakohtunikke, kuna nende volitused kestavad kohtumenetluste lõpuni.

Mõningane negatiivne mõju võib kaasneda avalikkuse usaldusega kohtusüsteemi vastu, st avalikkusele võib tunduda, et väheneb „kodanike osaluse“ tunne. Samas pole see üheselt prognoositav, sest vastupidiselt usaldus professionaalse õigusemõistmise vastu.

Muudatusega kaasnevad väikesed positiivsed mõjud majandusele (kulud vähenevad) ja kohaliku omavalitsuse asutustele (halduskoormus väheneb).

8. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Kohtuhaldusmudeli muudatusega kaasnevad peamised tegevused puudutavad muudatusi kohtute sisemises töökorralduses ja muudatused on planeeritud kuluneutraalselt. Kulud, mis on seotud Justiits- ja Digiministeeriumilt kohtusüsteemile üleantavate ülesannete täitmisega, antakse üle kohtute ja KHT eelarvesse. Lisaks tekib kohtusüsteemil õigus oma eelarvet ise kujundada ja jagada ressursse paindlikumalt kohtusüsteemi arendamiseks esmatähtsatesse valdkondadesse. Rahvakohtunike institutsiooni kaotamisega hoitakse kokku ligikaudu 100 000 eurot aastas.

Kohaliku omavalitsuse tegevusi seaduse rakendamine ei mõjuta.

9. Rakendusaktid

Seadusemuudatuse rakendamiseks ei ole vaja kehtestada uusi rakendusakte. Seadusemuudatuse tõttu võib osutada vajalikuks muuta mitmeid kehtivaid rakendusakte. Nende muutmise vajadus ja täpne ulatus täpsustuvad eelnõu menetlemise käigus ning pärast lõplike sisuliste lahenduste kujunemist.

Seadusemuudatuse rakendamiseks ei ole vaja kehtestada uusi rakendusakte. Seadusemuudatuse tõttu tuleb muuta:

- 1) Vabariigi Valitsuse 23.12.1996. a määrust nr 319 „Justiitsministeeriumi põhimääruse kinnitamine“;⁹⁷
- 2) justiitsministri 15.02.2006. a määrust nr 5 „Kohtute infosüsteemi põhimäärus“;⁹⁸
- 3) justiitsministri 12.07.2010. a määrust nr 24 „Kohtu kinnistusosakonna kodukord“;⁹⁹
- 4) justiitsministri 19.12.2012. a määrust nr 60 „Kohtu registriosakonna kodukord“.¹⁰⁰

Kehtetuks muutuvad:

- 1) justiitsministri 27.10.2005. a määrus nr 46 „Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad“;¹⁰¹
- 2) justiitsministri 19.12.2006. a määrus nr 37 „Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord“;¹⁰²
- 3) justiitsministri 29.07.2009. a määrus nr 30 „Kohtuniku ja kohtukordniku ametiriietuse kirjeldus ning kohtukordniku ametiriietuse kandmise kord“;¹⁰³
- 4) justiitsministri 14.04.2015. a määrus nr 15 „Maakohtute rahvakohtunike arvu määramine“;¹⁰⁴
- 5) justiitsministri 19.12.2019. a määrus nr 18 „Kohtuniku valveaja lisatasu“.¹⁰⁵
- 6) justiitsministri 27.10.2005. a määrust nr 47 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel“;¹⁰⁶

10. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub 2026. aasta 1. juulil, arvestades järgmiseid erisusi: paragrahvi 1 punktid 59, 66 ja 113 jõustuvad 2026. a 1. mail.

- 01.05.2026 jõustuvad muudatused, mis on vajalikud eelkõige nõukogu liikmete valimiseks, näiteks nõukogu koosseis, kohtunike täiskogu õigus valida nõukogu kohtunikest liikmed ja asendusliikmed, samuti kohtute haldamise nõukoja pädevus kehtestada enne 01.07.2026 ise nõukogu liikmete valimise kord (tulevikus on see nõukogu pädevuses). Seega luuakse vastavate sätetega eeldused nõukogu liikmete valimiseks.
- 01.07.2026 jõustuvad ülejäänud muudatused, mis on olulises osas seotud nõukogu tööle hakkamisega. Arvestades vajadust uut mudelit rakendada etapiviisiliselt, on ette nähtud teatud erisused näiteks KHT tööle hakkamisele, eestseisuse moodustamisele, tööjaotusplaanide kehtestamisele ja osakondade moodustamisele. Lisaks jõustuvad üldises korras sätted, mis on seotud näiteks ametikitsenduste ja rahvakohtunike institutsiooni kaotamisega.

---

⁹⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122017055?leiaKehtiv>

⁹⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/995360?leiaKehtiv>

⁹⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122012047?leiaKehtiv>

¹⁰⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122012010?leiaKehtiv>

¹⁰¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122024015?leiaKehtiv>

¹⁰² <https://www.riigiteataja.ee/akt/129052018017?leiaKehtiv>

¹⁰³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/122012020004?leiaKehtiv>

¹⁰⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12766426>

¹⁰⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122019015?leiaKehtiv>

¹⁰⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/102042024007?leiaKehtiv>

Uue kohtuhaldusmodeli rakendamise ajaraami iseloomustab allolev tabel.

Tabel 5. Rakenduskava

Rakenduskava (kohtuhaldusmodel)	2026												27
	jaan	veebr	märts	aprill	mai	juuni	juuli	aug	sept	okt	nov	dets	jaan
Nõukogu liikmete valimiskorra ettevalmistamine													
Esimeste sätete jõustumine (01.05.2026)													
KHN kinnitab uue valimiskorra													
Nõukogu liikmekandidaatide esitamine													
Nõukogu liikmete valimised täiskogus, mittekohunikest liikmete määramine													
Nõukogu tööle hakkamine (01.07.2026)													
Nõukogu kuulutab välja KHT direktori konkursi													
KHTD ametisse nimetamine (hiljemalt 01.09.2026)													
KHT alustab tööd (01.09.2026)													
Eestseisus alustab tööd (01.10.2026)													
Tööjaotusplaani kehtestamine (01.12.2026)													
Osakondade moodustamine (01.01.2027)													

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu saadetakse kooskõlastamiseks ministeeriumitele ja arvamuse avaldamiseks Riigikohtule, esimese ja teise astme kohtutele, Eesti Kohtunike Ühingule, Õiguskantsleri Kantseleile, Eesti Advokatuurile, Riigiprokuratuurile, Registrate- ja Infosüsteemide Keskusele ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale.